

T.C.

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜLKİYE MECMUASI'NDA (1909-1911) TARİHİ,
İDARİ VE SOSYAL TARTIŞMALAR**

MUSTAFA ENES AKTÜRKOĞLU

160121004

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ZEKERİYYA KURŞUN

İSTANBUL 2018

T.C.

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MÜLKİYE MECMUASI'NDA (1909-1911) TARİHİ,
İDARİ VE SOSYAL TARTIŞMALAR**

MUSTAFA ENES AKTÜRKOĞLU

160121004

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ZEKERİYYA KURŞUN

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Tarih yüksek lisans programı 160121004 numaralı öğrencisi Mustafa Enes AKTÜRKOĞLU'nun ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Mülkiye Mecmuası’nda (1909-1911) Tarihi, İdari ve Sosyal Tartışmalar**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **25.06.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÖLEÇ

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

(Jüri Üyesi)

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa Enes AKTÜRKOĞLU

İmza

MÜLKİYE MECMUASI'NDA (1909-1911) TARİHİ, İDARİ VE SOSYAL TARTIŞMALAR

ÖZET

Bu tezde II. Meşrutiyet sonrası 1909 ile 1911 yılları arasında çıkmış olan *Mülkiye Mecmuası* incelenerek basına yansıyan dönemin idari ve sosyal tartışmaları irdelenmiştir. Tezde öncelikle Tanzimat'tan Meşrutiyet'e giden süreçte Osmanlı Devleti'nde basın hayatının geçirdiği evreler üzerinde durularak, Cemiyetler Kanunu ile kurulan mesleki cemiyetlerden bahsedilmiştir. Bir meslek cemiyetinin yayın organı olan Mülkiye Mecmuası incelenirken mecmuanın çıkmasına vesile olan Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti tanıtılmıştır. Ayrıca *Mülkiye Mecmuası*'nda yazan yazarlar alfabetik olarak düzenlenmiş, makaleleri ise yazar ismi altında kronolojik olarak verilmiştir. Yazarların prosopografik künyeleri çıkartılarak, yakından tanınması amaçlanmıştır. Mülkiye Mecmuasında yazarlarından Efdalüddin, Ali Seydi ve Ali Reşad beylerin Tarih, Eğitim ve Kültür başlıkları üzerinden makaleleri değerlendirilerek dönemin ana tartışmaları ortaya konmuştur. Ayrıca, derginin yazarlarından Abdülgani Seni ve Bedî' Nuri Beylerin makaleleri ışığında cemiyetin ve derginin idari yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mülkiye Mecmuası, Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti, II. Meşrutiyet Dönemi

HISTORICAL, ADMINISTRATIVE AND SOCIAL DEBATES IN THE MULKIYE MECMUASI (1909-1911)

ABSTRACT

In this study, it discussed Mülkiye periodical which has been published between 1909/1911 after the II. Meşrutiyet in the Ottoman State. As the thesis is consisted in three chapters, in the introduction part has been focusing on the stages of the press life in the Ottoman State from Tanzimat to Meşuriyet through explaining vocational (Mesleki) associations which establish after associations law entered into force. In the first chapter, while examining Mülkiye periodical, various information was given about the graduates of Mektebi Mülkiye and İttihat ve Teavün associations cause they have paved the way for Mülkiye periodical. Then the names of authors those who wrote for Mülkiye Periodical were given alphabetically and their edited articles have given chronologically under the author's name. In the second chapter, discussed the articles of Efdalüddin, Ali Seydi, and Ali Reşad which written under Title of History, Education and Culture. In the third chapter, the administrative approaches of Abdülğani Seni and Bedi 'Nuri were tried to be evaluated in the light of their articles.

Key words: Mulkiye Mecmuası, Mektebi Mulkiye and İttihat ve Teavun Associations, Second Constitutionalist Period.

ÖNSÖZ

Mekteb-i Mülkiye yalnızca Osmanlı Devleti'nin bir eğitim kurumu olarak değil Osmanlı modernleşmesinin gerçekleşme sürecinde bir dönemi ifade etmektedir. Geleneksel Osmanlı dönemindeki asker-sivil idareci birlikteliğinin 19.yy'da yavaş yavaş birbirinden ayrılması ile birlikte sivil idareciliğin sembolü olmayı başarmıştır. Değişen yüzyıl ile Osmanlı idarecileri ve aydınları modernleşme sürecinde bir şahsiyet oluşturmak için kimlik kurmaya gayret etmişler bu kimliğin mekân ile aidiyetini sağlamaya çalışarak devletin bütünlüğünü korumaya çaba sarf etmişlerdir.

Tez konusu olarak seçtiğimiz bu çalışmada, Tanzimat döneminden beri süregelen bu hedefin, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonucu Mekteb-i Mülkiye Mezunlarının aldıkları rolleri ve fikirlerini millete aktarmada II. Meşrutiyet yıllarında araç olarak kullandıkları *Mülkiye Mecmuası* incelenmiştir. *Mülkiye Mecmuası*'nın çıktığı 1909-1911 yılları Osmanlı Devleti'nde herkesin siyasi olarak fikrini doğrudan ifade edilebildiği bir döneme denk gelmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi kriz ve dışardan gelen meydan okumalara karşı Mülkiye Mezunlarının nasıl bir refleks gösterdiğini gözlemlemek açısından da bu mecmua büyük önem arz etmektedir.

Çalışma giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde, Mekteb-i Mülkiye Mezunlarının kurmuş olduğu İttihad ve Teavün Cemiyeti üzerinden cemiyetin üyeleri ve görevleri ortaya konuldu. Cemiyetin nizamnamesi ve Mülkiye Mecmuası hakkında bilgiler verilerek, Mülkiye Mecmuası'nda yazan yazarların prosopografik künyeleri ve yazılarının kronolojik fihristi yapıldı.

İkinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün muhafaza edilme sürecinde, bir kimliğin kurulmasında araç olarak kullanılan Tarih, Eğitim ve Kültür öğeleri ve bunların araçsallaştırılması üzerinden dergide en fazla yazı yazmış olan Efdalüddin, Ali Seydi ve Ali Reşad Beylerin öğretimi esas alan makaleleri üzerinden ele alındı.

Üçüncü bölümde, biçimlendirilmeye çalışılan kimliğin yaşadığı mekân ile irtibatının sağlanması sonrası aynı coğrafyada yaşayan insanların nasıl idare edilmeleri

gerektiği ile ilgili tartışmalar, Abdülğani Seni ve Bedi' Nuri Beylerin makaleleri ışığında değerlendirildi.

Çalışmada birincil kaynak olarak Mülkiye Mecmuası'nın orijinal nüshaları kullanıldı. Dönemin nabzı yazarların bizzat kaleme aldığı makalelerden anlaşılmaya çalışıldı. Ayrıca Mülkiye Mecmuası hakkında yazılmış makale ve mecmua yazarları hakkındaki yazılan tez, makale ve kitaplardan istifade edildi.

Bu çalışmada bana fikirleri ile yardımcı olan Subhi Adam, Gassim İbrahim, M. Hasan Kılıç, Elif Fatma Bahadır, Merve Savaş, İbrahim Kılıç ve kıymetli Merve Buşra Göçen'e teşekkürlerimi sunarım. Değerli ailemin bu çalışma sürecindeki ince hassasiyeti ve manevi desteğini unutamam. Medrese eğitimi ile üniversite eğitimini harmanlayarak büyük bir kütüphane külliyyatında yetişmeme vesile olan, İlimiyeye aidiyetimi şahsiyetimde uyandıran ve tezimi yapmada maddi, manevi desteğini hiç eksik etmeyen kıymetli babam Selman Oktay Aktürkoğlu'na ve hayat rehberim H. Hüsnü Kılıç'a müteşekkirim. Tez konusunu tercih etmemde ve tez sürecinde katkılarını, tekliflerini ve tenkitlerini esirgemeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Zekeriya Kurşun hocama saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmadaki hedefim bu ilmi deryaya bir nebze katkımın olmasıdır. Bu süreçte çalışma ile ilgili eksiklik ve kusurların sorumluluğu bana aittir.

Mustafa Enes Aktürkoğlu

İstanbul 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v-vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ: TANZİMAT'TAN MEŞRUTİYE'TE BASIN HAYATI VE CEMİYETLER.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
1. MEKTEB-İ MÜLKİYYE MEZUNLARI İTTİHAD VE TEAVÜN CEM'İYYETİ VE MÜLKİYE MECMUASI.....	13
1.1. MEKTEB-İ MÜLKİYYE MEZUNLARI İTTİHAD VE TEAVÜN CEM'İYYETİ.....	13
1.2. MÜLKİYE MECMUASI.....	20
1.3. MÜLKİYE MECMUASI YAZARLARININ PROSOPOGRAFİK KÜNYELERİ.....	23
1.4. MÜLKİYE MECMUASININ YAZAR ADI VE YAZILARINA GÖRE FİHRİSTİ.....	31
İKİNCİ BÖLÜM.....	46
2. MÜLKİYE MECMUASI'NIN FİKİR DÜNYASI.....	46
2.1. EFDALÜDDİN BEY'İN TARİH, EĞİTİM VE KÜLTÜR ANLAYIŞI.....	46
2.2. ALİ SEYDİ BEY'İN TARİH, EĞİTİM VE KÜLTÜR ANLAYIŞI.....	62
2.3. ALİ REŞAD BEY'İN TARİH, EĞİTİM VE KÜLTÜR ANLAYIŞI.....	76
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	84
3. MÜLKİYE MECMUASI'NDA İDARİ YAKLAŞIMLAR.....	84
3.1. ABDÜLGANİ SENİ BEY VE YÖNETİM HAKKINDAKİ FİKİRLERİ.....	84
3.2. BEDÎ' NURİ BEY VE YÖNETİM HAKKINDAKİ FİKİRLERİ.....	114
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	131
EKLER.....	135

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz.	Bakınız
BEO.	Bab-1 Âli Evrak Odası
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DH.EUM.SCL.	Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Sicil Kalemi
DH.MKT	Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
DH.MTV	Dahiliye Nezareti Mütenevvia
DH.SAİDd	Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Komisyonu Defeterleri
DH.MUİ	Dahiliye Nezareti Muhaberatı Umumiye
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
H.	Hicri Takvim
M.	Miladi Takvim
MF.MKT	Maarif Nezareti Mektubi Kalemi
R.	Rumi Takvim
s.	Sayfa/sayfalar
ŞD.	Şura-yı Devlet
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
t.y.	Basım tarihi yok
v.b.	Ve benzeri
y.y.	Basım yeri yok
yay.	Yayınevi veya yayınlar

GİRİŞ

TANZİMAT'TAN MEŞRUTİYET'E BASIN HAYATI ve CEMİYETLER

Osmanlı'da Basın Hayatı

Avrupa'nın Roma İmparatorluğu zamanındaki siyasal, iktisadi ve kültürel birliği İmparatorluğun yıkılmasıyla ortadan kalkmıştır. Bunun tek istisnai örneği eğitimin Roma Kilisesi tarafından geçmişin bir mirası olarak devam ettirilmesi idi. Latincenin Avrupa'daki eğitim kurumlarının (siyasi birlik olmasa da) hala ortak dili olması Reform Hareketlerine kadar devam etti. Rönesans döneminin önemli bilginleri eserlerini Latince kaleme alırken Fransa'da Rene Descartes bunları okuyabiliyor ve eserini yine bu dilde neşreliyordu. Aynı durum İngiltere'de Francis Bacon, Hollanda'da Baruch Spinoza ve Almanya'da Samuel von Pufendorf içinde geçerliydi. Avrupa siyasi birlikten yoksun olsa da Roma Kilisesinin varlığı ile eğitimde bir bütünlük içerisindeydi. Roma Kilisesine karşı başkaldırı ve ayrılmalar zamanla Avrupa'nın eğitimdeki birliğinin tasfiyesini hızlandırdı. 15.yy. ile birlikte Avrupa'da gelişen matbaa, 17.yy da Avrupa sosyal hayatının içine dahil olmuş ve onu dönüştürmüştür.

Matbaanın bu tasfiye sürecindeki rolü Avrupa'da geri döndürülemez iki olayın başlangıcını hazırladı; Bilginin etnik-kültürel manada millileştirilmesi ve bilginin umumileştirilmesi. Matbaanın Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde yaygınlaşması telif eserlerin çoğalmasına ve ucuzlamasına vesile olmuş bilginin aktarımı yatay düzlemde çıkıp düşey düzleme dönüşmüştür. Bundan sonra bilginin yerel dillerde yazılması ve yayılması milli bilinci uyandırmış, kitleselleşen bilgi Avrupa'da devrimler sürecini başlatmıştır.

Avrupa’da sömürgecilik ile iktisadi olarak zenginleşip yükselen yeni orta sınıf, ülkenin siyasi yönetimine katılımda cesaretlenmiş ve yeni taleplerde bulunmuşlardır. Bu taleplerin iletilmesindeki en büyük aracı gazete ve dergiler olmuştur. Basının sosyal yaşama katılımı ve ilerleyen süreçte toplumların şekillendirilmesi ve dönüştürülmesinde önemli bir dinamizm yakalamıştır. 1789 Fransız Devrimi’nde Jean Paul Marat’ın çıkardığı *L’ami du peuple* (Halkın Dostu) gazetesi devrim sürecinde kitleleri tek bir amaçta birleştirip yönlendirmede bir nevi sembol olmuştur. Zamanla diğer ülkedeki devrimlerde basının bu sosyal dinamizmini idrak edip takip edeceklerdir.

İmparatorluklar Çağı ile birlikte küreselleşmeye başlayan dünya, basının aktifleşmesiyle birlikte toplumların birbirleriyle etkileşmesine ve birbirlerinden haberdar olmasına vesile olmuştur. Bir tecrübi pratik içerisinde zamana yayılarak gelişen basın kurumu ve onun etkisi bu pratiği yaşamamış bir coğrafya ve toplumla karşılaşması da pek sancılı olmuştur.

Osmanlı azınlıkları ve 19. Yüzyılın öncesinde bir Osmanlı eyaleti olan Mısırlılar da Napolyon’un Mısır’ı 1798’te işgaliyle gazete ile tanışmıştır. Bunlar toplumsal etkisi düşük ve sınırlı sayıda kişiye hitap ediyordu. Ancak daha geniş kitlelere hitap eden ilk gazete Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’nın çıkardığı *Vakay’i el Mısıryye* gazetesidir. Arapça ve Türkçe neşredilen bu resmî gazete de o zaman Mısır sınırları içinde kalmıştır.

Osmanlı Devleti merkezi basının gücünü 1821 Rum isyanında Avrupa kamuoyunun Rum milliyetçilerinin bağımsızlık taleplerini desteklemesi ile hissetmiştir. Bu nedenle Sultan II. Mahmud 1831 yılında Osmanlı Devleti’nin basında resmi sözcülüğünü üstlenecek *Takvim-i Vekâyi* gazetesini kurmuştur. 19.yy. başında Osmanlı toplumunun birdenbire karşı karşıya kaldığı basın bazı sosyal farklılıkların oluşumuna sebep olmuştur. Konuşulan ile yazılanın birbirine yakınlaşması dile dayalı milliyetçilik düşüncesinin gelişiminin önünü açtı. Birey vurgusu toplum üzerine çıkararak vicdani özgürlüğü ve seküler anlayışa doğru gidişin yolunu açmıştır. Kamuoyu oluşturma ve

yönlendirmede sosyal bir nüfuz oluşturan yazar kadroların ortaya çıkmasını sağladı¹. Aynı zamanda yeni tarzda okur-yazar bir bürokrat tipini meydana getirdi.

Tanzimat ve Bürokrat

Siyasi olarak Kıta Avrupası'nın dışarıya doğru yayılması ve meydan okumalarına karşı Osmanlı Devleti'nin bu duruma verdiği cevap merkezîyetçilik olmuştur². Sultan II. Mahmud şahsında sembolleşen Sarayın bu adımı eyaletlerdeki âyanın fiili gücünün İstanbul'a devredilmesini sağlamıştır. Sultan II. Mahmud'un bu gayesindeki ilk adımı Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıftan olan Yeniçerilerin gücünün daraltılması veya tamamen ortadan kaldırması (1826) hedeflenirken merkezden gönderilen memurlar ile Sarayın gücünün eyaletlere nüfuz etmesinin yolunu açmıştır. Bu değişim, iktidarı elinde toplamak isteyen Sultan II. Mahmud'u kendisini dışarıda ve uzak eyaletlerde temsil edecek üst düzey hükümet çalışanları kadrosu ihtiyacını idrak ettiği zamanda gerçekleştirdi. Böylece Âyanlara karşı girişilen bu mücadelede mülkiye memurları veya merkez bürokratları ilk kez çok önemli görevler aldılar. Bu sebeple Osmanlı memleketlerinde nüfus sayımı ve yazımı yapıldı. Ardından Osmanlı tebaasının nüfus tezkireleri/kimlikleri ve pasaport olanaklarından faydalanmaları için devlet memurları ile iletişime girmelerini gerektirdi³. Böylece devlet memurları (mülkiye) Osmanlı toplumu üzerindeki yetkinliği Tanzimat arifesinde önemli ölçüde arttırdı.

Sultan II. Mahmud devri ile birlikte dönüşen devlet kurumları ve onunla biçimlenen sosyal yaşamdaki insan zihni; kitlesel hareket etme ve onunla birlikte devlet yönetimine iştirak düşüncesinin (*Takvim-i Vekâyi*) zeminini hazırlamıştır. Bu nedenden dolayı ki Mustafa Reşid Paşa'nın 1839'da *Gülhane-i Hattı Hümayun*'u her ne kadar yukardan aşağıya inen bir reform hareketi olarak algılansa da önceden gerçekleştirilen ıslahatlar, Tanzimat Fermanı'nın birer habercisi niteliğindedir. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte

---

¹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını, İçeriği ve Rejimi", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul, 1985, s.68-69

² Carter V. Findley, **Kalemîyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s.20.

³ **A.g.e.**, s.24-25.

Kalemiyye/Bürokrasi sınıfı sivrilerek Osmanlı Devleti yönetiminde ve modernleşmesinde başat rol üstlendiler. İktidarın çok kısa sürede Saray'dan Sadaret Konağı'na kayması merkezîyetçilik adımlarında yeni bir merkezi haber veriyordu: *Bâb-ı Âli*.

Mustafa Reşid Paşa'nın Tanzimat Fermanı'nı okuması "emniyet-i can ve mal ve mahfuziyet-i namus" ile zanlıların mahkemelerde şeffaf bir şekilde yargılanması sadece yönetici sınıfı kapsamıyor tüm tebaaya kastediyordu. Bu yaklaşım Kalemiyye sınıfına da göreceli dokunulmazlık meşruiyeti vermesi gücünü pekiştirmesine olanak sağladı. Reşid Paşa'nın Kalemiyye kadrolarına kalifiyeli eleman yetiştirme gayreti klasik devirden bu zamana kadar Osmanlı eğitim sistemini elinde bulunduran İlmiyye sınıfının nüfuzunu olumsuz etkiledi. Modern mekteplerin açılması medrese eğitimine alternatif bir model oluşturmuş, buradan yetişen öğrenciler gücünün ihtiyacına cevap vermek isteyen idareci bir zihniyet yetiştirmiştir.⁴

Nitekim II. Mahmud zamanında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kurulması da Osmanlı Devleti'nin modern tıp müfredatını takip etmesi açısından Osmanlı eğitiminde önemli bir adımı temsil eder. İlk gazetenin çıkması yeni gazetelere⁵ imkân tanırken; Osmanlı Devleti'ndeki ilk derginin çıkmasına vesile olacak ve Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın gayretiyle 26 Mart 1849'da *Vakâyi-i Tıbbiye* çıkacaktır. Gerekçe olarak her ne kadar bir çeviri hareketi olarak gözükse de ilerleyen süreçte Osmanlı Devleti'nin batılılaşma hareketlerinde ve Meşrutiyet'in ilan edilmesinde öncü rolü oynayacaklardı. 1862 yılında kurulan *Mecmua-i Fünûn*, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. Cemiyetin ve derginin kurulmasında öncülük eden Tercüme Odası'ndan gelen Münif Paşa Tanzimat ruhunun yeni nesle aktarılmasını hedefliyordu. Bu o zamanlar için Osmanlı basının benimsediği eğitici nakledici yapıya uygun

⁴ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2014, s.25.

⁵ Tercüman-ı Ahval, İbret, Sabah vb.

düşüyordu. Çünkü asıl amaçlanan her şeyin tartışıldığı bir toplum değil, bilgiyi kendi inisiyatifinde veren yönetime güven duymaları isteniyordu⁶.

Mecmua-i Fünûn'da yazı yazarlar arasında Münif Paşa, Tarihçi Hayrullah, Ahmed Vefik Paşa, Pertev Paşa, Halil Bey, İngiliz Said Paşa ve Ohannes Efendi gibi dönemin önde gelen farklı vakitlerde sadrazamlık, nazırlık ve sefirlik görevleri üstlenmiş kişilerden oluşması dergiyi ve cemiyeti bir seçkinler kurumu olarak görmemizi sağlar⁷.

Ahmet Hamdi Tanpınar “*Mecmua-i Fünun, tam bir okuldur ve bizde Büyük Fransız Ansiklopedisi'nin 18.yy'da ki rolünü oynar. Sadece çeşitli bilgiler değil, onların bileşkesi olan çağdaş ve müsbet görüş ve ayrıca bilim ve felsefe dili onun aracılığıyla tartışma alanına girer*”⁸ değerlendirmesinde bulunması bize Fransız etkisinin Osmanlı Tanzimat yöneticilerinde ne denli etkili olduğunu gözler önüne sererek kanıtlar. Tanzimat, Batı Medeniyeti'nin yalnızca teknik üstünlüğünü değil, düşünüş biçimi için yapılmış bir atılımı da ifade ediyordu⁹.

Meşrutiyet

Tanzimat devrinin en önemli figürlerinden olan ve dönemi temsil eden üç büyük devlet adamlarından biri olan Mehmed Emin Âli Paşa'nın 1871'de vefatı bir devri sonlandırıyor. Namık Kemal, Ziya Paşa ve arkadaşlarının artık kamuoyunda ağırlığı olan Osmanlı basınında Meşrutiyet talepleri şiddetlenmiş, neşrettikleri yazılarla okuyucu kitlesi toplamış devletin önde gelen bürokratları tarafından da destek bulmuşlardır. Avrupa'da gelişen milliyetçiliğe karşı Tanzimat devri devlet adamları eşitlikçi ıslahatları hem tebaa'nın zihninde bir mânâ ifade edebilmesi için hem de ayrılıkçı-milliyetçi tehdidi tasfiye edecek “*Osmanlıcılık*” kavramını geliştirmişlerdir. Fakat 1871'den sonra

---

⁶ Orhan Koloğlu, **a.g.e.**, s.74.

⁷ Bülent Varlık, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt I, İstanbul, 1985, s.112-114.

⁸ **A.g.e.**, s.113.

⁹ Hilmi Ziya Ülken, **a.g.e.**, s.36.

Osmanlı basının kiteselleşmeye doğru evrilmesiyle birlikte Osmanlılık kavramı yönetici seçkin kimliği olmaktan çıkıp tüm tebaa için bir üst-kimliğe dönüşmüştür¹⁰.

Osmanlı basınında bu dönüşümün en büyük temsili Ahmet Mithat Efendi'dir. Ahmet Mithat Efendi *Yeni Osmanlıların* sözcüsü olan *İbret Gazetesi*'ne 1872'de yönetimine geçmesiyle birlikte tesirli fikirleri ortaya atıp tartışmaya başlaması alışılmışın dışında bir anlam ifade ediyordu. Namık Kemal'in gazete için yazdığı yazıların birinde Tanzimat'ın başarısızlığında Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasının en önemli etken olduğunu vurguluyordu. Osmanlılığın bekası için islamî vurgusu yüksek tüm azınlıklara söz hakkı tanıyan bir meşveret (danışma) sistemini savunarak meseleyi daha ileriye taşımıştır¹¹. Netice itibariyle 1 Nisan 1873'te Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* piyesinin Gedikpaşa Tiyatrosu'nda temsil edildiği gece halk nezdinde yarattığı coşku ve ilgi yapılan tartışmaların tebaanın zihninde bir anlam ifade ettiğini idrak etmemiz açısından önemli bir misaldir. Aslında basın bu oyun ile yeni ve uygulanabilir bir aşamaya gelmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin 1872'de çıkardığı *Dağarcık Dergisi*, ilk beyanında Türkçenin önemine değinmiş ve yabancı dillerde yazılan yazıların neden Türkçe yayınlanmadığı? sorusunu sormuştur. Derginin kolay okunuyor olabilmesi –konuşulan dil ile yazılanın birbirine yaklaştırılması- ve vakit geçirtmeye olanak tanıyan ilginç konuları ile kısa zamanda geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır¹². Ahmet Mithat Efendi'nin *Dağarcık Dergisi* Osmanlı dergiciliğinde geniş kitlelere ulaşmada kırılmayı temsil eder. Ahmet Mithat Efendi konuları popülerite etmekte ki başarısı ve çok yazı yazma yeteneği ile halkı okuma zevki aşılabilir kabiliyetinden ötürü Osmanlı basın tarihinin ve edebiyatının en önemli şahsiyeti olmuştur.

Yukarda bahsedildiği gibi Osmanlı basınının bu hızlı değişen dinamizmi ilerleyen süreçte Osmanlı sosyal yaşamında önemli kırılmaları beraberinde getirecektir. Batılılaşmaya öncülük eden devlet adamları ve aydınlar tercümeyle birlikte farklı

---

¹⁰ Carter V. Findley, **a.g.e.**, s.34.

¹¹ Orhan Koloğlu, **a.g.e.**, s.84.

¹² Bülent Varlık, **a.g.e.**, s.114.

kültürel birikimi ülkeye taşımışlardır. Bu kültürel aktarım süreci İslam Medeniyet tarihinin önceki tercüme hareketleriyle değerlendirildiğinde farklı bir yolda ilerlediğini söyleyebiliriz. Bunun altında yatan sebepleri düşündüğümüzde ilerleyen süreçte Batı'yla bütünleşmeye katılmayanlar bir İslami muhafazakârlık portresi çizerken, bütünleşenler ise gittikçe daha çok laikleştiler¹³. Osmanlı toplumunda ki bu ihtilaf zamanla kutuplaşarak bir çekişme ve çatışma ortamına dönüşerek Türkiye Cumhuriyeti'ne miras bırakıp günümüze kadar devam etmiştir.

Sultan II. Abdülhamid hürriyet mücadelesi veren aydınların ve devlet adamlarının parlamenter monarşi isteklerini kabul ederek 1876 yılında Meşrutiyet'i ilan etti. Gerek Osmanlı-Rus Savaşında alınan başarısızlıklar gerek mecliste mebusların birbirleriyle çekişmeleri devletin devamlılığını esas sayanların hürriyet fikrini besleyenlere karşı vaziyet almalarına sebep olmuştur. Osmanlı toplumu içindeki çekişmeler (Müslim-gayrimüslim, Batıcı-İslamcı) Meşruti idarenin devam ettirilmesini, Sultan II. Abdülhamid nezdinde gerekli görülmeyerek rafa kaldırmasına vesile olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid'in Kanun-i Esasi'ye bağlı olarak meclisi fesh etmesi aynı zamanda Babiâli'deki merkezileşme politikasının Yıldız Sarayı'nda toplanmasına olanak sağlamıştır. Şüphesiz Sultanın bu eylemleri taşra ve vilayetlerin kontrol edilmesinde devlet memurlarının (mülkiyeliler) yaptıkları icraatlar, birinci dereceden Saray'a karşı sorumlu olmalarına vesile olmuştur. Sultanın Osmanlı memleketlerinde ki mutlak gücünün pekişmesini, basın üzerinde uyguladığı kontrol mekanizmasında da görebiliriz. Sansür ve jurnalcılık faaliyetleri kontrollü basın rejiminin uygulanmasında Sultana yardımcı olmuştur. 1878 sonrası Osmanlı toplumunun kapalı ve kontrollü bir basına yönelmesi kaçınılmazdı. Sultan II. Abdülhamid'in bu seçimi emperyalizmin saldırılarına açık Osmanlı toplumunun içinde barındırdığı Müslümanlara ve Türklere otuz yıllık bir "oluşma ve dinlenme" dönemi sağlamıştır¹⁴. Bu dinlenme sürecinde Yeni Osmanlıların

---

¹³ Carter V. Findley, **a.g.e.**, s.38.

¹⁴ Orhan Koloğlu, **a.g.e.**, s.82.

yazılarını okuyan genç nesiller daha dinamik ve daha istekli bir muhalefetin doğmasına vesile olmuşlardır. Bunun kurumsal temsilcisi de *İttihat ve Terakkidir*.

21 Mayıs 1889'da Mekteb-i Tıbbiye'lilerin kurmuş olduğu *İttihad-ı Osmani* meşruti idarenin yeniden kurulmasını hedefliyordu. Bu gaye ile Osmanlı'da uygulanan basın sansürü karşısında yurt dışına kaçarak orada bazı gazeteler çıkarmaya başladılar. Cemiyetin önde gelen kişileri 1895'te Ahmet Rıza'nın Paris'te çıkardığı *Meşveret Gazetesi* etrafında toplanmaya başladılar. İlerleyen süreçte cemiyetin isimi değiştirilerek son hali olan *İttihat ve Terakki Cemiyeti* ismini alacaktır¹⁵.

Osmanlı Devleti'nde ihtilal gerçekleştirip meşruti idareyi tekrar getirme isteklerinden dolayı kurdukları cemiyet Avrupa memleketlerinde yaygın bir faaliyet olsa da Müslüman ülkelerde yabancı olan siyasal bir protesto hareketi olarak ortaya çıkmıştır¹⁶. Kuşkusuz Jön Türk hareketinin serpilmesinde buraya kadar verilen basının rolü göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Çeşitli yazarların aynı amaç etrafında toplanmaları ve birbirleriyle etkileşime girerek Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkındaki fikirler üretmeleri Türk siyasal düşünce tarihinde çok önemli bir yere sahiptir.

Yeni Osmanlılar ile İttihat ve Terakki hareketini kıyasladığımızda İttihat ve Terakki'nin basının kitleselleşmesi sonucu öncekilere nispetle kısmı de olsa halk tabanında taraftar toplayabildiği görülmektedir. İhtilal ülkülerinin gerçekleşmesinde küçük devlet memurlarına ve askerlere ulaşmaları radikal bir zemine evirilen yapıyı göstermektedir. Genç yaştaki memurların ve askerlerin bu istekleri devletin hiyerarşik ve liyakat yapısını tehdit edecektir. Böylesine seferber edilmiş muhalefet karşısında Sultan II. Abdülhamid 1908 yılında II. Meşrutiyet'i ilan edecektir. Genç memurların kendi aralarındaki meslek dayanışmaları, 1908 Jön Türk Devrimi sonrası ile birlikte vücut bulacak ve memleketin sorunlarına daha fazla eğilip birlikte fikir tartışmalarıyla halkı yönlendirmeye ve aydınlatmaya çalışacaklardır.

---

¹⁵ Hilmi Ziya Ülken, **a.g.e.**, s. 162.

¹⁶ Carter V. Findley, **a.g.e.**, s.38.

Bu çerçevede bu çalışmanın konusunu bir cemiyet ve o cemiyetin etrafında şekillenen bir dergi olan Mülkiye Mecmuası olacaktır.

II. Meşrutiyet ve Cemiyetler Kanunu

23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte Sultan II. Abdülhamid'in Osmanlı Devleti'ni Yıldız Sarayı üzerinden doğrudan yönetimi nihayetlenmiş meclisin açılması ile birlikte yeni idarenin saraydan devraldığı sorunlar ile yüzleşmek zorunda kalınmıştır. Bu sorunların en başında şüphesiz Sultanın idaresine karşı çıkıp meşruti idareyi tesis etmek isteyen kişilerin Osmanlı Devleti'nde yaşayan *Osmanlı vatandaşlarının* cemiyet kurma serbestliğinin elde edilmesi olmuştur. 1908 Anayasasında yapılan değişiklikte ilave edilen 120. Madde ile cemiyet kurmanın önü açılmıştır.

16 Ağustos 1909 tarihinde çıkarılan Kanun-i Esasi'ye 120. Madde eklenerek cemiyet kurma ve toplanma özgürlüğü yasal zemine oturtulmuştur; "*Kanun-ı mahsusuna tebaiyet şartıyla Osmanlılar hakk-ı şekl-i meşruiyet ve hükümeti tağyîr ve Kanun-ı Esasi ahkamı hilafında hareket ve anasır-ı Osmaniye'yi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine kadim veya ahlak ve adabı umumiyeye mugayir cemiyetler teşkili memnu olduğu gibi hafi cemiyetler teşkili de memnudur*"¹⁷.

Yukarıdaki bahsettiğimiz Kanun-i Esasi'ye eklenen 120. Madde ile meclisin İttihat ve Terakki Cemiyetine yakın mebusların gayesi, Osmanlı Devleti'nin içinde barındırdığı farklı ulusları Osmanlı kimliği ile bütünleştirerek "İttihad-i Anasır"ı korumaya çalışmak olacaktır. Burada ki gaye gizli çeteleşmelerin ve cemiyetlerin ulus kimliği taşıyarak yıkıcı faaliyetler ile Osmanlı Devleti'nden ayrılma hedeflerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Nitekim Cemiyetler Kanunu görüşmelerinde Türklerin dışındaki diğer tüm mebusların (Arap, Arnavut, Slav, Rum ve Musevi) kavmiyet esasına bağlı cemiyetlerin kurulmasını savunmalarına karşı bu durumu yasaklayan maddenin

---

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler II. Meşrutiyet Dönemi**, Hürriyet Vakfı Yay., 2. Baskı, s.368.

oylaması 69 oya karşı, 90 oyla kabul edilmiştir¹⁸. Bu durum *Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti*'nin azalarından isimleri bildirilenler hakkında cemiyetler kanuna göre Dahiliye Nezareti tarafından tahkikat yapılmasında görevlidir¹⁹.

İkinci Meşrutiyet dönemi boyunca cemiyet kurma hakkının ve diğer kamu özgürlükleri ile beraber asıl amaçlanan *vatandaş* bilincinin millette oluşturulması ve bu model oluşturulurken İttihadı Anasır ülküsü ile birlikte sıkı sıkıya birbirine eklemlenmesi hedeflenmiştir. Bu sayede millette yönetimde söz hakkı verme şansı tanınırken tam anlamı ile kulluktan vatandaşlık sürecine geçiş sağlanırken aynı zamanda milliyetçi ayrılmalara karşı bir emniyet supabı teşkil edilmeye çalışılmıştır.

Nitekim II. Meşrutiyetin cemiyet kurma hareketleri Meşrutiyet rejiminin doğal bir sonucu olarak insanların duygusal refleksleri ile oluşturulmaya başlanmıştır. Cemiyet kurma hareketlerinde dikkat çeken bir nokta aynı meslek mensubiyeti olanların kurduğu cemiyetlerdir. Ziraatçilerin “Osmanlı Ziraat Cemiyeti”, Maliyecilerin “Müntesibin-i Maliye İttihat Kulübü”, Hukukçuların “Osmanlı Hukuk Cemiyeti” bu örneklerden bazılarıdır²⁰.

Bizim asıl dikkat çekmek istediğimiz nokta Mektebi Mülkiye'den yetişmiş öğrencilerinin kurduğu *Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti*'nin 1908 tarihinde kurulmasıdır. Siyasal eğitim almış öğrencilerin aynı mektep arkadaşlıkları üzerinden cemiyet kurmaları öncelikle onların bir meslek birliği ile hareket etmelerini sağlayacak disiplini ve dayanışmayı sağlamaya gayret ettiklerini görebiliriz. Nitekim günümüzde de yansımaları olan bu gibi mesleki örgütlenmelerin asıl hedefi mensubiyetlerinin görevleri dahilinde menfaatlerini korumaya çalışmak ve mevcut iktidar ile mesleki görevlerin zorlukları veya sorunları ile alakalı pazarlık yapma kabiliyetlerinin oluşudur. *Mektebi Mülkiye Mezunlarının* kurduğu cemiyet hiç şüphesiz bu doğrultuda olmak ile beraber dönemin kırılğan siyasi sorunları hakkında siyasi

---

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya, **A.g.e.**; Zekeriya Kurşun, **Yol Ayrımında Türk-Arap İlişkileri**, İstanbul, 1992, s.80-81.

¹⁹ **B.O.A., DH-EUM.SCL.**, 14-6, belgenin tarihi restorasyonda olması hasebi ile verilememiştir.

²⁰ Tarık Zafer Tunaya, **A.g.e.**

refleks göstermekten geri durmadığını bunun en önemli örneğini ise *Mülkiye Mecmuası*'nın çıkartılmasında görebiliriz.

Konu, Yöntem ve Kaynak Değerlendirmesi

Osmanlı Devleti'nin batılı anlamdaki modernleşmesinin millet tabanında kurumsal manada ilk kez yaygınlaşması Mekteb-i Mülkiye ile olmuştur. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde yaşadığı sancılar ulus kimlikli Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile neticelenmiştir. Bu süreçte Mülkiyelilerin gözlemedikleri ve çözüm önerileri bulmaya çalışarak hem Osmanlı Devleti'nin dağılmasını engelleme teşebbüsleri hem de kurulan yeni devletin idaresini ve ideolojik kimliğine katkıda bulunmuşlardır. Bu sebeple araştırmamın çekirdeğini Mülkiyelilerin sözcüsü konumunda duran *Mülkiye Mecmuası* etrafında şekillendirmeye çalıştım. Bu çalışma öncelikle yaşadığımız zamanda içselleştirdiğimiz kavramları daha iyi bir şekilde idrak edebilmemiz açısından neden ve sonuç ilişkisi üzerinden bir nevi tarihsel izini sürmeye çalıştım. *Mülkiye Mecmuası*'nın yazarları ve yazılarının mufassal bir genişlikte olması çalışmanın sıhhati açısından yalnızca Efdalüddin, Ali Seydi, Ali Reşad, Abdülgani Seni ve Bedî' Nuri Beyler ile sınırlı tutarak ifade etmeye çalıştım.

Çalışmada yukarıda bahsettiğimiz yazarların makalelerini incelerken metinlerindeki yoğun bilgi ve sürekli bir şekilde çeşitli konulara geçmelerinden dolayı mevzuların bütünlüğünü korumak için dipnotlarda sürekli tekrar eden sayfa numarası yazmak yerine makalenin bütünü temsil eden sayfa numaralarını vermeyi tercih ettim. İlgili yazarların makalelerini aktarırken olabildiğince ifade ettikleri şekliyle paylaştım. Aralardaki değerlendirmelerim ise okuyucunun metnin içinde kaybolmaması için bir nevi kılavuzluk görevi görmesini amaç edindim.

Mülkiye Mecmuası'nın çıkarılmasında Mektebi Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyeti ile ilgili ilk elden yapılan çalışma Mehmet Beşikçi'nin "Meslek Dayanışması mı, Vatan Kurtarıcılığı mı?: II. Meşrutiyet Döneminde Bir Memur Örgütlenmesi Olarak Mülkiye Mezunları Cemiyeti 1908-1916" adlı makalesinden,

Cemiyetin Talimatnamesi ve Nizamnamesi için Murat Baskıcı'nın "Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Nizamnamesi" isimli makalesinden yararlandım. *Mülkiye Mecmuası* üzerine inceleme yazısı yazmış olan Nuray E. Keskin'in "II. Meşrutiyet'te Yeni Düzen Arayışı: Mülkiye Mecmuası Üzerine Bir İnceleme (1909-1911)" ve "Türkiye'de Yönetim Biliminin Gelişimi: 1870-1910" isimli çalışması ile ayrıca Ahmet Nezh Galitekin'in "Mülkiye Mecmuası" çalışması, araştırmamın başlangıcında kaynakların azlığı vesilesi ile başvurduğum başlıca araştırmalardır. *Mülkiye Mecmuası*'nın nüshalarını toplarken, 1-5,7,15-17,19 ve 21. sayılarını İstanbul Millet Kütüphanesinden edindim. Geriye kalan eksik kısımları Beyazıt Devlet Kütüphanesi Hakkı Tarık Us koleksiyonundan tamamladım.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEKTEB-İ MÜLKİYYE MEZUNLARI İTTİHAD VE TEAVÜN CEM'İYYETİ VE MÜLKİYE MECMUASI

1.1.Mekteb-i Mülkiyye Mezunları İttihad ve Teavün Cem'iyeti

Sultan Abdülmecid devrinde 1859 yılında kurulan Mektebi Mülkiye, Sultan II. Mahmud devri ile başlayan devletin merkezileşme hareketinde taşranın ve vilayetlerin yönetilmesinde gönderilen sivil idareci sınıfın öğrenim gördüğü bir merkez olmuştur. 1877'de "Mektebi Mülkiye Nizamnamesi" ile "Âli Mektep" olarak hizmet vermeye başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde Sarayın mektebe olan hassasiyeti artmış bundan dolayı devrin liyakatli hocaları (Abdurrahman Şeref Efendi, Recaizade Mahmud Ekrem, Mizancı Murad vb.) buraya atanmıştır²¹. Mekteb-i Mülkiye'ye karşı bu harici ve dahili ehemmiyet mektep öğrencileri arasında meslek dayanışmasını geliştirmiş ve bir "Mülkiyeli" kavramını zihinlerde oturtmuştur. Mektep mezunları arasında gelişen bu duygusal bağ II. Meşrutiyet sonrasında kurumsal bir bağa dönüşmüştür.

---

²¹ Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. I, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s.25-26, 103-104.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte daha serbest hale gelen sosyal yaşam, insanları cemiyet kurmaya sevk etmiştir. İlerleyen süreçte meşru zemini sağlanmadan kendi iradeleri ile kurulan bu cemiyetler 16 Ağustos 1909 Cemiyetler Kanunu ile yasal hale gelmiştir. 21 Ağustos 1909'da Kanun-ı Esasi'ye 120. madde eklenerek cemiyet kurma hak ve serbestliği anayasal koruma altına alınmıştır²².

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası erken bir tarihte Mekteb-i Mülkiye mezunları öğrencileri tarafından Ağustos 1908 (Temmuz 1324 R.) tarihinde kurulan "Mekteb-i Mülkiyye Mezunları İttihad ve Teavün Cem'iyeti" ismi ile bir cemiyet kurmuşlardır. İlerleyen süreçte bu cemiyet 1912 (1328 R.) tarihinde alınan bir kongre ile ismi "Mezunin-i Mülkiyye Cemiyeti"ne çevrilmiştir. Bu cemiyetin gayesi, çalışma organları ve şekli, yazılan nizamname ile ortaya konmuştur. Mülkiyeliler için büyük bir öneme ve taşıdığı değerler üzerinden hükümlerin ayrı bir önemi vardır. Genel olarak ifade etmek gerekirse nizamname şu şekildedir; Cemiyet 1908 yılının Ağustos ayında "Mekteb-i Mülkiyye Mezunları İttihad ve Teavün" isim ile kurulmuş genel merkezinin İstanbul'da olması kararlaştırılmıştır (Madde 1). Cemiyetin gayesi Mülkiye mezunlarının birbiri ile tanışması, dayanışması ve yardımlaşması, vatanın istikbali için fikir alışverişinde bulunması ve belirtilmiş süre içerisinde dergi yayınlanması hedeflenmiştir (Madde 2). Cemiyete üyelik yalnızca Mektebi Mülkiye mezunlarına mahsus olduğunu, aylık bir ödeneğinin verilmesi gerektiğini ve cemiyetin kurallarına riayet etmesi beklenmektedir (Madde 3). Cemiyet üyeliğinin bitmesi ise üyenin istifa etmesi, cemiyete ödemesi gereken senelik nakdini ödememesi ve talimatnameye uymaması sonrası cemiyet yönetim kurulu (Meclis-i İdere) tarafından dörtte üç çoğunluk kararı ile üyeliğini iptal etme hakkının olduğunu söylemektedir (Madde 4). Her üyeye cemiyet yönetim kurulu tarafından tasdik edilmiş bir künyesini gösteren kimlik kağıdı (hüviyet varakası) verilecektir (Madde 5)²³.

---

²²Zafer Toprak, "1909 Cemiyetler Kanunu." **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi**, 1983, s.205-208.

²³ Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, II. Cilt, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s.1323-1324.

“Mekteb-i Mülkiyye Mezunları İttihad ve Teavün Cem’iyyeti” okuldan mezun olmuş öğrencilerin birbirleriyle olan irtibatlarını sağlamaya çalışmıştır. Böylece uzak atandıkları yerlere gitseler dahi bu cemiyet sayesinde meslek arkadaşlarıyla ilişkilerini devam ettirerek Osmanlı Devleti’nin idari politikalarına karşı mesleki bir dayanışma topluluğu olarak vücut bulacaktır. Mektebi Mülkiyye Mezunları Cemiyeti’nin kurulma zamanına gözlemlediğimizde ağırlıklı olarak yaşlı ve yüksek mevkilerde vazifelendirilmiş mülkiyelilerin oluşturduğunu göz önüne çıkmıştır²⁴.

Cemiyet Nizamnamesinde²⁵ konumuz ile alakalı olarak *Mülkiyye Mecmuasının* yayın süresi ve idari bilgileri “Risale ve Salname” başlığı altında neşredilen maddelerde görmektediriz. Mektebi Mülkiyye Mezunlarının hukuki savunuculuğuna hizmet edilmesi üzerine ayda bir defa mecmuanın çıkması hedeflenirken mecmuada Mektebi Mülkiyye Mezunlarına ait muhtelif olayların yazılması bu yazı işinin ise Cemiyet üyeleri Mülkiyeliler tarafından Mecmua Komisyonunca uygun görülerek fenni ve siyasi makalelerin yer alması kararlaştırılmıştır (Madde 41). Mecmuanın bütünlük içerisinde yazılması yönetim kurulunun (Meclis-i İdare) şemsiyesi altında cemiyet üyelerinin arasından iki kişinin seçilmesi ile genel kalemin (Katib-i Umumi) oluşturduğu bir komisyon tarafından idare edilmesi belirtilmiştir (Madde 44). Mecmuanın cemiyet üyelerine ücretsiz gönderilmesi üye olmayanların ise uygun bir bedel karşılığında satılıp elde edilecek gelirin cemiyete verileceği beyan edilmiştir (Madde 46)²⁶.

1908 İhtilali’nin getirdiği siyasi ve sosyal değişim Cemiyetlerin toplumsal konularının belirlenmesinde de önemli bir değişimi ifade etmektedir. Siyasi katılımında cemiyetlerin kendi eylemleri üzerinden siyasi kimliklerini belirleme fırsatının ortaya çıkması ve özellikle mevcut iktidarın bakış açısıyla paralel bir dünya görüşünü paylaşmaları, siyasetin dilini kullanmada özgür ve daha kolay meşruiyet kazandıklarını

---

²⁴ Mehmet Beşikçi, “Meslek Dayanışması mı, Vatan Kurtarıcılığı mı?: II. Meşrutiyet Döneminde Bir Memur Örgütlenmesi Olarak Mülkiyye Mezunları Cemiyeti 1908-1916”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı. 119, Syf. 162-183, 2010.

²⁵ Daha geniş bilgi için Bkz. Murat Baskıcı, “Mektebi Mülkiyye Mezunları İttihâd ve Teavün Cemiyeti Nizamnamesi”, **Mülkiyye Dergisi**, 39(4), s. 165-184, 2015.

²⁶ Ali Çankaya, **Mülkiyye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s.1327.

anlayabiliriz²⁷. Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti'nin İhtilali gerçekleştiren İttihat ve Terraki Cemiyeti'ne olan yakınlığı, Mülkiye Mecmuasında yazıları bulunan Hakkı Behiç'in ve Hüseyin Cahit'in ifadelerinde görmek mümkündür. Bir dönem Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti içerisindeki kişilerce cemiyetin partileşmesi tartışılrsa da mülkiye memurlarının siyasal fırka kurmalarına karşı çıkmış ve kabul görmemiştir^{28 29}.

Mezunu Mülkiye İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin cemiyet üyelerine dair talimatnamesi ile ilgili bilgi vermek gerekirse cemiyet üyelerinin mevki ve memuriyeti ne olursa olsun cemiyet içerisinde eşit oldukları belirtilmiştir (Madde 1). Cemiyetin üyelerinin cemiyet binasının içinde veya dışında takmaları için rozet verilmiştir (Madde 2). Cemiyet üyesinin cemiyet binasında bulunduğu sırada diğer üyelere samimi ve dostça davranılması tavsiye edilmektedir (Madde 3). Cemiyet üyesinin mevki derecesi ve vazifesi değişirse cemiyete yeni adresini ve durumunu bildirmesi gerekmektedir (Madde 4). Cemiyet üyesinin kendi menfaati doğrultusunda cemiyete maddi ve manevi zarar vermesi durumunda üyelikten çıkarılması kararlaştırılmıştır (Madde 5)³⁰.

Mektebi Mülkiye İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin yirmi kişilik Meclis İdare Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır;

Emrah Efendi, Meclis Maarif Heyeti İlmiye Reisi.

Mustafa Azmi Bey, Mektebi Sultani Müdürü.

Muhammed Şerif Paşa, Şuarayı Devlet Azası.

Hüseyin Cahit Bey, Tanin Gazetesi Baş Muharriri.

Zeki Bey, Duyunu Umumiye Komiserlik Kamu Müdürü.

Şemseddin Bey, Evkaf Nazırı.

---

²⁷ Mehmet Beşikçi, **A.g.m.**, s.162-183.

²⁸ “Fırka-i Siyasiye Meselesi”, **Mülkiye**, no: 3, (1 Nisan 1325/14 Nisan 1909), ek kısım, s. 31.

²⁹ Daha geniş bilgi için Bkz. Tarık Zafer Tunaya, “Mülkiyeliler Partisi Teşebbüsü”, **Siyasal İlimler Mecmuası**, C. 22, Sayı 261, 1952, s.355-359.

³⁰ Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s.1329-1330.

Nail Bey, Meclis Maarif Heyet-i İdare Reisi.

Celal Bey, Mektebi Mülkiye Müdürü.

Hakkı Bey, Dahiliye Nazırı.

Said Bey, Meclis İdare Azası.

Subhi Bey, Ticaret Müdürü.

Mihran Efendi, Ziraat Bankacısı Muhasebecisi.

Sırrı Bey, Rusümat Emaneti Muavini.

Efdalüddin Bey, Amed-i Divan Hümayun Hulefası.

Reşad Bey, Ticaret ve Nafia Nezareti Muhasebecisi.

Hasan Tahsin Bey, Ticaret Mektebi Müdürü.

Rıfkı Bey, Halkalı Ziraat Mektebi Müdür Muavini.

Ahmet İhsan Bey, Servet-i Fünun Gazetesi Sahibi.

Mehmet Cavit Bey, Selanik Feyziye Mektebi Müdürü.

Ali Seydi Bey, Hazine-i Hassa Nezareti Tahrirat Kalemi Mümeyyizi.

Yukarıda sıraladığımız isimler en çok oy alandan en az oy alana göre sıralanmaktadır. Kimi isimlerin görevlerinden dolayı kimilerinin ise meşguliyetlerinden dolayı Meclis-i İdare Heyeti'nden istifa etmişlerdir. Yerlerine yedek listesinden isimler eklenerek Meclis-i İdare Heyeti tamamlanmaya çalışılmıştır. Yedek liste şu şekildedir:

Emin Bey, Tahrirat Harcırah Mühimme Müdürü.

Himyak Efendi, Dava Vekili.

Naim Bey, Maarif Nezareti Heyeti İlmiye Azası.

Mavrokordatu Bey, Orman ve Maden Vüzerat Nazırı.

Ali Reşad Bey, Mercan İdadisi Müdürü.

İsmail Hakkı Bey, Dahiliye Mektubi Kalemi Mümeyyizi.

Abdülhamid Bey, Maarif Muhasebe Kalemi Müdürü.

Arif Bey, Kurna.

İsmail Hakkı Bey, Umuru Şebenderi Müdürü.

Muhammed Nedim Bey, Kaza Kaymakamı.

Haşim Bey, Hazine-i Hassa Emlak Hümayun Komisyonu Azası.

Muhtar Bey, Tercümanı Sadaret.

Mektebi Mülkiye İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin başkanlığına (reisi) 250 oy ile Emrah Efendi seçilmiştir. Cemiyetin ikinci başkanlığına 151 oy ile Mektebi Mülkiye Müdürü Celal Bey seçilmiştir. Cemiyet'in Muhasebecilik görevine Mercan İdadisi Müdürü Ali Reşad Bey görevlendirilmişse de sonrasın da istifa ederek yerine Mehran Efendi geçmiştir. Cemiyet'in yazıcılığına (Hizmeti Kitabeti) Hasan Tahsin Bey atanmıştır. Vazifeleri dolayısıyla Meclis-i İdare Heyeti'nde görev alamayacak kişilerin yerlerine; Hüsreviyan Efendi, Ali Reşad Bey, İsmail Hakkı Bey, Hamid Bey ve Arif Bey görevlendirilmiştir³¹.

Mektebi Mülkiye Müdürlerinden olan Mehmed Celal Efendi hem Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti'nde ki başkan yardımcılığı hem de devlet idaresindeki çeşitli görevleri ile dikkat çeken isimlerden birisidir. Mehmed Celal Bey 1863 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Maliye Memurlarından Atıf Bey ile Safvet Hanım'ın oğludur. Orta eğitimini İstanbul Bayezid Rüştiyesinde, lise öğrenimini Mektebi Mülkiye'nin İdadi Kısımında tamamladı. 1883 tarihinde ise Mektebi Mülkiye'nin Yüksek Kısımından mezun oldu. Osmanlı Devleti'nin bursu ile Almanya'ya gönderilerek Ziraat Fakültesi'nde iki yıl öğrenim görüp 1886 tarihinde yurda dönmüştür. 1886'da

---

³¹ "Mektebi Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti", Meclis-i İdare, **Mülkiye**, Sayı 1, Şubat 1909, s.67-69.

Darülmüallimin’de Coğrafya Muallimliğine getirildi ve II. Meşrutiyete kadar çeşitli vilayetlerde Maarif Müdürlüklerinde bulundu³².

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi sonrası 22 Ağustos 1908’de Mektebi Mülkiye Müdürlüğüne getirildi. 6 Haziran 1909’da Erzurum, 1911’de ise Edirne valilikleri yaptı. 31 Aralık 1911’de kurulan Said Paşa kabinesinde Dahiliye Nazırlığına getirildi. 1912’da hükümetin düşmesi ile İzmir valiliğine atandı. 23 Ocak 1913’te kurulan Mahmud Şevket Paşa kabinesinde Ticaret ve Ziraat Nazırlığına getirildi. Mahmud Şevket Paşa’nın öldürülmesi ile birlikte hükümetin düşmesi sonrası Mehmed Celal Bey sırasıyla Halep, Konya ve Adana (1918) valilikleri yapmıştır. İstanbul’un işgal zamanında ise İstanbul Şehreminliği görevini ifa etmiştir. 11 Şubat 1926 tarihinde ise vefat etmiştir³³.

Mektebi Mülkiye İttihat ve Teavün Cemiyeti’nin idare heyetinde yer alan isimleri gözlemlediğimizde Osmanlı Devleti’nde Nazırlık görevi yapanlardan idare görevleri yapanlara kadar çok geniş bir alanı kapsamaktadır. Yalnızca idare görevinde olanlar değil mektep müdürleri, gazete sahipleri ve yüksek yargı memurlarına kadar Osmanlı toplumunun önde gelen tahsil almış aydın ve bürokratlarını oluşturmaktadır. Bu durum bize Osmanlı Devleti’nin yaşadığı siyasi ve sosyal sorunlarının Osmanlı toplumunun yüksek zümresi olan Mülkiyelilerin olayları nasıl idrak ettiklerini ve nasıl çözüm yolları sunduklarını öğrenmemiz açısından çalışmayı çok önemli yapmaktadır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde kısa sürede çok geniş bir zamana tesiri olacak toplumsal değişimin ve farklılığın altında yatan nedenleri idrak edebilmemiz açısından Mülkiyelileri anlamayı, bunun için ilk adım olarak Mülkiyelilerin fikri sözcüsü olan *Mülkiye Mecmuasından* başlamayı kabul etmeliyiz.

---

³² Ali Çankaya, **A.g.e.**, s. 831-832.

³³ **A.g.e.**

1.2.Mülkiye Mecmuası

Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde göreve başlamış mülkiye mezunlarını birbirleriyle buluşturması Osmanlı bürokrasisi için önemli bir değişimi ifade eder. *Mülkiye Mecmuası*³⁴ ise bu birliktelik vasıtasıyla üretilen fikir ve anlayışların ifade edilip Osmanlı memleketlerinin her bir köşesine yayılmasında bu değişimin dinamiğini oluşturmuştur. Mekteb-i Mülkiye mezunların Ali Reşad Bey'in 29 Aralık 1908 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne başvurarak *Mülkiye* isimli bir mecmuanın neşrine ruhsat verilmesi talebinde bulunarak gerekli işlemlerin yapılmasını istemiştir³⁵. 1 Şubat 1324 (14 Şubat 1909) tarihinden itibaren yayın hayatına başlayan *Mülkiye Mecmuası* Matbaa-ı Ahmet İhsan'da basılmış olup aylık dergi şeklinde aralıksız çıkarak otuz sayı sonrasında 1 Ağustos 1327 (14 Ağustos 1911) tarihinde nihayetlendir. Mecmua'nın ebatı genel dergi ebatlarının dışında olup eni 13,5 cm, boyu ise 19,5 cm'dir. Mülkiye Mecmuası'nın tüm sayılarındaki sayfa sayısı genel olarak 64 sayfa şeklindedir. Birkaç sayıda bu rakam aşağıya veya yukarıya çıkmaktadır. Mecmuanın dahili konuları dikkate alındığında yalnızca mesleki sorunlara değinilmemiş toplumu ilgilendiren farklı mevzuları da içerisinde barındırarak okuyucu kitlesini bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Dönem itibariyle değerlendirildiğinde II. Meşrutiyet sonrası getirilen fikri serbestliği mecmuada neşredilen makalelerde gözlemlemek mümkündür.

Mülkiye Mecmuası'nın çıkış gayesi Mesleğimiz isimli makale başlığı ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Mekteb-i Mülkiye İttihad ve Teavün Cem'iyeti Talimatnamesi'nin 35. Maddesine dayanarak "Mülkiye" adı altında mecmuanın çıkması ve yazılan makalelerin neşredilmesi hedeflenmiştir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte toplanma hakkının serbestleşmesi (serbest-i içtima) Mektebi Mülkiye öğrencilerinin de bir araya gelmesine vesile olduğunu, Osmanlı Devleti'ne

³⁴ Nuray E. Keskin, "II. Meşrutiyet'te Yeni Düzen Arayışı: Mülkiye Mecmuası Üzerine Bir İnceleme (1909-1911)", *18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, **TODAYE**, 2009, s.225-236.

³⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **DH.MKT.**, 2695-63, 29 Aralık 1908 M./ 5 Zilhicce 1326 H.

görevleri dolayısıyla hizmet etmek ve ilerlemesinde yardımcı olmak için yan yana tek bir hedefe doğru yürüme gayesini taşıdıklarını belirtmişlerdir³⁶.

Mektebi Mülkiyye İttihad ve Teavün Cem'iyeti üyeleri Mülkiye Mecmuası'nın kurulmasını hedeflerken sıradan bir kulüp olmayacağını bir mektep ve bir kütüphaneden daha yüce bir anlamı taşıdığını hayatı kuşatan fikirleri inceleyip kendi aralarında tartışarak insanlığın ilerlemesine yardımcı olacağını, en büyük ideallerinin ise vatanın birliğini korumak ve kuvvetlenmesine yardımcı olma arzusu taşıdıklarını ifade etmektedirler. Sultan II. Abdülhamid döneminin baskıcı idaresinin milletin irfanını körelttiğini, mektebi mülkiye mezunlarının bu durumu değiştirip milletin irfanı istikbalini değiştireceklerini ümit etmektedirler. Mektebi Mülkiye mezunları bu mücadele ve gayede hiçbir siyasi fırka ile bağlantısının olmadığını tek maksatlarının memleketin terakkisi olduğunu beyan etmektedirler³⁷.

Bu sebep ile Mektebi Mülkiye Mezunları İttihad ve Teavün Cemiyeti üyelerinden Mülkiye Mecmuası imtiyaz ve mesul müdürü Ali Reşad Bey tarafından taşrada görev yapan mülkiyelilerin Meclis-i Mebusan'daki çalışma müzakerelerini yakından takip edebilmeleri için Mülkiye Mecmuası yazarlarının Meclise giriş iznini Dahiliye Nezareti'nden istemektedir³⁸.

Mektebi Mülkiye Mezunları “tanışmak ve tanımak” tesiri olan sözler ile bütün insanlığın kalplerini birbirine birleştirerek ilerleme kuvvetini ulvi bir hedefe sevk edilmesini sağlama taraftarıdır. Bir insanın fikrini, emelini, idrak noktasını ve irfanını insaniyet ve medeniyet hakkında ki görüşlerinin bilinmesinin toplanma hakkının serbestleşmesi ile mümkün olabildiğini mülkiyelilerin bu sayede birbirleri ile tanışmaya ve mecmua sayesinde tanımaya fırsat bulabileceklerini aktarmaktadırlar³⁹. Böylece Mektebi Mülkiye Mezunları, mesleki bir birliktelik ile insaniyet ve medeniyet hakkındaki görüşlerini üst bir kimlik ile birleştirerek Osmanlı memleketlerinde yetişmiş

³⁶ “Mesleğimiz”, Hey'et-i Tahriyye, **Mülkiye**, Sayı 1, Şubat 1909, s.1-3.

³⁷ **A.g.m.**

³⁸ **B.O.A., DH.MUİ.**, 50-22, 28 Aralık 1909 M./ 15 Kanun-i evvel 1325 R.

³⁹ “Mesleğimiz”, Hey'et-i Tahriyye, **Mülkiye**, Sayı 1, Şubat 1909, s.1-3.

her bir mülkiyeli için mektep olma misyonu taşıırken onları biçimlendirme vazifesini de üstlenmektedir. Cemiyet bu kimliğin oturtulmasında Mülkiye Mecmuasını kullanmayı tercih ederek beyanlarını şu şekilde sunmaktadır; *“Mülkiyye'nin sahifelerinde siyasiyata, ulum ve fünuna, ictimaiyyata, sanayi-i nefiseye, hülasa beşeriyeti ayrı ayrı yollardan gayeleri kemale isal eden her sınıf malumata ait yazılar bulunacak, her muharrir serbesti fikir ve muhakemesini muhafaza ederek yazı yazacaktır”*⁴⁰.

Yapılan incelemede mecmuada pek çok yazar ve pek çok konunun ele alındığı görülmüştür. Mecmua sayı sayı içindekileri itibarı ile Ahmet N. Galitekin tarafından yayımlanmıştı. Ancak biz de fikir vermesi bakımından burada mecmuada yazı yazanlara göre bir tasnif yaparak öncelikle Cemiyetin üyelerinin yazı faaliyetlerini de ortaya koymayı amaçladık. Mecmuanın en devamlı yazarları Efdalüddin, Ali Seydi, Ali Reşad, Abdülğani Seni ve Bedi Nuri Beylerdir. En çok yazan Efdalüddin, Ali Seydi ve Abdülğani Seni Beyler, konular bakımından da çeşitlilik arz etse de temel olarak Tarih, Eğitim ve İdare başlıkları altında tasnif edilmesi mümkündür. Burada yazarlar ve yazılarının başlıkları verildikten sonra ilerideki bölümlerde mecmuanın ana fikirlerini yansıtan ve dönemin fikir hayatını ortaya koyan temel başlıklar altında bir değerlendirme yapılacaktır.

---

⁴⁰ A.g.m., s.3.

1.3. Mülkiye Mecmuası Yazarlarının Prosopografik Künyeleri

Mülkiye Mecmuası yazarlarının prosopografik künyelerini çıkartırken yazarların ortak noktası Mekteb-i Mülkiye mezunları olmalarıdır. Yazarların aralarındaki bu mesleki bağı açıklamaya çalışırken doğum tarihlerini önceleyerek yaşlı ve genç kuşak yazarları gösterilmiştir. Bu şekilde mezuniyet yıllarını belirterek, idare hayatına erken başlayan ve tecrübe kazanan yazarlar ile yeni mezun olarak idari göreve başlayan yazarları ortaya çıkarılmıştır. Tabloda ayrıca Rüşdiye ve İdâdî eğitimlerini hangi mekteplerde tamamladıkları belirtilmiştir. Memleket ve Baba Mesleği başlıklarını koymaktaki hedefimiz *Mülkiye Mecmuası*'nda yazan Mekteb-i Mülkiye mezunlarının Osmanlı Devleti'nin çeşitli coğrafyalarından gelerek Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü sağlamak için makaleler kaleme almalarında kader birliği içinde olduklarına dikkat çekmektir. Baba Mesleği belirtilerek hangi sosyal tabandan geldiklerine vurgu yapılarak, Osmanlı Devleti'nde yaşayan farklı sosyal ve iktisadi aile yapılarına sahip bu yazarların birbirleri ile ilişkilerinde belirleyici unsurun *Mülkiyeli* kavramı olduğu ortaya koyulmuştur.

Yazarlar	Doğum Tarihi	Mezuniyet Yılı	Rüşdiye Eğitimi	İdâdî Eğitimi	Memleketi	Baba Mesleği
Abdurrahman Şeref Efendi	1853	1873	Eyüp Rüşdiyesi	Galatasaray Sultânisi	Safranbolu	Tophâne-i Âmire Muhâsebe Kalemi Mümeyyizlerinden Safranbolu'lu

						Hasan Efendi
Emrullah Efendi	1858	1882	Lüleburgaz Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Lülebur gaz	Lüleburgaz tâciri Ali Efendi
Örikağasızâde Hasan Sırrı	1861	1882	İzmir,Ruscuk,Sultan Beyazid Rüşdiyesi	Erzurum İdâdîsi ve Mülkiye	Oltu	Mutasarrıf Ahmed Nâfîz Paşa
Mehmed Celal (Mekteb Müdürü)	1863	1883	İstanbul Beyazid Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Maliye Memuru Âtîf Bey
Süleymanpaşa zâde Mehmed Sâmi	1866	1899	Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Müşir Süleyman Hüsnî Paşa
Şirvânî-zâde Mehmed Cemâlî	1867	1892	İstnabul Mahmûdiye Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Kadı-askerlerden Şirvânî-zâde Ahmed Hulûsî Efendi
Abdülhâlik Midhat (Kevâkibizâde)	1868	1891	?	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	?

Ali Seydi	1869	1891	Erzincan Askeri Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Erzincan	Süvârî Mirlivâlarında n Azîz Paşa
Hüseyin Zeki	1868	1891	Haleb Rüştiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Jandarma Alay Kumandanları ndan Miralay Azîz Bey
Abdülfeyyaz Mehmed Tevfik YERGÖK	1870	1893	Eyüb Askeri Rüşdiyesi	Alyans İzraelit İdâdîsi	İstanbul	Semâder-zâde Enderûnî İbrahim Edhem Bey
Mehmed Bahâeddin TAVAT	1870	1890	?	Mülkiye İdâdîsi	Trabzon	Hazînedar- zâde İbrahim Bey
Tâhir Lütfi TOGAY	1870	1893	Ruscuk Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Ruscuk	Ruscuk tacirlerinden Ziştovili-zâde Mehmed Ağa
İsmâil Rıfkı	1871	1891	Şam Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Mutasarrıf Ömer Şevki Paşa

Ahmed Mâcid GÖREN	1871	1891	Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Hazine-i Hâssa ve Enderûnî Hümâyun Kaftancıbâşı Şevket Bey
Abdülganî Seniy YURDMAN	1871	1898	Akka Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	İstanbul Dava Vekillerinden Karaosman- zâde Osman Nuri Bey
Bedî'î Nuri AL-HUSRÎ	1872	1896	Trablusgarb Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Trablusgarb İstînaf Ceza Reislerinden Muhammed Hilal İbn Mustafa Al- Husrî Efendi
Mehmed Efdalüddin TEKİNER	1873	1893	Beyazıd Kaptanpaşa Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Sadrazamlık Mektubî Kalemlerinden İsmail Cevad Bey

Hüseyin Câhid YALÇIN	1875	1896	Dersaâdet Rüşdiyesi	Dersaâde t İdâdîsi	İşkodra	Liva Muhasebe Müdürlerinden Ali Rıza Bey
Mehmed Câvid	1875	1896	Feyz-ı Sıbyan Rüşdiyesi	Dersaâde t İdâdîsi	Selânik	Selânik tacirlerinden Receb Naim Efendi
Hüseyin Hüsnî	1875	1897	Elazîz Rüşdiyesi	Elazîz İdâdîsi	Batum	Yemen Maarif Müdürü Murad Efendi
Halil Rıfat	1875	1901	Yanya Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Yenişehir-i Fener (Larissa)	Kazâ Kaymakamı Hüseyin Bey
Hasan Tahsin AYNÎ	1876	1896	İstanbul Şems'ül Maârif Mektebi	Vefa İdâdîsi	Serfiçe (Manastır)	Serfiçe tacirlerinden Necib Aynî Efendi
Mehmed Necîb SELÂM	1876	1901	Fatih Askeri Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	İstanbul	Doktor Binbaşlarında n Süleyman Muhtar Bey

Fâik Âli OZANSOY	1876	1901	Diyârbekir Askeri Rüşdiyesi	Diyârbekir Askeri İdâdî ve Mülkiye İdâdîsi	Diyârbe kir	Mutasarrıflard an Diyârbekirli Said Paşa
Ali Reşad	1877	1897	İstanbul Medrese-i Edebiyye Mektebi	İstanbul İdâdîsi	Lofça	Lofça ilerigelenlerin den İsmâil Âdil Bey
Abdullah Cemâl	1878	1901	Selânik Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Selânik	Kazâ Kaymakamı Osman Lutfi Bey
Mehmed Emîn Abdülhâdî (Es-Seyyid)	1878	1902	Beyrut Rüşdiyesi	Beyrut İdâdîsi	Beyrut	Nablus ilerigelenlerin den Ahmed Efendi
Mehmed Âsım (Baban-zâde)	1878	1900	özel öğrenim	özel öğrenim	Bağdad	Mutasarrıflard an Baban-zâde Mustafa Zihni Paşa

Rauf Muhsin Al-Eyyûbî	1878	1899	Nablus Rüşdiyesi	Şam Merkez İdâdîsi	Şam	Beyrut Bidâyet Mahkemesi savcılarında Eyyûbî-zâde Muhammed Ali Al-Eyyûbî Efendi
Ahmed Salâhaddin	1878	1900	Üsküdar Rüşdiyesi	Mülkiye İdâdîsi	Üsküdar	Erkân-ı Harb Miralaylarında n İbrahim Muhiddin Efendi
Yahyâ Sezâî UZAY	1879	1902	Bursa Rüşdiyesi	Bursa İdâdîsi	Hırsova (Roman ya)	Bandırma Zâhire tacirlerinden Hacı Dâvud Efendi
Mustafa Sâtî' AL-HUSRÎ	1880	1900	özel öğrenim	Mülkiye İdâdîsi	San'a	Yemen İstinâf Ceza Mahkemesi reislerinden Muhammed Hilal İbn-i

						Mustafa Al-Husrî Efendi
İsmâil Müştak MAYAKON	1882	1901	Haleb Rüştiyesi	Haleb İdâdîsi	Yenişehir (Tesalya)	Haleb Defter-i Hâkaanî İdaresi Muhâsebât-ı Atıka Başkâtiblerinden Atâullah Bey
İsmâil Hakkı Behic BAYIÇ	1882	1905	Nümûne-i Terakkî Mektebi	Mercan İdâdîsi	İstanbul	Hâfız Mehmed Emin Efendi
Mehmed Râşid (Giridî)	1880	1905	Kandiye Rüşdiyesi	Vefa İdâdîsi	Kandiye (Girid)	Kazâ Kaymakamı Alemder-zâde Mehmed Edhem Bey
Ahmed Kemâl VARINCA	1888	1910	Bayburt Rüşdiyesi	Erzurum İdâdîsi	Bayburt	Bayburt ilerigelenlerinden Hacı Şerif-zâde Hâfız Mehmed Efendi
Rıfki (1309 Mezunlarında n)	?	?	?	?	?	?
Hasan Hamid	?	?	?	?	?	?

Cevdet	?	?	?	?	?	?
Erzincan Mutasarrıfı Şefik	?	?	?	?	?	?
Mehmed Cemali	?	?	?	?	?	?
Zeki El-Hatib	?	?	?	?	?	?
Niyazi Asım	?	?	?	?	?	?

1.4. Mülkiye Mecmuasının Yazar Adı ve Yazılarına Göre Fihristi⁴¹

A. Seniy, Taşrada İdare Me'murlarının Hal ve Mevki'i **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 56-61

A. Seniy, Yemen'in Hayat-ı İstikbâli **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 1-7

A. Seniy, Siyaset-i İdareden Bir Nümüne –Rıfk mı, Şiddet mi? – **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 55-60

A. Seniy, Yemen Me'murları **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 5-10

A. Seniy, Yemen'de Meskûkat Mes'elesi **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 29-37

⁴¹ Ahmet Nezih Galitekin tarafından Mülkiye Mecmuasının sayı sayı fihristi yapılmıştır: Ahmet Nezih Galitekin, "Mülkiye Mecmuası", **Müteferrika**, Sayı 10, Kış 1996, s.143-185. Ancak biz burada fihristi Ahmet Nezih Galitekin ve orijinal makaleyi esas alarak yazarlara göre ve yazıların kronolojik sırasına göre yaparak takibini kolaylaştırmaktır.

- A. Seniy, Yemen’de İdare-i Mülkiyye-Hal, İstikbal- **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)**1-8
- A. Seniy, İdare-i Vilâyât ve Taksimât-ı Mülkiyye **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 15-30
- A. Seniy, Yemen’in Esbâb-ı Âsâyişinden Milis Askeri **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 32-38
- A. Seniy, Yemen İmâmeti Amm Olabilir mi? **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 29-35
- A. Seniy, Yemen’de Hatiât-ı İdare **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 46-58
- A. Seniy, Felsefe-i İdareden Bir Nebze **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 21-30
- A. Seniy, Yemen Vilâyeti Jandarma Tensikâtı ve 326 Senesi Bütçesi **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 48-52
- A. Seniy, Bir Hükûmet-i Meşrûtada Rûesâ-yı İdarenin Daire-i Salâhiyetleri Ne Raddede Olmalıdır **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 59-63
- A. Seniy, Yemen Şimendöferinin Güzergâhı ve Te’sirâtı **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 22-28
- A. Seniy, Yemen’in Esbâb-ı Muhafazası **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 54-62
- A. Seniy, Yemen’in Deâim-i Umrânı **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325)** 16-24
- A. Seniy, Her Valinin Derece-i Salâhiyyeti Bir mi Olmalıdır? **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325)** 34-38
- A. Seniy, Yemen’in Necat ve Selâmeti **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 45-52
- A. Seniy, Yine Yemen’in husûsiyyat-ı Ahvâlından **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 57-64
- A. Seniy, Yemen’de Mahâkim-i Şer’iyye **Numara: 14 (1 Mart 1326)** 33-39
- A. Seniy, Kavânin-i Sâbite-i İctimâiyye Nazarından Yeminler Hakkında Tedkikât **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 33-56
- A. Seniy, San’a’da Sırf Yemenlilere Verilen İlk Konferans **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 32-44

- A. Seniy, Temdîn-i Aşâir **Numara: 17(1 Haziran 1326)** 37-43
- A. Seniy, İradede Şahıs, Meslek **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 42-48
- A. Seniy, Muvaffakiyyât-ı İdareden **Numara: 19 (1 Ağustos 1326)** 42-47
- A. Seniy, Adana'da İlk Meşhûdât ve İhtisasâtım **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 42-49
- A. Seniy, Me'murîn-i Devlet ve Evsâfı **Numara: 21 (1 Teşrin-i evvel 1326)** 18-33
- A. Seniy, Osmanlılarda Devletçilik, Me'muriyyetçilik, Teşebbüs-i Zâtî, İsti'dad **Numara: 21 (1 Teşrin-i evvel 1326)** 50-63
- A. Seniy, İdare Me'murlarının Hâlât-ı Rûhiyye-i İctimâiyyeleri **Numara: 23 (1 Kânun-ı evvel 1326)** 21-41
- A. Seniy, Beyrut'dan Sada **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 35-40
- A. Seniy, Me'murîn-i Devletin Hukûku yahud Mahâkim-i Hâzıra-i İdare **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 65-70
- A. Seniy, Vilâyâtta Bir Taaruz-ı Mühimm-i İdarî **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 79-86
- A. Seniy, Vilâyâtta Mektubculuk Vazifesi Ve Ehemmiyeti **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 177-181
- A. Seniy, Vilâyât Kanunu Lâyihasına Bir Nazar **Numara: 30 (1 Ağustos 1327)** 333-354
- Abdullah Cemal, Vilâyât Meclis-i Umûmîsi **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 45-48
- Abdurrahman Şeref, Topkapu Saray-ı Hümâyûnu **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 108-128
- Abdurrahman Şeref, Topkapu Saray-ı Hümâyûnu **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 141-150
- Abdülfeyyaz Tevfik, Girid ve Tarihi **Numara: 17(1 Haziran 1326)** 18-19
- Abdülfeyyaz Tevfik, Tezelzülât-ı Arzıyye ve Nazariyye-i Cedîde **Numara: 17(1 Haziran 1326)** 20-22
- Abdülfeyyaz Tevfik, İspor da Lüzûm-ı İ'tidal **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 13-19

- Abdülfeyyaz Tevfik, Hareket-i Fenniye **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 57-64
- Abdülfeyyaz Tevfik, Alaska ve Ahali-i Asliyyesi **Numara: 19 (1 Ağustos 1326)** 33-41
- Abdülfeyyaz Tevfik, San'at-ı Ta'lim ve Terbiye **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 21-25
- Abdülfeyyaz Tevfik, Kemâlât-ı Mütéhaccire **Numara: 21 (1 Teşrin-i evvel 1326)** 33-42
- Abdülfeyyaz Tevfik, A'mâk-ı Kazâda Deha-yı Beşer **Numara: 22 (1 Teşrin-i sâni 1326)** 43-53
- Abdülfeyyaz Tevfik, Hareket-i Fenniye **Numara: 23 (1 Kânun-ı evvel 1326)** 15-20
- A. Tevfik, Me'murîn-i Devlet ve Evsâfı **Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326)** 15-18
- Abdülfeyyaz Tevfik, Emrâz-ı İctimâiyyemizden Mahcûbiyyet **Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326)** 19-28
- Abdülfeyyaz Tevfik, Yine Girid **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 40-43
- Abdülfeyyaz Tevfik, Terbiye-i Nisvan ve Tasfiye-i Ahlâk **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 74-78
- Abdülfeyyaz Tevfik, Müktesebât- Şems ve Lekeleri **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 167-169
- Abdülfeyyaz Tevfik, Müktesebât- Şems ve Lekeleri **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 182- 185
- Abdülfeyyaz Tevfik, Coğrafya-i Nebatî **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 191-195
- Ahmed Kemal, Tesviye-i İdare Ameliyyâtı **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 17-20
- Ahmed Kemal Kosova Vilâyeti Maiyyet Me'muru, Mülkiyyelilere! **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 87-92
- Ahmed Kemal, İki Hâtıra-i Elîme **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 186-190
- Ahmed Kemal, Muhtar İntihabı Münasebetiyle **Numara: 30 (1 Ağustos 1327)** 324-329

Ahmed Macid, Muş Mutassarıfı, Kürdistan Ahvâli ve Mes'eles-i Islıhat **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 1-18

Ahmed Macid, Muş Mutassarıfı, Kürdistan Ahvâli ve Mes'eles-i Islıhat **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 20-29

Ahmed Macid Muş Mutassarıfı, Kürdistan Ahvâli ve Mes'eles-i Islıhat **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 1-13

Ahmed Macid, Tekâmül-i Fikr-i Beşer, Hazâin-i İlm ü Hüner **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 1-18

Ahmed Macid, İlmî ve Fennî Kongreler **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 25-29

Ahmed Macid, Bir Millet Nasıl Teâlî İder? **Numara: 17(1 Haziran 1326)** 23-36

Ahmed Macid, Bir Millet Nasıl Teâlî İder? **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 1-13

Ahmed Macid, Bir Millet Nasıl Teâlî İder? **Numara: 19 (1 Ağustos 1326)** 1-25

Ahmed Macid, Bir Millet Nasıl Teâlî İder? **Numara: 21 (1 Teşrin-i evvel 1326)** 1-25

Ahmed Macid, Bir Millet Nasıl Teâlî İder? **Numara: 22 (1 Teşrin-i sâni 1326)** 1-25

Ahmed Salâhaddin, Münasebât-ı Düvelde Müeyyedât-ı Hukûk **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 34-44

Ahmed Salâhaddin, Tarih Nasıl Yazılmalıdır **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 41-50

Ali Reşad, Mahmud-ı Sâni ve Mehmed Ali **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 32-48

Ali Reşad, Mısır ve Avrupa **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 39-54

Ali Reşad, Mısır ve Avrupa **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 38-43

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 62-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 62-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 63-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 62-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325)** 57-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 49-54

Ali Reşad, İhtiraât ve Keşfiyâtın Siyasete te'sirâtı **Numara: 17 (1 Haziran 1326)** 50-64

Ali Reşad, Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 37-41

Ali Seydî, Rütbe **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 21-26

Ali Seydî, Tarih-i Hukûk-ı Cezâdan Bir Yaprak **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 51-58

Ali Seydî, Me'murîn-i Mülkiyye ile Konsoloslar Arasındaki Merasim-i Teşrifâtiyye **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 8-11

Ali Seydî, Atavizm ve Ensâb-ı Âl-i Osman **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 8-12

Ali Seydî, Türklerin Temâyülât-ı Rûhiyyesi **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 14-19

Ali Seydî, Yine Ahvâl-i Rûhiyyemiz –Nevâkıs-ı İctimâiyyemiz **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 34-40

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniyye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 41-59

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniyye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 1-19

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniyye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 14-20

Ali Seydî, Me'zunîn-i Mülkiyyeye Bir İhtar-ı Hayrhahâne ve Nâçizâne **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 44-47

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325) 1-22

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325) 1-15

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 13 (1 Şubat 1325) 19-31

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 14 (1 Mart 1326) 1-14

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 15 (1 Nisan 1326)1-8

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 16 (1 Mayıs 1326)17-31

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 17(1 Haziran 1326) 1-18

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 18 (1 Temmuz 1326) 20-36

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı
Numara: 19 (1 Ağustos 1326) 26-32

Ali Seydî, Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i
Cedîdi **Numara: 22 (1 Teşrin-i sâni 1326)** 63-64

Ali Seydî, Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i
Cedîdi **Numara: 23 (1 Kânun-ı evvel 1326)**1-14

Ali Seydî, Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i
Cedîdi **Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326)** 29-31

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı

Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326) 51-64

Ali Seydî, Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı

Numara: 25 (1 Şubat 1326) 21-34

Aynîzâde Hasan Tahsin, Avrupa'da Usûl-i Himâye Hareketinin Menşeyi **Numara: 4**

(1 Mayıs 1325) 15-21

Aynîzâde Hasan Tahsin, Tarih-i İktisad **Numara: 14 (1 Mart 1326) 57-60**

Aynîzâde Hasan Tahsin, Tarih-i İktisad **Numara: 15 (1 Nisan 1326) 61-64**

Aynîzâde Hasan Tahsin, Tarih-i İktisad **Numara: 21 (1 Teşrin-i evvel 1326) 43-49**

Aynîzâde Hasan Tahsin, Tarih-i İktisad **Numara: 22 (1 Teşrin-i sâni 1326) 54-62**

Aynîzâde Hasan Tahsin, Tarih-i İktisad **Numara: 26 (1 Mart 1327) 93-95**

Aynîzâde Hasan Tahsin, İstanbul'da Tahsil-i Âli Hayatı **Numara: 30 (1 Ağustos 1327)**

330-332

Bedî' Nuri, Halk ve İzdiham **Numara: 3 (1 Nisan 1325) 10-25**

Bedî' Nuri Vazifelerimiz **Numara: 4 (1 Mayıs 1325) 49-62**

Bedî' Nuri, Belediyelerimiz **Numara: 5 (1 Haziran 1325) 21-26**

Bedî' Nuri, İdare-i Vilâyât **Numara: 6 (1 Temmuz 1325) 1-4**

Bedî' Nuri, Hükûmet-i Kırtasye **Numara: 8 (1 Eylül 1325) 19-25**

Bedî' Nuri, İdare-i Vilâyât ve İzah **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325) 41-45**

Bedî' Nuri, Vilâyât Matbaaları ve Gazeteleri **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325) 31-37**

Bedî' Nuri, Ulûm-i İctimâiyye ve Fenn-i İdare **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325) 29-**

33

Bedî' Nuri, Ziraât Bankası ve Murabahacılar **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325) 25-33**

Bedî Nuri, İdare ve Kânun **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 40-44

Bedî Nuri, İdare ve Nizâmât **Numara: 14 (1 Mart 1326)** 27-32

Bedî Nuri, Kânunda Edvâr-ı Tekâmül **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 26-41

Celâl Mekteb Müdîri, Mekteb-i Mülkiyye **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 4-14

Celâl Dârül'l-fünûn ve Mülkiyye Müdîri, Bir Konferans (Dârü'l-fünûnlar), **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 1-15

Cevdet, Tensikât-ı Islâhât **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 11-14

Cevdet, Bir Hükûmet-i Meşrûta Rûesâ-yı İdarenin Daire-i Salâhiyetleri Ne Raddede Olmalıdır? **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 40-42

Cevdet Büyükçekmece Kaimmakamı, Müntehab Nahiye Müdîrleri **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 32-35

Efdalüddin, Tarih **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 61-64

Efdalüddin, Tarih **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 63-64

Efdalüddin, Tarih **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 61-64

Efdalüddin, Tarih **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 63-64

Efdalüddin Tarih **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 61-64

Efdalüddin, Tarih **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 44-48

Efdalüddin, Tarih **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 57-61

Efdalüddin, Tarih **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 60-62

Efdalüddin, Tarih **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 59-64

Efdalüddin, Osmanlılarda Vatan Muhabbeti **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 37-43

Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 45-49

- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325)** 52-57
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 53-56
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 14 (1 Mart 1326)** 60-64
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 56-60
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 55-58
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 17 (1 Haziran 1326)** 44-49
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 18 (1 Temmuz 1326)** 49-56
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 19 (1 Ağustos 1326)** 48-60
- Efdalüddin, Osmanlı İhtilâlleri **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 55-64
- Emrullah, Tedrisât-ı İbtidâiyye **Numara: 23 (1 Kânun-ı evvel 1326)** 42-64
- Emrullah, Tedrisât-ı İbtidâiyye **Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326)** 32-50
- Es-Seyyid Mehmed Emin Vâdiü'l Acem Kaimmakamı, İdare-i Vilâyât **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 39-40
- Es-Seyyid Mehmed Emin, Hükûmet-i Kırtasiye ve Teşevvüş-i İdare **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 50-53
- Faik Âli, Ey Bu Âlemde En Büyük Mezlûm! **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 30-31
- Giridî M. Raşid, İngiltere'de Kuvâ-yı Selâse-i Hâkimiyetin Tevâzünü **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 21-25
- Giridî M. Raşid, İngiltere Parlamentosunun Hakk-ı Murâkabesi ve Fırkalar **Numara: 9 (1 Teşrin-i evvel 1325)** 36-40
- Giridî M. Raşid, İngiltere'de Meclis-i Ayân **Numara: 10 (1 Teşrin-i sani 1325)** 53-59
- Hakkı Behic, Demokrasi-Hâkimiyet **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 29-35

- Hakkı Behic, Hakimiyyet-i Amme ve Terbiye-i İctimâiyye **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 36-50
- Hakkı Behic, Hâkimiyyet-i Amme ve Terbiye-i İctimâiyye -3- **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 27-38
- Hakkı Behic, Tensikât ve Me'zûnîn-i Mülkiyye **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 20-28
- Hakkı Behic, Hâkimiyyet-i Amme ve Terbiye-i İctimâiyye **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 49-63
- Hakkı Behic, Hâkimiyyet-i Amme ve Terbiye-i İctimâiyye **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 51-56
- Hakkı Behic, Teşkilât-ı Mülkiyye **Numara: 22 (1 Teşrin-i sâni 1326)** 26-42
- Hakkı Behic, Teşkilât-ı Mülkiyye **Numara: 24 (1 Kânun-ı sâni 1326)** 1-14
- Halil Rif'at Kolonya Kaymakamı, En Büyük Taksimât-ı Mülkiyye Olmak Üzere Livaların Kabulü Fikri Doğrumudur? **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 30-33
- Hasan Hamid, Şemsî Tarih-Zevâlî Saat **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 25-29
- Hasan Hamid, İdare-i Vilâyât **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 1-10
- Hasan Hamid, Gayr-i Müslim Teb'a-i Osmaniyyenin Hidmet-i Askeriyyesi **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 1-7
- Hüseyin Cahid, Terbiye-i Fikriyye Nasıl Olur? **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 49-55
- Hüseyin Cahid, Terbiye-i Fikriyye Nasıl Olur? -2- **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 51-58
- Hüseyin Cahid, Terbiye-i Fikriyye Nasıl Olur? -3- **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 26-33
- Hüseyin Hüsnî, San'a Şimendöferi Hakkında **Numara: 8 (1 Eylül 1325)** 26-31
- Hüseyin Hüsnî, San'a Şimendöferinin Güzergâhı İçün **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 14-24

İsmail Müştak, Milletlerin Menşei Hakkında Ba'zı Nazariyât **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 43-49

İsmail Müştak, Faâliyyet-i İsti'mâriyye **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 59-63

İsmail Müştak, Tarihin Büyük Sahifelerinden **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 6-20

İsmail Müştak, Tarihin Büyük Sahifelerinden **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 96-107

İsmail Rıfkı, İntihâb-ı Meslek ve Meslek-i Ziraât **Numara: 12 (1 Kânun-ı sâni 1325)** 39-51

İsmail Rıfkı, İntihâb-ı Meslek ve Meslek-i Ziraât **Numara: 14 (1 Mart 1326)** 15-26

Kevâkibîzâde Abdülhâlık Midhat, Me'murîn Muhâkemesi **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 29-31

Kevâkibîzâde Abdülhâlık Midhat, Me'murîn Muhâkemesi **Numara: 4 (1 Mayıs 1325)** 26-29

Macid Sakız Mutasarrıfı, Ahkâm-ı Kânûniyye ve Evâmîr-i Umûmiyye **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 34-40

Mehmed Asım, Me'murîn Muhâkemesi **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 45-50

Mehmed Bahaeddin, Şehrimiz İçün Bir Fikr-i Hayr **Numara: 13 (1 Şubat 1325)** 36-39

Mehmed Cavid Selânik Meb'usu, Memleketimizin Vesâit-i Serveti **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 26-29

Mehmed Cemalî, Valilerin Derece-i Salâhiyetlerine Dair **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 30-32

Mehmed Emin, Boğazların Hâl-i Hâzır Bir Ahd-i Düvelî Neticesi Olmalı mı? Yahud Hâkimiyet-i Osmaniyenin Bir Sûret-i İsti'mali Bulunması Menfaât-i Osmaniyeye Daha Muvafıkdır? **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 53-58

Mehmed Necib, Adapazar Kaimmakamı, Me'murîn-i Mülkiyye Cem'iyeti **Numara: 11 (1 Kanun-ı evvel 1325)** 43-44

Niyazi Asım, Emil Boutmy ve Paris Ulûm-ı Siyasiyye Mektebi **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 129-140

Örikağasızâde Hasan Sırrı, İttihad-ı Siyasî-i Osmânî **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 18-21

Rauf Eyyûbî, Hüseyin Zeki Kitâbü's-Siyâye, Mütercimler: **Numara: 5 (1 Haziran 1325)** 13-20

Rauf Eyyûbî, Hüseyin Zeki, Kitâbü's-Siyâye, Mütercimler: **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 10-13

Rauf Eyyûbî, Hüseyin Zeki, Kitâbü's-Siyâse, Mütercimleri: **Numara: 7 (1 Ağustos 1325)** 9-14

Rıfkı 1309 me'zûnlarından, Mes'ele-i Islıhat **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 35-43

Sâtı', Etnografya **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 31-35

Sâtı', Tecrübelilik Tecrübesizlik mes'elesi **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 50-55

Süleyman Paşâzade Sami, Maârifeye Dair Bir Mektub **Numara: 2 (1 Mart 1325)** 15-24

Süleyman Paşâzade Sami, Mekteb-i Mülkiyye Hakkında **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 162-166

Şefik Erzincan Mutasarrıfı, Dersim Kıt'asının Ahvâl-i Umûmiyye ve Esbâb-ı Islâhiyyesi **Numara: 14 (1 Mart 1326)** 40-56

Şefik Erzincan Mutasarrıfı, Dersim Ekrâdının Ahvâl-i Mezhebiyyeleri **Numara: 15 (1 Nisan 1326)** 9-13

Tahir Lûtfî, Fırka-i Siyasiyye **Numara: 3 (1 Nisan 1325)** 58-60

Tahir Lûtfî, İdare-i Vilâyât Kanunu Lâhiyası Hakkında Me'zûnîn-i Mülkiyyeye Terettüb İden Bir Vazife, **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 196-198

Tahir Lûtfi, Bulgaristan'da Partiler ve Anların Meslek-i Siyasîleri **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 199-207

Tahir Lûtfi, Türkiya'ya Karşı Bulgaristan Politikası **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 157-161

Tahir Lûtfi, Bulgaristan'da Partiler ve Anların Meslek-i Siyasîleri **Numara: 29 (1 Temmuz 1327)** 275-304

Tahir Lûtfi, Bulgaristan'da Partiler ve Anların Meslek-i Siyasîleri **Numara: 30 (1 Ağustos 1327)** 305-323

Tahir Lûtfi, Terakkiyât-ı Garbiyyeden İstifade ve Yeni Türkiya İle Bulgaristan'ın Hali **Numara: 30 (1 Ağustos 1327)** 355-364

Tevfik, Terakki-i Akvâmın Alâmâtı **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 14-18

Yahya Sezayî, Bir Hitâb **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 2-5

Yahya Sezayi, Beyne'l-Aile Hasbihal **Numara: 26 (1 Mart 1327)** 71-73

Yahya Sezayi, Hasbihale Devam **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 151-156

Zeki El-Hatîb, Tavtîn-ı Aşâir **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 1-16

Zeki El-Hatîb, İki İngiliz Mektebi **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 44-52

Yazarı Belli Olmayan Yazılar

Mesleğimiz, Hey'et-i Tahririyye **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 1-3

Mekteb-i Mülkiyye Me'zunları İttihad ve Teâvün Cem'iyeti **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 65-69

Mekteb-i Mülkiyye Me'zunları İttihad ve Teâvün Cem'iyeti Ta'limatnâmesi **Numara: 1 (1 Şubat 1324)** 69-81

Me'zûnîn-i Mülkiyyeye **Numara: 6 (1 Temmuz 1325)** 64

Mülkiyye Müfettişlerinin Vezâifiyle Harc-ı râhlırını ve Mevadd-ı Müteferriayı Mutazammın Tanzim Olunub Mevki'-i Tatbike Vaz'ı Husûsunda Şûra-yı Devlet ve Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ Kararlarıyla Bi'l-istizan İrade-i Seniyye-i Cenâb-ı Padişâhî Şeref-müteallik Buyrulmuş Olan Ta'limâtnâme **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 59-63

Sadr-ı a'zâm Paşa Hazretlerinin Şerefine Keşide İdilen Ziyâfetin Masraf Pusulasıdır **Numara: 16 (1 Mayıs 1326)** 64

Meclis-i Maârif A'zâsından Sami Beyefendi'nin Derdest-i İntişar Bulunan Eser-i Mu'teberinden İntihab Olunmuşdur, **Numara: 19 (1 Ağustos 1326)** 61-64

Meclis-i Maârif A'zâsından Sami Beyefendi'nin Derdest-i İntişar Bulunan Eser-i Mu'teberlerinden Muktebesdir, **Numara: 20 (1 Eylül 1326)** 1-16

İfade **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 1

Mülkiyye Müfettişleri Ta'limâtı, **Numara: 25 (1 Şubat 1326)** 58-64

Ziyafet **Numara: 27 (1 Mayıs 1327)** 170-176

Encümen-i Mahsûs Tarafından Ta'dilen Tanzim Olunan İdare-i Vilâyât Kânunu Lâyihasıyla Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası **Numara: 28 (1 Haziran 1327)** 208-240

Encümen-i Mahsûs Tarafından Ta'dilen Tanzim Olunan İdare-i Vilâyât Kânunu Lâyihasıyla Esbâb-ı Mûcibe Lâyihası **Numara: 29 (1 Temmuz 1327)** 241-274

İKİNCİ BÖLÜM

MÜLKİYE MECMUASININ FİKİR DÜNYASI

2.1.Efdalüddin Bey'in Tarih, Eğitim ve Kültür Anlayışı

Mülkiye Mecmuasının otuz sayısının yirmisinde tarih konusuna yer verilmiştir. Bu yazıların tamamını, “Tarih” ve “Osmanlı İhtilalleri” başlıklarıyla Efdalüddin Bey kaleme alarak; siyasi manada genç ve dinamik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Tarih telakkisini ortaya koymaktadır. Her ne kadar bir yazarın kendi görüşleri gibi görülse de bu süreklilik ve cemiyetin tek ve yegâne dergisinin en önemli yazarlarından olması açısından Efdalüddin Bey son derece önemli bir figür olarak karşımızda durmaktadır. Mülkiye Mecmuasındaki Tarih yazılarıyla büyük ölçüde topluluklarının da tarih anlayışını sergilemekte ve aslında istedikleri tarih eğitimini de cemiyet üyelerini kaleminden sunmaktadırlar. Burada Efdalüddin Bey, Ali Seydi ve Ali Reşad Beylerin bakış açıları üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Efdalüddin Bey⁴², Sadrazamlık Mektubi Kalemi Birinci Mümeyyizlerden İsmail Cevad Bey'in oğludur. 1873 (1289 R.)'de İstanbul Cerrahpaşa'da doğdu. İlköğrenimini Süleymaniye İbtidâî Mektebi, orta öğrenimini Beyazıd Kaptanpaşa Rüşdiyesi'nde, lise

---

⁴² Daha geniş bilgi için Bkz. Eyüp Baş, “Tarih-i Osmani Encümeni Kurucularından Efdaleddin (Tekiner) Beyin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Üzerine”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLVI**, Sayı:2, 2005, s.167-204.

öğrenimini Mülkiye'nin İdadi kısmında tamamladı.1893 yılında Mülkiye'nin Yüksek Kısımından mezun olduktan sonra çeşitli nezaretlerde kalem memurlukları yaptı. Sultan II. Abdülhamid devrinde Arap vilayetlerindeki aşiret reislerinin çocuklarının eğitilmesi için kurulan Aşiret Mektebine 13 Mayıs 1896'da atandı. 14 Eylül 1901'de Dârülfünûn Umûmî ve Osmanlı Târihi Muallimliklerine görevlendirildi. 14 Nisan 1909'da Sultan V. Mehmed Reşad'ın emriyle Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Târihine dair mufassal bir eserin vücuda getirilmesinde Abdurrahman Şeref Efendi'nin riyasetinde kurulan Hey'et'in daimi A'zalığına⁴³, onunla birlikte 25 Aralık 1909'da Mekteb-i Mülkiye Siyasi Tarih ve Osmanlı Tarihi müderrisliğine getirilmiştir⁴⁴. 1912 yılında Darülfünun Edebiyat Fakültesi'nde coğrafya muallimliği, 1914'te açılan İnâs Darülfünun Edebiyat bölümünde İslam Tarihi, Coğrafya ve Türkçe muallimliği görevine getirilmiştir. 1928 yılında emekliye ayrılmıştır⁴⁵. 1957 yılında İstanbul'da vefat etmiştir^{46 47}.

Efdalüddin Bey *Mülkiye Mecmuası*nın ilk sayısından itibaren değişen yeni yüzyıla uygun olarak bir Tarih anlayışını, kurmaya çalıştığını görmekteyiz. Özellikle yeni bir Tarih metodolojisini Osmanlı Devleti'nin genç mülkiyeli kadrosuna aktarmayı amaçladığı yazılarından anlaşılmaktadır. Üslup açısından değerlendirildiğinde genele dönük bir anlatımı tercih etmediği ve daha çok eğitim görmüş tabakaya seslendiği görülmektedir. *Mülkiye Mecmuası*, II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı basınının daha çok tabana doğru yayılan bir bilgi aktarımı rüzgarına karşı, geleneksel Tanzimat Dönemi Seçkinci anlayışı benimsediğini var sayabiliriz. Efdalüddin Bey de yazılarında bu seçkinci tavrı en güzel gösteren en önemli yazardır. Fakat bu seçkinci anlayışı iyi tanımlamamız gerekir. Tanzimat Dönemi Osmanlı muharrir seçkinleri-genellikle başkent merkezli aileler- eliyle çıkan gazeteler ve mecmualar olurken, *Mülkiye Mecmuası* yazar kadrosu da tıpkı Mülkiye Mektebi için Osmanlı Devleti'nin her bir

⁴³ **B.O.A., B.E.O.**, 3579-268378, 02.06.1327 H. ;Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 517-520.

⁴⁴ **B.O.A., MF-MKT.**, 1165-67, 15.01.1329 H.

⁴⁵ Bahri Ata, "Mektebi Mülkiye Mezunlarının Tarih ve Coğrafya Eğitimine Katkılarına Toplu Bakış (1879-1960)", Gazi Üniversitesi, (Çevrimiçi) www.gazi.academia.edu , Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2018.

⁴⁶ Ali Çankaya, **A.g.e.**; Abdülkadir Özcan, "Efdaleddin Tekiner", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.40, Ankara, s.358-359.

vilayetlerinden gelen köylü, tacir veya memur çocuklarının eğitim alıp yetiştiği ve ülke sorunlarına çözüm bulmaya çalıştıkları bir fikir yuvasına dönüşmüştür. Başka bir ifade ile Mecmuanın yazarları geniş bir tabandan gelen yeni eğitilmiş bir sınıfın sözcüleri olarak nitelendirilebilir.

Efdalüddin Bey Tarih anlayışını ortaya koyarken “Mazi, Hal ve Müstakbel” gibi üç zaman üzerinden değerlendirme yapar. O, “Maziyi iyi bir şekilde kavramak hali idrak etmemize, istikbali ise tahmin edebilme kabiliyetimizin gelişeceğini” savunmaktadır⁴⁸. Geçmişten (Mazi) kaynak alarak mevcut durumumuzu (Hali) anlamaya ve bununla birlikte geleceği (İstikbali) öngörebileceğimizi ifade etmesi aynı zamanda Efdalüddin Bey’in geleneksel tarih anlatımıyla modern tarih anlatımını yaklaştırmaya çalıştığını gösterir mahiyettedir. Geleneksel Tarih anlatımında eski hikayelerin yeni nesle aktarımında, geçmişten ders çıkarma amacının güdülmesi ve üslubun hissi değerler üzerinden kullanılması Efdalüddin Bey nazarında tarih yazımında eleştirilse de bu duruma bir insanın hiçbir zaman kayıtsız kalamayacağını da eklemektedir. Bu gaye ile geleneksel tarih anlatımından ve yazımından kurtularak, kendi modern tarih disiplini yaklaşımının çerçevesini kurarak *fenni tarih* ismiyle bu çerçeveyi adlandırır⁴⁹.

Efdalüddin Bey *fenni tarih* olarak adlandırdığı anlayışın kıstaslarını belirlerken günümüz akademik tarih anlayışı ile paralellik arz ettiğini görebiliyoruz. Bu durum bize şu soruyu sormamıza sebep oluyor; Türkiye’de Modern Tarih disiplinin teşekkülü II. Meşrutiyet dönemine kadar götürülebilir mi? Kuşkusuz bu sorunun cevabını verebilmek için Efdalüddin Bey’in *fenni tarih* anlayışının kıstaslarını ortaya koymamız gerekecektir. Efdalüddin Bey anlayışına göre Tarih, geçmişteki siyasi ve sosyal haller konusunda bizlere gerçeklik sunsa da şekil bakımından Tarih’in noksan olduğunu beyan etmiş ve hiçbir zaman geçmişin gerçekliğini tam manasıyla ortaya konamayacağını belirtmiştir. Bu durumu açıklarken meydana gelmiş iki olayın eşit derecede açıklığa kavuşamamasını tarihle meşgul olanların sübjektif anlayıştan kendilerini koruyamadıklarını belirtir. Misal olarak Roma tarihi ile ilgili malumat bilgisi fazla iken aynı devirde yaşamış bir Asya

⁴⁸ Efdalüddin, “Tarih”, *Mülkiye*, Sayı 1, Şubat 1909, s.61-64.

⁴⁹ **A.g.m.**

kavmi hakkında aynı malumat bilgiye sahip olamadığımızı sorgular. Bir diğer örneği ise Fransa Tarihi ile alakalı 814 (H.) ten günümüze kadar birçok bilginin ulaştığını belirtir. Fakat bu durumun güvenilir olduğu konusunda şüpheli yaklaşmayı tercih eder. Çünkü Efdalüddin Bey *Fenni Tarih*'in şimdiki zamanın tesirinde kaldığının özellikle altını çizer⁵⁰. Efdalüddin Bey'in bu tespiti Modernleşen dünyanın tarih yazımında, yeni kurulan devletlerin etnik kimliklerini oluşturmada ve ulus devletlerinin varlıklarını meşrulaştırma gayretiyle biçimlendirdiklerini idrak etmiştir. Bu sebep ile devletlerin tarih anlayışları ideolojik bakışa sahip olduğu için hususi tarih bilgilerini daha güvenli bir kaynak olarak görmüştür.

Efdalüddin Bey tarih anlayışını yukarıda bahsettiğimiz şekilde ortaya koyduktan sonra tarih metodunun nasıl kurulması gerektiğini aktarmaya başlamaktadır. Bu metodu şekillendirirken Osmanlı Tarihi örneği ile bize anlatmaya başlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri ile alakalı tarihi bilgilerin yetersizliği sebebiyle o dönemi aydınlatmak için bir tarihinin nasıl bir yolu takip etmesini açıklamaya koyulmaktadır. Öncelikle Osmanlı Tarihi'nde olayları incelerken o dönemde yazılmış kitap ve eserleri birinci kaynak olarak değerlendirmesini örnekendirir. Sonrasında rivayet, nakillilerin tarihi anlatmada olaylara daha yakın olduğu kanaatini taşımaktadır. Oysa tarihi eserler sessiz ve yorumlanmayı beklemektedir.

Efdalüddin Bey *Mülkiye Mecmuası*'nın 3. Sayısından itibaren Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri ile alakalı yazılmış eserleri konularına ve anlatım tarzlarına göre ayırarak bu alanda okuyacak kişilere bir nevi usul dersi vermeye başlamaktadır. Silsileyi Vakay-i ve Tercüme-i Haller üzerinde durarak bunların kavramsal anlamlarını ve tarih uğraşında olanlara nasıl yardımcı olacağını aktarmıştır. Mesleklerin tarihi üzerine kronolojik sırayı takip eden eserleri örnekendirerek (*Devhat'ül Meşayih, Sefine-i kapudan, Hadikat'ül Vüzera*) geçmişi aydınlatmamızda ne gibi faydaları olacağı noktasında bilgilendirmiştir⁵¹.

⁵⁰Efdalüddin, "Tarih", **Mülkiye**, Sayı 2, Mart 1909, s.63-64.

⁵¹ Efdalüddin, "Tarih", **Mülkiye**, Sayı 3, Nisan 1909, s.61-64.

Olayları takip eden eserlerin tarih açısından ne gibi önemi olduğunu açıkladıktan sonra bu anlatım türüyle alakalı eserleri tanıtmaya girişmiştir. *Estergon Kalesi, Zigetvar Kalesi, Peçu Tarihi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ve Resmi Efendi'nin *Hulasat'ul İtibarı* eserlerini örnek göstermiştir⁵².

Yazar, iktidarın kendi eliyle yazdırdığı önemli tarihi eserleri ayrı bir alanda tutarak tarih yaklaşımları noktasında okuyucuyu bilgilendirdikten sonra bu tür hakkında da misallendirmeye gitmiştir; Karaçelebizade'nin *Ravzat'ül Ebrar*, Fındıklı Mehmet Halife'nin *Fındıklı Tarihi*, Kâtip Çelebi'nin *Asar-ı Tarihiye ve Esfar-u Bihar* örneklerini vermektedir.

Efdalüddin Bey Tarih araştırmalarında Şehname-i hân türü eserlerin önemine, nasıl yaklaşılması gerektiğinden bahsederek bu tarz eserlerin hicri 1000 senesinde Osmanlı memleketlerine İran'dan hicret etmiş Fethullah Efendi, Lokman Efendi, Kâtip Muhammed Çelebi ve Hükmi Efendiler ile giriş yaptığını belirtmiştir⁵³. Aşıkpaşazade Ahmet Dede Efendi'nin *Aşıkpaşazade Tarihi* isimli eserini Osmanlı Devleti'nin kuruluş devri için bakılması gereken bir kaynak olarak görse de Aşık Paşa'nın torunlarının çocukları tarafından neşredilmiş olmasını ayrıca belirtmiş ve bunun göz önünde bulundurularak yaklaşılması gerektiği noktasında okuyucuları uyarmıştır. Efdalüddin Bey, Osmanlı Devleti'nde şehname-i hân tarzı geleneksel tarih anlayışının hicri 1000 senesine kadar devam ettiğini bu seneden itibaren vakanüvislik müessesinin Naima Efendi ile birlikte oturmasıyla Osmanlı Tarih kayıtlarının alınmasında yeni bir dönemin başladığını söylemiştir. Naima Efendi'yi çok önemli bir şahsiyet olarak gören Efdalüddin Bey, *Naima Tarihi*'nin konusu ve üslubu hakkında önemli bilgiler ve detaylar vermiş diğer Osmanlı vakanüvislerini ve eserlerini aynı şekilde tanıtarak son temsilcilerinin anlatım yazımlarını inceleyerek makalesini tamamlamıştır. (*Naima*

---

⁵²A.g.m.

⁵³A.g.m.

Tarihi, Raşid Tarihi, Asım Tarihi, Subhi Tarihi, İzzi Tarihi, Vasıf Tarihi, Şanizade Tarihi, Cevdet Tarihi)⁵⁴.

Efdalüddin Bey, Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl vakanüvisleri ve eserleri hakkında bilgi verirken aynı zamanda bu eserlere karşı bir tarihçinin nasıl yaklaşması gerektiğini ve dönemin şartlarının nasıl eserlere yansıdığını örneklerle açıklamaktan kaçınmamıştır. Öncelikle Lütfi Efendi'nin (1866-1907) eseri olan Lütfi tarihinin kaleme aldığı yılları (H. 1241-1260) Ruzname-i Vukuat (günlük olaylar) şeklinde aktarmıştır. Efdalüddin Bey, Lütfi Efendi'nin günlük olayları aktarırken devrin hükümetinin hoşlanmadığı bilgileri vermekten kaçındığını bundan dolayı eserin bir nevi resmi gazete işlevi gördüğünü ifade etmektedir⁵⁵. Böylece Efdalüddin Bey geçmiş eserlerin tam anlamıyla mükemmel olmadığı kanaatine varması onun olayları bütün taraflarca değerlendirilememesini bundan dolayı olayların doğru bir şekilde ortaya konulamamasından şikayetçi olmuştur.

Özellikle Efdalüddin Bey, Lütfi Efendi'nin Sultan II. Abdülhamid devrinin sefahatini anlatmamasını ve bu durumun sonraki gelen vakanüvistlerde de süregelen bir adet olması nedeniyle bu makamın kolay doldurulamadığını söylemektedir. Aslında Efdalüddin Bey Osmanlı Devleti'nde geleneksel olarak var olan kul sisteminden rahatsızlığını beyan etmesi Modern Tarihçiliğin gelişmesinin ayak sesleri olarak görmemiz mümkündür. Nihayet II. Meşrutiyet sonrası Sultan V. Mehmed Reşad tahta çıktığında dünyanın değişen yüzyılı ile birlikte Osmanlı Tedsrisatına giren yeni tarih usulü, Sultan'ın bu usül üzerinden Osmanlı Tarihi'nin yeniden yazılmasını devrin müverrihlerinden talep etmesinin yerinde bir karar olduğunu yazar dikkat çekmiştir. Efdalüddin Bey, Osmanlı tedsrisatına giren tarih usulünü tarif ederken Avrupa tarih yazımında öne çıkan milli tarih ideolojisinin Osmanlı Tarihi'nde de kurulması noktasında elzem bir nokta olarak görmüştür⁵⁶.

---

⁵⁴Efdalüddin, "Tarih", **Mülkiye**, Sayı 6, Temmuz 1909, s.44-48.

⁵⁵Efdalüddin, "Tarih", **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.59-64.

⁵⁶ **A.g.m.**

Efdalüddin Bey milli tarihin çerçevesini çizerken yalnızca siyasi olaylar üzerinden yazılmamasını kültürel, iktisadi ve sosyal olayların da önemli olduğunu ancak böylelikle mükemmel bir tarihi eser yazılabileceğini söylemektedir. Tarihin doğru anlaşılabilmesi için tarihte ortaya çıkan olayların tesirleri üzerinde durmak gerektiğini ve muhakeme ederek olayların aydınlatılabileceğini savunmaktadır. Bunun için Avrupa'nın tarihi kaynaklarındaki metodolojinin takip edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yazar, tarihi olayları neşreden kişinin olayları aktarıp değerlendirirken sorulması gereken soruları sorup onların cevaplarını vererek okuyucunun ikna edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Efdalüddin Bey işe, öncelikle yazılacak yeni tarih yazımında Osmanlılığın toplumun nasıl birleştirici bir unsuru olduğunun nedenlerini cevaplayarak başlanması gerektiğini söylemektedir⁵⁷. Yazarın bu temel sorusu aynı zamanda milli kimliği tanımlama anlamı taşıdığı için dönemi itibarı ile değerlendirdiğimizde Efdalüddin Bey ve diğer dergi yazarları, milli kimlik bilincini halka yayma gayretleri ile bu hissiyatı mekan ile ilişkilendirerek vatan bilincinin gelişmesi ve zihinlere iyice yerleştirilmesi bakımından büyük bir misyona sahip olduklarını göz ardı edemeyiz. Dağılmakta olan çok uluslu imparatorlukların çeşitli milli kimlik tanımlamaları üzerinden bu süreci geciktirme gayretleri Osmanlı Devleti'ndeki mülkiyelilerde *coğrafya milliyetçiliği* üzerinden kendini tanımlama ihtiyacını hissetmelerine sebep olmuştur. Fakat dergi yazarları coğrafi milliyetçiliğin homojen yapısı üzerinde ısrarla dursa da bu homojen yapının birleştirici unsuru olarak Türkleri vurgulaması, Osmanlı Devleti'nin karşılaşıcağı siyasi olayların (Balkan Harbi ve I. Dünya Harbi) neticesi ile birlikte Türklüğün daha fazla ön plana çıkması ulus devletin kurulmasının bir nevi habercisi olacaktır.

Efdalüddin Bey Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonları dönemin şartlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini savunurken Osmanlı'da iktisat tarihinin siyasi olaylara tesirinin ne kadar büyük önem taşıdığını okuyucusunu bilgilendirerek iktisat tarihinin görmezden gelinemeyeceğini açıklamaya çalışmıştır. Aynı şekilde yazar kültürel tarihimizin yanı sıra Osmanlılığın ölçütlerini belirlerken bir milletin fikrinin, ahlakının,

---

⁵⁷ A.g.m.

adettin ve sosyal yaşamının sanayiye, iktisada ve ticarete bakışının diğer milletlere göre tabii şekilde farklı olabileceğini savunmaktadır. Bundan dolayı yazar milletlerin kültürünü oluşturan “aidiyet ve şahsiyetin” korunması gerektiğini söylemektedir. Efdalüddin Bey bunu ifade ederken okuyucularına Doğulu bir millet olan Japonların kendi kültürel yapılarını nasıl muhafaza edebildiklerini örneklendirerek modernleşmenin farklı tesirlerini göstermeye çalışmıştır⁵⁸.

Osmanlılarda Vatan Muhabbeti

Efdalüddin Bey’in “Osmanlılarda Vatan Muhabbeti” isimli yazısı diğer yazılarıyla karşılaştığımızda ilk göze çarpan noktası seri makaleler şeklinde olmayıp sadece tek yazılı bir makale örneği taşımasıdır. Bunun nedeni ile ilgili malumatlarımız kısıtlı olduğu için maalesef cevabını veremiyoruz. Fakat yazıların sıralamasını gözlemlediğimizde “Tarih” başlığı altında okuyuculara Tarih ilmine nasıl yaklaşmaları ve öğrenmeleri gerektiği ile ilgili bilgiler vermiştir. Bu bilgiler ışığında ise pratikte nasıl kullanılacağını hem “Osmanlılarda Vatan Muhabbeti” yazısında hem de “Osmanlı İhtilalleri” yazısında denemeye çalışmıştır.

Yazar öncelikle bu yazısında dönemin sosyolojik çalışmalarını ve İbn-i Haldun’un eseri olan Mukaddimedden de faydalanarak bedeviyet ve hadariyyet’in insanlığa olan etkisinden bahsetmiştir. Zamanın ve Mekan’ın insanlık tarihi için en büyük rolü üstlendiğini belirterek bu kavramları daha fazla açarak açıklamaya koyulmuştur. Muhitin (çevresel yaşam) ferde ferdin ise muhite olan tesirinin birbirine sıkı sıkıya bağlı bütünü teşkil ettiğini ifade etmiştir⁵⁹.

Efdalüddin Bey genel çerçeveyi bu hatlarla çizdikten sonra insanın yaşadığı yerle alakalı bağ geliştirmesini yaşamın parçası olan aile ve cemiyet muhafazasını kendini korumakla eş tuttuğunu düşünmüştür. Bu durumun sadece korumakla sınırlı kalmayacağını, insan varlığının tabiatı itibariyle yaşadığı yeri genişletme hürsında olacağını aktarmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz sürecin başlangıcının ilk aşaması olarak

---

⁵⁸ **A.g.m.**

⁵⁹ Efdalüddin, “Osmanlılarda Vatan Muhabbeti”, **Mülkiye**, Sayı 10, Kasım 1909, s.37-43.

İnsanlığın yerleşik hayata (tarım faaliyetleri) geçmesinin nedenlerini ve ardından şehirlerin kurulmasını beraberinde getirdiğini düşünmektedir⁶⁰. Yazarın Antropoloji ve Sosyoloji alanlarından faydalanarak çok yönlü bir tarih bakışını okuyucularına sunması, ilk yazılarında ki Tarih ilmine nasıl yaklaşılmalı ile ilgili verdiği metodoloji ile bütünlük gösterdiğini gözlemleyebiliyoruz.

Efdalüddin Bey'in insan tabiatında ki işaret ettiği noktalardan bir diğeri ise insanlığın yalnızca yaşadığı yeri muhafaza etmek anlayışında olmadığını bunun altında yatan duygunun kişinin hissi hürriyet (özgürlük düşkünlüğü) gayesi taşıdığı için böyle hareket ettiğine değinmiştir. Bu açıklamalarından sonra vatan sevgisinin mahiyetinin her kavmin şahsiyetine göre değişiklik gösterdiğine işaret ederek örneklendirmelere gitmiştir. İlk olarak Antik Yunan devrinde Spartalıların kendi yaşadıkları coğrafyayı savunma gayretlerini ardından Romalıların sancaklarını diktikleri her yeri vatan kabul etme anlayışlarını aktarmıştır. Sahabeler dönemindeki vatan sevgisini açıklarken sıhhati konusunda tartışma olsa da “Hubbu’l vatan mine’l iman” Hadisi Şerifini kaynak göstererek açıklamıştır⁶¹. Yazar aslında burada Sahabeler devrindeki vatan anlayışını mekâna indirgeyerek salt yurt sevgisini anlatmaya çalışırken İslam’ın manevi değerlerini göz ardı ettiğini anlayabiliyoruz. Bunu biraz açarsak “Şehitlik” makamının anlamını doğru ifade etmemiz gerekir. Zira İslam’da şehitlik Müslümanların Allah yolunda savaşarak ölmeleri neticesinde verilen bir unvan olması hasebiyle bu eylemin yalnızca savaşarak ölmek anlamında değil çok daha geniş bir anlamı ifade etmektedir. Fakat ilerleyen dönemlerde bu kavramın anlamı daraltılarak vatanını korumak için savaşıp ölenleri temsil eden bir unvana dönüştürülmüştür. Nitekim bu anlam daraltılmasının tesiri günümüze kadar ulaşmıştır.

Yazar diğer kavimlerden bahsettikten sonra Türklere değinerek Orta Asya’dan Küçük Asya’ya (Anadolu) göç eden Türklerin vatan sevgisini benzer coğrafyaya gelmeleri ile açıklamıştır. Türklere coğrafi olarak Anadolu’nun yabancı gelmemesi, Türklerin buraya yerleşmelerinin sebeplerinden biri olarak görmüştür. Efdalüddin Bey

---

⁶⁰ **A.g.m.**

⁶¹ Efdalüddin, “Osmanlılarda Vatan Muhabbeti”, **Mülkiye**, Sayı 10, Kasım 1909, s.37-43.

Selçuklular ve diğer Anadolu beyliklerinden bahsettikten sonra 600 yıllık Osmanlı tarihinde vatan sevgisinin hep var olduğunu savunmuştur⁶². Yazarın bu savunusu aslında Batı tarihçiliğinin son yıllarda ileri sürdüğü Anadolu'nun sahiplerinin Yunan ve Ermeniler olduğu ve Türklerin yağmacı bir kavim olarak geldikleri sava karşılık bir meydan okuma olarak görebiliriz. Çünkü vatan kavramının çok yeni bir kavram olduğu düşünülürse 600 yıllık gibi bir mazisi olduğu epistemolojik olarak kabul edilemez.

Efdalüddin Bey, Kaniye Kalesi'nin savunulması, II. Viyana Kuşatması sonrası Avusturya ilerleyişini durdurma gayretleri, Plevne müdafaası ve Burak Reis'in zafer uğruna kendi gemilerini infilak ettirmesi Osmanlılarda vatan sevgisi ile ilgili örnekleri, kronolojik olarak vermiştir. Yazar vatan sevgisinin öneminden bahsederek herkesin bu konuda sorumlulukları olduğunu okuyucularına telkin etmiştir⁶³.

Osmanlı İhtilalleri

Efdalüddin Bey "Osmanlı İhtilalleri" makale başlığı adı altında on sayı yazarak *Mülkiye Mecmuasında* ki yazılarını bitirmiştir. Yazar bu makalelerinde Osmanlı tarihinin kuruluşundan 1909 yılına kadar gelen süreçte Osmanlı Devleti'nin dahili sorunlarında ne gibi iktidar değişiklikleri (şehzade kavgaları ve padişahların tahttan indirilmesi) olduğunu ve iktidarı yönlendiren sınıfların arasındaki güç rekabetinin sosyal ve siyasi tesirleri üzerinde durarak okuyucuya aktarmaya çalışmıştır. Öncelikle Efdalüddin Bey'in bu kadar geniş olarak ele aldığı Osmanlı Tarihi'ni neden Osmanlı İhtilalleri adı ile isimlendirmiştir? Bu sorunun cevabını verebilmek için hiç şüphesiz yazarın içinde yaşadığı devri iyi anlamak gerekmektedir. *Mülkiye Mecmuası*'nın II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonrası basın üzerinde ki baskının kalkması neticesi ile çıkmaya başlaması ve aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid mutlak saltanatının, Meclis-i Mebusan'ın tekrar açılmasıyla birlikte parlamenter monarşiye tekrar geçilerek kısıtlanması Osmanlı Tarihi içerisinde dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. İlerleyen süreçte 31 Mart Ayaklanması sonrası Selanik'ten gelen Hareket Ordusu'nun

---

⁶² A.g.m.

⁶³ A.g.m.

13/14 Nisan 1909'da İstanbul'a girip ayaklanmayı bastırması ve ardından bir dönemi temsil eden Sultan II. Abdülhamid'i tahtan indirip şehzade Mehmed Reşad'ı tahta geçirmesi hiç şüphesiz bir ihtilal niteliği taşıyordu. İhtilalin gerçekleşmesinde en büyük rolü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onlara yakınlığı âşık olan Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti'nin yayın organı olan *Mülkiye Mecmuası* yazarlarının bu değişime kayıtsız kalmaları düşünülemezdi. Yaşanan bu siyasi olaylara tanıklık eden Efdalüddin Bey'in bir Osmanlı aydını olarak yeni devrin ideolojisini, Tarih ilmine farklı bir bakış açısından bakılmasında araç olarak kullanmıştır.

Yazar yazısında, insanlığın cemiyetler halinde bir araya gelmesiyle farklı farklı istekleri ve talepleri doğuracağını bunun nedenleri olarak kimi cemiyetin mevcut düzenden memnunken diğer cemiyetin hoşnutsuz kalabileceğini aktarmıştır. Zaman ve Mekân değişse de insanlık tarihinde farklı düşünen iki fırkanın (iktidar/muhalefet) oluşumunun doğal olabileceği üzerinde durmuştur. Birlikte yaşamanın verdiği olanaklar tarafların kendi menfaatleri doğrultusunda birtakım isteklerin ve eylemlerin gerçekleşmesinde önemli bir dinamik olarak görmüştür. Sosyal hayat içerisinde gerçekleşen bu durumu (sosyal kutuplaşma) devletlerin dahili sorunlarının en büyük nedeni olarak ifade etmiştir. Yazar, devlet otoritesindeki zayıflığı taraflar arasında ki çatışmayı tetiklediğini ve nihayetinde iç savaşın bütün bir bölgeye yayılmasına sebep olduğunu düşünmektedir⁶⁴.

Efdalüddin Bey, yukarıda genel bir malumat verdikten sonra Osmanlı tarihi üzerinde iddiasını açıklamaya çalışmıştır. Yazar, Osmanlı İhtilallerini anlamak için Osmanlı teşkilatlanma sürecinin iyi bilinmesi gerektiği uyarısında bulunmaktadır. Efdalüddin Bey'in yaşadığı devirdeki Osmanlılık ruhunu geçmişte "Yeniçerilik ruhu" ile paralellik kurarak açıklamaya çalışmıştır. "Yeniçerilik veya milletin ruhu" değişen zamana ayak uyduramayarak muhitin (çevrenin) etkisinden kurtulamadığını, yeniçeriliğin kendini bu süreçte geliştirememesinden dolayı âtil kaldığını söylemiştir⁶⁵. Efdalüddin Bey'in yeniçerilik ile millet arasında paralellik kurma niyetinin arkasında,

⁶⁴ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", *Mülkiye*, Sayı 11, Aralık 1909, s.45-49.

⁶⁵ A.g.m.

yenici sınıfının yani seyfiyenin devlet idaresinde ki yönlendirici gücünün olması ihtimal dahilindedir. Padişahların kimi keyfi iradelerine karşılık yeniçerilerin kazan kaldırma eylemleri hiç şüphesiz mutlak iktidar sahibi padişahın gücünün kısmi olarak kısıtlayan bir vakadır. Yazar'ın yaşadığı devirde Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinde Hareket Ordusu'nun büyük rolü milletin isteklerini yerine getiren bir kurtarıcı olarak algılanmasına vesile olmuştur. Yazar modernleşme ile Osmanlı Ordusu'nun kiteselleşmeye başlamışını Colmar von der Goltz'un Millet-i Müselleha adlı eseri, millet-ordu ilişkisi üzerinden militarist bir millet anlayışının Osmanlı aydınları üzerinde etkisi olduğunu düşünebiliriz.

Efdalüddin Bey, yeniçeriliğin temsil ettiği kitleyi tarif ettikten sonra Osmanlı tarihinde ki iktidar kavgalarını aktarmaya başlamıştır. Savcı Bey'in babası I. Murad Hüdavendigâr'a olan ayaklanmasını, babasının Osmanlı Devleti'nin asayişini sağlamak için haklı sebeplerle oğlunu öldürmesini sebepleriyle açıklamıştır. Yazar, bu sonucun altında yatan en önemli sebebin Osmanlı'nın asayiş hassasiyetinden kaynaklandığını söylemiştir⁶⁶.

Efdalüddin Bey, Osmanlı Tarihi için dönüm noktalarından biri olarak Ankara Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumu görmüştür. Yazar Hicri 805-816 (M. 1402-1414) tarihleri arasında şehzadeler arası taht kavgalarından bahsetmiştir. İsa, Süleyman ve Musa Çelebilerin başarısızlıklarının nedenleri aktarırken, Mehmed Çelebi'nin taht kavgalarındaki muzafferiyetini, istişareye önem vermesi ve çevresindeki insanlara değer vermesinden kaynaklandığını söylemiştir. Osmanlı Tarihi'nde yaşanan bu felaketi yazar ileride Osmanlı padişahlarının ders çıkararak millete ve devlete fayda sağladığını ifade etmiştir. Bu sonuca vardıktan sonra Düzmece Mustafa ve Şeyh Bedrettin vakalarını aktararak netice itibari ile saltanat uğruna kardeşlerin gözündeki hırsın, birbirlerini kıyacak derecede şiddetli olduğunu belirtmiştir⁶⁷.

---

⁶⁶ A.g.m.

⁶⁷ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", *Mülkiye*, Sayı 12, Ocak 1910, s.52-57.

Yazarın bir diğerk bahsettiği noktalardan biri; Sultan II. Murad'ın tahtan çekilmesi sonucu Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü siyasi çalkantıya değinmektedir. Macarların tahta genç ve tecrübesiz bir padişahın oturmasıyla Osmanlı Devleti ile olan anlaşmasını bozarak Osmanlı Devleti'nin üzerine yürümesini ve Sultan II. Mehmed'in çevresindeki devlet adamlarına danışarak babasının tekrar tahta çıkmasını istemesinin çok önemli bir karar olduğunu ifade etmektedir⁶⁸. Aslında yazarın ısrarla vurgulamak istediği nokta; padişahların danışma meclisine danışmaları ve istişarenin millet adına alınacak kararlarda hayati olduğunu savunmasıdır.

Sultan II. Mehmed'in şahsiyetinin gelişmesinde ki etkileri yazar, yazılarında şu şekilde sunmaya çalışır; Sultan II. Murad'ın oğluna devlet işlerinde yardımcı olması için Zağanos Paşa'yı görevlendirmesi ve Manisa ilindeki sekiz senelik sancakbeyliği görevini yerine getirerek tecrübe kazanmasında görmektedir⁶⁹. Yazarın değindiği bir diğerk nokta ise, devlet adamları arasındaki farklı fikirlerin liderin olgunlaşması için önemli olduğunu vurgulamasıdır. Çandarlı Halil ve İşhak Paşa'nın İstanbul'un fetih edilmesine karşı çıkmaları Sultan II. Mehmed'i gayesinden vazgeçirmese de daha emniyetli hareket etmesine vesile olduklarını düşünmektedir⁷⁰.

Efdalüddin Bey, devlet adamları arasında farklı düşüncelerin var olması gerektiğini savunurken kişisel hırsların devlet menfaatlerinin önüne geçmemesi gerektiği yolunda da bir sınır çizmiştir. Yazısında, hırslı vezirlerin Yeniçeri Ocağı'nın temiz gayesini bozduğunu ve bundan sonra yeniçerilerin ilerleyen süreçte daha elim hadiselerin sebebi olacaklarını aktarmıştır. Bundan dolayı Sultan II. Mehmed'in iktidarını kuvvetlendirmek için Yeniçerileri dize getirmesini Sultan'ın cülusu sırasında Yeniçerilerin bozguncu ayaklanmaları karşısında genç Sultan'ın asayişini sağlama uğruna kararlarında emin hareket etmesini, Efdalüddin Bey takdirle karşılamıştır⁷¹.

---

⁶⁸ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 13, Şubat 1910, s.53-56.

⁶⁹ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 14, Mart 1910, s.60-64.

⁷⁰ **A.g.m.**

⁷¹ **A.g.m.**

Yazar'ın "Osmanlı İhtilalleri" başlığı altındaki makale serisinde değindiği dönemlerden bir diğeri ise Sultan II. Mehmed'in vefatı sonrası Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü şehzadeler arasında ki saltanat kavgalarına yer vermesidir. Yazar, Sultan II. Mehmed'in veraset kanununda yer alan büyük şehzadenin tahta geçmesi gerektiği ile ilgili bilgi verdikten sonra Karamani Mehmed Paşa'nın veraset siyaseti üzerinde ki etkisini aktarmaya çalışmıştır. Efdalüddin Bey, Osmanlı devlet adamlarının şehzade Beyazid'i tahta çıkarmak istemesini buna karşılık Karamani Mehmed Paşa'nın şehzade Cem'e mektup gönderip onu önce tahta çıkarmaya çalışırken mektubun yakalanması neticesi ile şehzade Beyazid lehine taraf değiştirmesini okuyucuya ifade etmektedir. Karamani Mehmed Paşa'nın Sultan II. Mehmed'in vefatını saklamak vasıtası ile yeniçerilerin İstanbul'a geçişini engellemeye çalışması neticesinde olayın anlaşılması sonrası katledilmesini yazar söylemektedir⁷².

Efdalüddin Bey, yeniçerilerin desteği ile tahta çıkan Sultan Beyazid'in iktidarını sağlamlaştırmaya çalıştığını aktarmaktadır. Yazar'ın yazısında ısrarla vurguladığı noktalardan biri şehzadeler arasındaki taht kavgasında hizipleşen çevrelerin kendi menfaatleri doğrultusunda hareket ettiğini belirtmesidir.

Yazar yazısında, Sultan II. Beyazid'in şahsiyeti ile ilgili bilgi verirken, Sultan II. Beyazid'in saltanatı sırasında karar almada gösterdiği acz ve tereddütün Şehzade Cem'in ağabeyine karşı saltanat için kendinde hak görmesine ve isyan etmesine en önemli sebep olarak görmüş olduğunu ifade etmektedir⁷³. İsyanın ilerleyen sürecinde Şehzade Cem'in ağabeyi Sultan II. Beyazid'a Osmanlı Devleti'ni Anadolu ve Rumeli olarak ikiye taksim edilmesini teklif etmesini Yazar, vatanın bütünlüğü noktasında ki hassasiyetinden dolayı hoş karşılamamıştır. Şehzade Cem'in kişisel menfaati ve hırsı yüzünden devletin ve milletin sıkıntılı süreçlerden geçtiğini ifade etmektedir. Efdalüddin Bey, Şehzade Cem'in Mısır'a sığınmasını ardından Rodos Şövalyeleri tarafından esir edilip Avrupa'ya

⁷² Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 15, Nisan 1910, s.56-60.

⁷³ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 16, Mayıs 1910, s.55-58.

tutsak olarak gönderilmesi sonrasında Avrupalı milletler karşısında Osmanlı Devleti'nin aciz duruma düşmesinin nedenlerini elem verici bir hadise olarak aktarmaktadır⁷⁴.

Efdalüddin Bey öte taraftan Sultan II. Beyazid'in tahta çıkması sonrası Gedik Ahmet Paşa ile yaşanan sıkıntılı sürece de değinmektedir. Sultan II. Beyazid'in şehzadeligi döneminde Gedik Ahmet Paşa ile yaşanan husumetin şehzadenin saltanata geldikten sonrada devam ettiğini büyük bir titizlikle vurgulamaktadır. Yazar, Osmanlı Askeri Tarihi açısından çok başarılı bir asker olan Gedik Ahmet Paşa'nın gruplar arası menfaat çatışmasının kurbanı olmasını Sultan II. Beyazid'i sert bir şekilde eleştirerek ifade etmektedir. Yeniçerilerin Sultan II. Beyazid'tan Gedik Ahmet Paşa'nın katledilmesinin sebebini açıklamasını talep etmeleri ve bundan dolayı Edirne'de bir kargaşanın vuku bulması, Yeniçerilerin milletin sözcüsü olarak padişahın eylemlerinin izahatını sormaları, yazar tarafından değinilen bir başka konudur⁷⁵.

Efdalüddin Bey'in okuyucuya ısrarla vurguladığı noktalardan biri mutlak idarenin geçmişte sınırsız bir güç olarak kullanılmadığı, hatta Osmanlı Tarihinde mutlak idareyi sınırlayan çeşitli güçler ayrılığının varlığına işaret ettiğini göstermektedir. Mutlak idareye karşı hesap sormanın devrin ve zamanının şartlarına göre farklı çevreler tarafından yapıldığına ama hangi grup tarafından yapılırsa yapılsın milletin iradesini taşıdığını beyan etmektedir.

Efdalüddin Bey, Sultan II. Beyazid dönemini diğer Osmanlı padişahları ile kıyasladığında daha az seferle geçmesini padişahın sefahate sürüklenmesi ile açıklamaktadır. Yazar, bunun nedenleri üzerinde dururken Sultan II. Mehmed'in feth ettiği ülkelerin medeniyet birikimlerini Türk kültürüne katmasının olumsuz tesirler doğurduğunu düşünmektedir. Medeniyet sentezi ile mevcut saflığın bozulmasına vesile olduğunu ifade etmesi çok dikkat çekici bir noktadır⁷⁶. Yazarın kültürler arası etkileşime mesafeli duruşu ulus-kimlikli milliyetçi taleplerin yaşadığı dönemin rengi olarak görebiliriz. Yazar önceki makalelerinde işaret ettiği, mekanın ve çevrenin fert üzerindeki

⁷⁴ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 17, Haziran 1910, s.44-49.

⁷⁵ **A.g.m.**

⁷⁶ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 18, Temmuz 1910, s.49-56.

etkilerinin Sultan II. Beyazid'i safahata sürüklediğini açıklarken aynı zamanda Sultan'ın karakterinin de analizini yapmaya çalışmıştır.

Efdalüddin Bey, “Osmanlı İhtilalleri” adıyla yazdığı makalelerinde yeni bir Tarih bakış açısı ile baktığı örneklerden bir diğeri ise Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'dir. Yazar, Şah İsmail'in eylemlerini *mezhebi* bir inkılab olarak değerlendirmiş ve bölgede bu politikalar üzerinden etkinliğini arttırdığını açıklamaktadır. Yazar, Şah İsmail'in bölgede etkinliğini artmasının bir diğeri sebebini Sultan II. Beyazid'in idare eksikliğinden kaynakladığını da ifade etmektedir. Şah İsmail'in Şii alimlerini Anadolu taşralarına göndermesi ile Şii taraftarlığının çoğalmasını hedeflediğini yazar aktarmaktadır⁷⁷.

Efdalüddin Bey, Sultan II. Beyazid'in etkisiz iktidarı sonrasında şehzadelerin taht kavgalarının başlamasına neden olduğunu ve ardından Şahkulu İsyanının çıkması sonucunda Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü durumun çerçevesini okuyucu ile paylaşmaktadır. Yazar, Osmanlı devlet adamlarının Şehzade Ahmed'i desteklediklerini, Şehzade Ahmed'in saltanat için kendini kanıtlayabilmesi ve halkın takdirini kazanması niyeti ile Şahkulu İsyanını bastırması için görevlendirildiğini söylemektedir. Fakat Şehzade Ahmed'in isyanı bastıramaması, (savaşlarda mağlup olan Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın da şehit düşmesi) saltanat iddialarını zayıflattığını yazar beyan etmektedir⁷⁸.

Efdalüddin Bey, Şehzade Selim'in iktidara olan yürüyüşünü Şehzade'nin cesareti ve kendinden emin bir karaktere sahip olmasından kaynakladığını vurgulamaya çalışır. Şehzade Selim'in daha Trabzon Sancağında vali iken Şah İsmail'in Anadolu'da gücünü artırmasını gözlemlemiş ve Osmanlı Devleti'nin çıkarları için Şah İsmail'in durdurulması gerektiğini yazar, öngörü sahibi olan şehzadenin bu süreçte nasıl olgunlaştığını aktarmaya çalışır. Fakat yazar, İstanbul'da bulunan grupların kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesini eleştirir. Yazar, Yeniçerilerin Çukurçayır Savaşında Şehzade Selim'den etkilenmeleri nedeniyle onun tahta geçmesi kanaatinin

---

⁷⁷ A.g.m.

⁷⁸ A.g.m.

doğduğunu söylemektedir. Bu vesile ile Yeniçerilerin baskısı ile Sultan II. Beyazid tahttan oğlu Sultan Selim adına çekilmek zorunda kaldığını yazar heyecan ile karşılamaktadır⁷⁹.

Efdalüddin Bey, Sultan Selim'in tahta çıkışını cumhurun seçimi olarak adlandırmaktadır. Yazar bundan sonra Sultan Selim'in iktidarını kuvvetlendirmek için Şehzade Ahmed'in isyanını bastırmaktan bahsetmektedir. Sultan Selim'in, Osmanlı Devleti içindeki iktidarı sağlandıktan sonra Safeviler üzerine gitmesini Yazar, Anadolu'nun Osmanlı Devleti için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu anlamamız açısından okuyucuya sunmaktadır. Yazar, bu sefer sürecinde Yeniçeriler arasındaki hoşnutsuzluğun Çaldıran Zaferi ile dindiğini, ayrıca Sultan Selim'in, Yeniçeri bozgunculuğuna karşı sert önlemler alması ile uzun süre ihtilalin çıkmasını engellediğini, Efdalüddin Bey söyleyerek yazı serisini nihayetlendirmektedir⁸⁰.

Yazarın yukarıda da değindiğimiz gibi ısrarla Yeniçerileri, milletin iradesi olarak görme gayreti saltanatın meşru çerçevede kabul edilmesi açısından büyük önem atfetmektedir. Fakat Yeniçeriliğin bozulması ve zamanın şartlarına ayak uyduramaması sonucunda Osmanlı Tarihi'nin ilerleyen zamanında da milleti temsil edip etmediği noktasında ki sorunun cevabını vermemektedir. Makaleyi değerlendirirken yapmamız gereken şey yazarın Yeniçerileri milletin iradesi olarak görme eğiliminde yatan sebebi anlamak olacaktır. Efdalüddin Bey kendi dönemi itibari ile mutlak idareyi sınırlayan güçler ayrılığı ilkesini Klasik Osmanlı Tarih Yazımında denemeye çalışmıştır.

2.2. Ali Seydi Bey'in Tarih, Eğitim, ve Kültür Anlayışı

1869 (1286 H.)'da Erzincan'da doğdu. Süvari Mirlivalarından Üzeyir Paşa'nın oğludur⁸¹. Erzincan Askeri Rüşdiyesi'nde orta, Mülkiye'nin İdadi kısmında lise öğrenimini tamamladı. Temmuz 1891'de Mülkiye'nin Yüksek Kısmından mezun oldu. Çeşitli kalem ve memurluklarda görev aldı. 1896'da bir jurnal üzerine tutuklanarak

⁷⁹ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 19, Ağustos 1910, s.48-60.

⁸⁰ Efdalüddin, "Osmanlı İhtilalleri", **Mülkiye**, Sayı 20, Eylül 1910, s.55-64.

⁸¹ Mustafa Uzun, "Ali Seydi Bey", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.II., Ankara, 1989, s. 442-445.

“arâzî-i seniyye” başkatipliği üyeliği ile Bağdat’a sürgün edildi⁸². 1896’da Bağdat İdadisinde Edebiyat, Ahlak, Malumat-ı Fenniyye ve İlm-i Servet Dersleri muallimliklerini ifa etti. Bölgede aşiretler arasındaki meseleyi tarafları memnun ederek çözmesi neticesi ile İstanbul’a dönmesine izin verildi (Mart 1900). 1905 tarihinde Hazine-i Hassa Nezareti Tahrirat Kalemî Mümeyyizi Sanisi görevinden mutasarrıflığa yükseldi⁸³. Ali Seydi Bey Mirgün’de İttihat Ve Terraki Mektebi ismi ile mektep açarak maarif çalışmalarını sürdürmüştür⁸⁴. II. Meşrutiyet sonrası 9 Eylül 1909’da Dahiliye Nezareti Mülkiye Müfettişliğine atandı. 1913’ten 1914’e kadar Adana vali vekilliği, 1915’te Bolu ve 1916’da Çatalca sancakları mutasarrıflığına atandı. 1917’de Elaziz Valiliğine terfi edilerek 1919’a kadar bu görevi sürdürdü. Milli Mücadele zamanlarından sonra 1924’te öğretim hayatına geçerek 1926’ya kadar Mektebi Mülkiye’de Siyasi Tarih dersleri verdi. 1933 yılında Trabzon Mebusu oldu. 1933’te rahatsızlanarak İstanbul’da vefat etti⁸⁵.

Ali Seydi Bey, *Mülkiye Mecmuasının* en çok makale neşreden yazarlarından. Otuz sayılık mecmuada yirmi iki makale yazmıştır. Yazar’ın *Mülkiye Mecmuasında* bu kadar fazla makalesinin bulunması Ali Seydi Bey’in özellikle yazılarının mahiyetini idrak edebilme ve mecmuanın dönemi itibari ile taşıdığı gayeyi anlamlandırmak açısından araştırmamızın önemli figürleri arasında yer almaktadır. Ali Seydi Bey’in “Türklerin Temâyülat-ı Ruhiyyesi”, “Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i Cedîdi” ve “Devleti Osmaniyye’nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılabı” isimli yazıları II. Meşrutiyet sonrası Mülkiye öğrencilerine ve diğer okuyuculara Türk ve Osmanlı Tarihi’ne Batı metodolojisi üzerinden yeni bir Tarih perspektifi ile bakmalarını sağlayacak bir anlatım tarzını tercih etmiştir. 1909 Devrimi sonrası değişen siyasi ortamın, dönemin siyasi ideolojisine uygun bir şekilde Osmanlı

---

⁸² A.g.e.

⁸³ B.O.A., BEO., 2563-192184, 1 Mayıs 1905 M./ 25 Safer 1323 H.

⁸⁴ B.O.A., ŞD., 225-28, 10 Ağustos 1909 M./ 23 Recep 1327 H.

⁸⁵ B.O.A., DH-SAİDd., 45-1, 1 Nisan 1870 M./ 29 Zilhicce 1286 H.; Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)*, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 465-468.

aydınları tarafından yeni bir Tarih anlayışı kurularak entelektüellere ve halka aktarılması Ali Seydi Bey'in yazılarının önemini bir kat daha artırmaktadır.

Ali Seydi Bey, *Mülkiye Mecmuası*'nın ilk sayısında "Rütbe" başlığı yazısı ile okuyucu karşısına çıkmıştır. "*İlim rütbesi rütbelerin en üstünüdür*". Hadis-i Şerif-i ile başlık cümlesini oluşturarak II. Meşrutiyetin ilan edilme sürecini *Güm, Güm, Güm* nidalarıyla halkın zafer coşkusu aktarmıştır⁸⁶. Burada ki yaklaşımı ideolojik bir gayenin en açık dışavurumu olarak görmekle birlikte bu fikrini ortaya koymada tarihi bazı olayları örneklendirmesi bilgiyi ne amaçla kullandığını idrak etmemiz açısından çok önemlidir. Bu sayının başlığını da oluşturan Rütbe meselesi Ali Seydi Bey'in tarihe yaklaşımının çerçevesini sunmamız açısından önemli bir misal teşkil edecektir. Ali Seydi Bey öncelikle Mektebi Mülkiye mezunları arasında kimsenin şahsi imtiyazlara sahip olamayacağını belirtmiş ve çeşitli yerlerde yazarak içeriye dönük bir eleştiri geliştirmiştir. Mülkiye içerisinde rütbelerin lüzumsuzluğuna değinmekle beraber bu uygulamanın istibdat devrinin bir ürünü olduğunu vurgulamaktan çekinmemiştir. Aslında Ali Seydi Bey'in bu konu üzerindeki vurgusu Sultan II. Abdülhamid devrinde ki Saraya sadakatli bürokratlara yönelik kolay taltif ve paye verilmesine karşı olumsuz tavrının açık bir beyanıydı. Ali Seydi Bey, II. Meşrutiyetin ilan edildiği zamanlarda 11 Temmuz 1324 (24 Temmuz 1908)'de *Yeni Gazete* de rütbe meselesini kamuoyuna açmış Hüseyin Cahid *Tanin Gazetesi*'nde, Cenap Şehabettin *Şurayı Ümmet Gazetesi*'nde köşelerine taşımışlardır. Ali Seydi Bey memurlar arasında rütbenin olmamasını rütbenin yalnızca bilgi ve maharet sahibi insanlarda olacağını söyleyerek soyut bir anlam üzerinden kavramlaştırmıştır⁸⁷. Ali Seydi Bey memuriyette rütbenin yalnızca Osmanlı Devleti ve İran'da olduğunu bunun dışında şehirleşmiş memleketlerde varlığının bulunmadığına işaret etmiştir. Sonra rütbenin tarihi süreç içerisindeki yerini çeşitli örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Eski Çağda Roma ve Yunan medeniyetlerinde yalnızca askeriye sınıfına rütbe verildiğini onun dışındaki memurlara makam verildiğini aktarmıştır. Araplarda ise meziyet ve faziletin asker ve sivil ayrımını ortadan

⁸⁶ Ali Seydi, "Rütbe", *Mülkiye*, Sayı 1, Şubat 1909, s.21-26.

⁸⁷ **A.g.m.**

kaldırdığını Sahabeler ve Abbasiler devrindeki olaylarla açıklamıştır. Avrupa da feodalite dönemini ruhban sınıfı üzerinden bir rütbe ayırımı olarak görmüştür. Ali Seydi Bey Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde rütbe kavramının olmadığını onun yerine başarılı ve gayretli olanlar için Paşa, Ağa ve Çavuş unvanının verildiğini söylemiştir. Nihayetinde Ali Seydi Bey, “Rütbe” ve “Bala” makamının kaldırılmasını insanların ilim ve marifet üzerinde değerlendirilmelerini temenni etmiştir⁸⁸.

Ali Seydi Bey yalnızca iki sayı devam eden “Türklerin Temâyülât-ı Rûhiyyesi” aslı yazısının genel hatlarını şu şekilde çizmektedir; Her ferdin kendi özel ruhi halleri olmasına karşılık her kavmin de kendine mahsus özel halleri vardır. Kavimlerin metaneti ruhiyesini anlamak için Fizyoloji, Psikoloji ve Etnografya ilimlerinin yardımcı olabileceğini belirtmektedir. Yazar, Beyaz veya Siyah Irk arasında farkın olmadığına sadece haleti ruhiye farkının bulunduğunu bundan dolayı İngiliz, Alman ve Fransız aklının temâyülâtının tarihi ve inkılabı her kavimce farklı olduğunu iddia etmiştir^{89 90}.

Yazar, kavimler arasında ki haleti ruhiye farklılıklarına değindikten sonra her kavmin kendine has haleti ruhiyesinin oluşmasında aile eğitiminin belirleyici bir etken olduğunu aktarmaktadır. Ali Seydi Bey Osmanlı Tarihi'nin her ne kadar Türklerin Tarihi olduğunu ifade etse de Osmanlı Devleti'nde yaşayan her kavmin tarihi olması gerektiğini savunmuştur. Yazar, burada ortak geçmişin ortak kaderleri olduğu vurgusu ile vatan hissiyatı üzerinden tevhit anlayışını savunmaktadır. Ferdin hissi bir duygu ile vatanını sevmesi ve onu muhafaza etmek istemesini doğuracağını beyan eden Ali Seydi Bey, vatanını seven ile sevmeyen arasında eşitliğin olamayacağını söylemektedir⁹¹.

Ali Seydi Bey tarihi olaylarla Türklerin temâyülât-ı ruhiyyesi hakkında örnekler vermeye çalışır; Türklerin tarih boyunca feth ettikleri yerlerde ki insanların yaşayışlarına ve dinlerine karışmadığını hoşgörü ile yaklaştıklarını açıklamaktadır. Yazar, Osmanlı Devleti'nin emperyalist bir güç olmadığını bunun nedenlerini ise Osmanlı

---

⁸⁸ **A.g.m.**

⁸⁹ Ali Seydi, “Türklerin Temâyülât-ı Rûhiyyesi”, **Mülkiye**, Sayı 6, Temmuz 1909, s.14-19.

⁹⁰ Ali Seydi, “Yine Ahvâl-i Rûhiyyemiz –Nevâkıs-ı İctimâiyemiz”, **Mülkiye**, Sayı 7, Ağustos 1909, s.34-40.

⁹¹ Ali Seydi, “Türklerin Temâyülât-ı Rûhiyyesi”, **Mülkiye**, Sayı 6, Temmuz 1909, s.14-19.

memleketlerinde yaşayan gayrimüslim ve azınlıkların dil, ibadet ve mülkiyet haklarını koruduklarını ifade etmektedir. Osmanlı ile Avrupa devletleri arasında yönetim hürriyeti farklılıklarının olduğunu geçmişte Avrupa Devletlerinin Osmanlı Devleti kadar hoşgörülü olmadığını örneklerle açıklamaya çalışmaktadır. Avrupa'nın, Osmanlı Devleti'nin kendi ülkesinde yaşayan gayrimüslimlere karşı şiddet yaptığı suçlamalarına karşı yazar, savunmasını şu şekilde yapar; Türklerin hiçbiri kendisinin dışındaki kavimlerin haklarına tecavüz etmeyeceğini lakin karşı tarafın yapması dışında gibi ihtiyatlı bir cümle kurar ve örneklendirerek nihayetlendirmektedir; Adana Vakası, Kürdistan ve Ermenistan Hadisesi ve Bulgaristan Otluk Köyü Vakası⁹².

Ali Seydi Bey yukarıda bahsettiğimiz hissi vatan yani vatan sevgisini açıklarken Osmanlı Devleti'nin geçmişte verdiği savaşlar ile bu kavramı açıklamaya çalışmaktadır; Akka, Silistre ve Vidin Muharebeleri ve benzeri zaferler. Yazar aynı zamanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vatan sevgisi duygusu ile 15 sene mücadele ettikleri Sultan II. Abdülhamid saltanatını sonlandırdıklarını ve iktidarın mevcut kurallarını değiştirerek (muhtemelen yazar burada Meşrutiyetin ilan edilmesinden bahsediyor) muzaffer olduklarını sevinçle karşılamıştır⁹³. Ali Seydi Bey, kazanılan bu zaferin yani Meşrutiyet idaresinin değerini her Osmanlı vatandaşının bilmesi gerektiğini öğütlemektedir. Meşrutiyet idaresinin vilayet ve taşrada yayılabilmesi için iyi eğitim almış mülkiye yöneticilerinin olması gerektiğini söylemektedir. Aslında Ali Seydi Bey'in bu çıkışı mektepli-alaylı çekişmesinin Osmanlı idari teşkilatında da yaşandığının en önemli göstergelerinden birisidir. Nihayetinde Yazar, Osmanlı tebaasının Meşrutiyet idaresini tam manası ile idrak edemediğini bu yüzden bilinçlendirilmeleri ile ilgili sorumluluk hissetmesi, Osmanlı aydınlarını ve kendisini de buna dahil ederek bir iç eleştiri yapmaktadır. Ali Seydi Bey, Cemiyetleşme noktasında insanların ağır davranmasını, II.

---

⁹² **A.g.m.**

⁹³ Ali Seydî, "Yine Ahvâl-i Rûhiyyemiz –Nevâkıs-ı İctimâiyyemiz", **Mülkiye**, Sayı 7, Ağustos 1909, s.34-40.

Meşrutiyet ilan edildikten sonra yaşanan özgürlük ortamı ile uyuşmadığından yakınmaktadır⁹⁴.

Ali Seydi Bey'in "Devlet-i Osmaniyye'nin Son bir Asırlık Tarihi Teceddüd ve İnkılabı" yazı serisi ile Osmanlı Modernleşme Tarihi hakkında okuyucuları bilinçlendirmeye çalışmıştır. Diğer Mülkiye yazarlarının da yaşadıkları Meşrutiyet idaresinin uzun bir birikim sonucu gerçekleştiğini düşünmeleri bu birikimin okuyuculara aktarılmasında mühim bir yer teşkil etmektedir. Ali Seydi Bey de aynı yolu takip ederek Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketlerinin tarihi seyrinin okuyuculara vermektedir.

Öncelikle Ali Seydi Bey, *Tarih-i Umumi* (İnsanlık Tarihi)⁹⁵ ve *Tarih-i Hususi* (Devlet veya bir kavmin tarihi) diye Tarih İlmini ikiye ayırmaktadır. Yazar, Tarih ilminde konulara göre ihtisaslaşmanın öneminden ve akademik bir perspektiften (objektiflik kaygısı) bakabilmekten bahsetmektedir. Ali Seydi Bey, Tanzimat Fermanı'nın yaşadığı döneme kadar genel bir siyasi anlatım tercih ettikten sonra asıl mevzuya girmektedir. Yazar, geçmiş zamanı değerlendirirken günün koşulları üzerinden anlamlandırmanın önemini vurgulamıştır. Mesela yazar ilk olarak *ıslahat* ile *inkılab* kelimeleri arasında ki farka değinmektedir⁹⁶.

Ali Seydi Bey, Osman Gazi zamanında Osmanlı teşkilatlanması hakkında bilgi vererek ilerleyen zamanla değişen kurumların yapısından bahsetmektedir. Yazar, Osmanlı Devleti'nde ki "Gaza" anlayışının toprakların genişlemesinde çok önemli rolü olduğunu, Has ve Tımar sistemi ile iktisadi zenginliğini ortaya koymasını ve istişarenin öneminden bahsederek Divan-ı Hümayunun yapısını aktarmaya çalışmıştır. Yazar, Yeniçerilerin bozulması ve yavaş yavaş sistemin çökmesiyle birlikte Sultan IV. Murad'a Koçi Bey tarafından sunulan layihaları ıslahat olarak isimlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır⁹⁷. Aslında Ali Seydi Bey *Mülkiye Mecmuası* yazarlarından Efdalüddin

---

⁹⁴ A.g.m.

⁹⁵ Ömer Faruk Köse, "Tarih Öğretmek için Yazmak Ali Reşad ve Ali Seydi'nin Tarihi Umumisi", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı:244, 2014, s.21-26.

⁹⁶ Ali Seydi, "Devlet-i Osmaniyye'nin Son Bir Asırlık Tarihi-i Teceddüd ve İnkılâbı", **Mülkiye**, Sayı 8, Eylül 1909, s.41-59.

⁹⁷ A.g.m.

Bey'i tenkit etmektedir. Efdalüddin Bey'in Klasik Osmanlı Tarihi'nin önemli olaylarını ihtilal olarak değerlendirmesini Ali Seydi Bey anakronizm olarak anladığını düşünebiliriz.

Ali Seydi Bey Divan-ı Hümayunu, Meşrutî idarinin geçmişte ki karşılığı olarak görmesi ve eğitimin yalnızca hanedan ailesi ile ulema da bulunmasını eleştirmesi dikkat çekici noktalardan bir diğ eridir. Yazarın Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletlerinden geri kalmasının sebeplerinden biri olarak bunu görmesi ilginçtir. Yazar aynı zamanda Avrupa Devletlerinin geleceği planlayarak iş e koyulduklarını Osmanlı Devleti'nin bu durumu göz ardı etmesini Paris Antlaşmasından (1856) Berlin Antlaşmasına (1878) giden süreçte de ğiş en ahvalin Osmanlı Devleti'ne olan tesiri üzerinden örneklendirerek bahsetmektedir⁹⁸.

Ali Seydi Bey, Sultan III. Selim'in cülusunu Osmanlı teceddüdü (yenileş me) için önemli bir tarih olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar, Küçük Kaynarca Antlaşması'nın (1774) Osmanlı Devleti'ne çok ağır bedeller ödettiğini, valilerin sürekli yer de ğ iş tirmesi ve vilayet vergilerinin bölge ayanları tarafından toplanması tefecilik ve düzensizlik getirmesinden dolayı Sultan III. Selim, bu bozulmayı düzeltmek için birtakım önlemler aldığını aktarmaktadır. Ali Seydi Bey, Sultan III. Selim'in öncelikle Osmanlı idaresini ihtisaslaşt ırarak nezaretlere bölmesini yerinde bir davranış olarak görmüştür. Yazar sonra Sultan III. Selim'in aldığı kararları; resmi vergi dışında halktan hiçbir şey alınmamasını, emekliye usulsüz katılanların atılarak devletin tasarruf sağ lamasını, askeri ıslahatın devam ettirilmesi ve son olarak kadı ve naibinin meslekleri dışında başka iş lerle uğ raş maması gerektiğini sıralayarak cümlesini tamamlamaktadır⁹⁹.

Aslında Ali Seydi Bey yukarıda sıralad ığı maddeler ile merkezileşmeye yatkın bir idarenin Osmanlı yönetiminde olması gerektiğini savunarak bir nevi modern devlet anlayış ını itiraf etmektedir. Yazarın yaşad ığı devirde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin

---

⁹⁸ **A.g.m.**

⁹⁹ Ali Seydi, "Devlet-i Osmaniyye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı", **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.1-19.

merkezileşme yanlısı bir Osmanlı idaresi anlayışı yazar tarafından kabul görmeye beraber üstüne üstlük bu anlayışın millet tarafından anlaşılmasını yazar, kendine bir nevi misyon tayin etmiştir.

Yazar, Sultan III. Selim'in Osmanlı Devleti'nin idari yapısını yönelik ıslahat çalışmalarından bahsettikten sonra 1787-1792 Osmanlı-Rus Harbi'ni anlatarak cephelerdeki Osmanlı Ordularının genel durumu aktarmıştır. Yazar, Harbin seyri içerisinde Avusturya Devleti'nin Rusya ile birlikte savaşa katılmasını bu duruma karşı Osmanlı Hariciyesinin Prusya Devleti ile olan ittifak müzakerelerini anlatmaktadır¹⁰⁰.

Ali Seydi Bey 1787-1793 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkma nedenleri üzerinde durmaktadır. Bunun en büyük nedeninin Kırım Hanlığının Rus nüfuzu altına girmesi ve Rusya İmparatorluğu'nun Karadeniz de artan siyasi ağırlığı vesilesi ile Osmanlı Devleti payitahtı olan İstanbul'un tehlikeye açık olması yazar tarafından değinilmektedir. Osmanlı Devleti'nin Küçük Kaynarca Antlaşması ile üzerinde ki ağır yükten kurtulmak istemesi yazar tarafından öne sürülen bir başka sebeplerdendir. Yazar, Harbin ilerleyen sürecinde Avusturya Devleti'nin Rusya İmparatorluğu yanında savaşa katılmasının nedenleri üzerinde durarak genel bir panorama çizmiştir. Ali Seydi, Osmanlı Devleti'nin savaşta başarılı olamamasının en büyük sorumlusu olarak Yeniçerilerin düzensizliği ve başına buyruk hareket etmeleri olarak görmektedir. Savaş sonrasında Sultan III. Selim'in Yeniçerilere alternatif bir ordu kurma düşüncesinin Osmanlı-Rus Harbinde alınan başarısız neticelerden doğduğunu yazar ifade etmektedir. Yazar, Osmanlı Devleti'nin savaşta başarılı olmamasına karşılık Fransız İhtilali'nin (1789) gerçekleşmesi sonucunda Avusturya Devleti'nin savaştan çekilmesi ve Zıştovi Muahedenamesi imzalanarak toprak kaybının yaşanmamasını Osmanlı Hariciyesinin devrin sorunlarını görüp (Fransız İhtilali) ona göre ittifaklar kurmasını (Prusya) diplomatlarımızın kabiliyeti olarak

---

¹⁰⁰ A.g.m.

görmektedir. Ali Seydi Bey makalesinde Zıştovi Muahedenamesini madde madde açıklamayı tercih etmiştir¹⁰¹.

Ali Seydi Bey, Sultan III. Selim'in Zıştovi Muahedenamesi başarısından sonra Ruslar ile mücadeleye devam etmek istemesine karşılık devlet ricalinin bozulan maliye ve ittifak edilen Prusya'nın Fransız İhtilalinden dolayı yardım edemeyeceğini söylemesi üzerine Yaş Muahedenamesi imzalamak zorunda kaldığını aktarmaktadır. Yazar burada da Yaş Muahedenamesini madde madde yazarak okuyucuların bilgisine sunmuştur. Ayrıca Yazar makale sonunda Londra Sefiri Agah Efendi'nin Takririni vererek yazısını zenginleřtirmiřtir¹⁰². Ali Seydi Bey özellikle Osmanlı Hariciyesinin Zıştovi Muahedenamesi başarısından dolayı Sultan III. Selim devrinde ilk dâimi elçiliklerin açılarak Avrupa siyasi olaylarından anında haberdar olup Osmanlı Devleti'nin dış politikasını ona göre yönlendirmek gayesinde olduğunu hissettirmesi dönemin anlamlandırılması açısından önemlidir.

Ali Seydi Bey genel olarak yıl yıl makalelerini neşretmeyi tercih etmiştir. Yazar kronolojik olarak takip ettiği Tarih anlatısını okuyuculara sunmuştur. Yazar, Sultan III. Selim'in Osmanlı Hariciyesine önem vermesi ile birlikte Avrupa da değişen siyasi duruma göre hareket etmek için Hicri 1210 tarihinde (1795) Osmanlı Devleti ile Fransa arasında 15 maddelik savunma ve saldırı içeren ittifakın yapıldığını söylemektedir. İttifakta Avrupa da çıkabilecek herhangi bir savaşta taraflar birbirine yardım edeceğini taahhüt etmiş fakat İngiltere ile Fransa arasında çıkabilecek bir savaşta Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalacağı karara bağlanmıştır. Lakin yazar, Fransızların Preveze Kalesine işgal etmesi ve Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı istilasını Fransız ikiyüzlülüğünü ortaya çıkardığını bundan dolayı ittifakın hükümsüz kaldığını aktarmaktadır. Ali Seydi Bey, Avrupa da baş gösteren Napolyon Savaşları sebebiyle Osmanlı Devleti'nin Avrupa politikasına yaklaştığını iddia etmektedir. Bu yaklaşmayı Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Rusya ile ittifak kurması olarak görmektedir. Yazar, Napolyon Bonapart'ın

---

¹⁰¹ Ali Seydi, "Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı", **Mülkiye**, Sayı 10, Kasım 1909, s.14-20.

¹⁰² Ali Seydi, "Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı", **Mülkiye**, Sayı 11, Aralık 1909, s.1-22.

Akka da Cezzar Ahmet Paşa tarafından mağlup edilmesi ile Fransızların Mısır'ı boşaltmak için Osmanlı Devleti ile barış anlaşmasını, anlaşma maddelerini madde madde yazarak açıklamaktadır¹⁰³.

Ali Seydi Bey, 1787-1792 yıllarında gerçekleştirmiş olan Osmanlı-Rus Harbi sonrası Sultan III. Selim'in Osmanlı Devleti'nde yapmak istediği ıslahatlara değinmiştir. Sultan III. Selim'in öncelikle Osmanlı Ordusu'nu modernize etmek için Topçu Ocağını ve gemi tersanelerini ıslah etmesi, Anadolu'da birtakım ayaklanmaların çıkmasına sebebiyet verdiğini yazar söylemektedir. Sultan III. Selim devri ile birlikte Osmanlı Devleti'nin teceddüt hareketlerine girmesini, zamanın gerisinde kalmış kimi grupların (özellikle Yeniçerilerin) şiddetli muhalefeti ile karşılaşıldığını yazar ifade etmektedir. Nitekim yeni kurulan Nizam-ı Cedid'in Mısır'da büyük yararlılıklar göstermesi Sultan III. Selim'in bu ordunun genişletilmesi kararını almasına vesile olduğunu yazar beyan etmiştir¹⁰⁴.

Ali Seydi Bey, Hicri 1218 tarihli yazı başlığının altında Vahabilerin Mekke'yi işgal etmesinin süreçlerini anlatmaktadır. Yazar, Sultan III. Selim'in Mekke'nin Vahabilerden kurtarılması için Mehmet Ali Paşa'yı görevlendirilmesini, Paşa'nın bu başarı ile Mısır'da iktidarını sağlamlaştırmaya giden sürecin başladığını iddia etmektedir¹⁰⁵.

Yazar, Hicri 1220 (1805/1806) tarihli başlığı ile Sırbistan'da ortaya çıkan Kara Yorgi İsyanını bütün yönleri ile ele almaktadır. İsyanın iktisadi sebepler ile çıktığını, isyanın ilerleyen sürecinde Rusya İmparatorluğu'nun müdahil olarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki idaresini zayıflatmaya çalıştığını ifade etmektedir. Siyasi ve iktisadi olarak zor durumda olan Osmanlı Devleti, Rusya Devleti ile anlaşarak mevcut siyasi durumu çözmeye çalıştığını yazar anlatmaktadır. Ali Seydi, Osmanlı Devleti ile

---

¹⁰³ Ali Seydî, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 12, Ocak 1910, s.1-15.

¹⁰⁴ **A.g.m.**

¹⁰⁵ Ali Seydî, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 13, Şubat 1910, s.19-31.

Rusya İmparatorluğu arasında Sırp İsyanı sonrası imzalanan mevcut siyasi anlaşmanın açık ve gizli maddelerin hepsini okuyucunun bilgisine sunmuştur¹⁰⁶.

Ali Seydi Bey, Avrupa’da şiddetlenen Napolyon Savaşları’nda Fransa Devleti’nin Rusya İmparatorluğu’na savaş ilan etmesi ile birlikte Sultan III. Selim’in, Balkanlarda Rus-Avusturya nüfuzunu kırmak için Abdurrahman Muhib Efendi’yi olağanüstü elçilik vazifesiyle Paris’e gönderip Napolyon’u Fransa İmparatoru olarak tasdik etmesi için görevlendirmesini (1806/1807) okuyuculara açıklamaktadır. Yazar, Osmanlı Devleti’nin Fransa’ya yakınlaşması sonrası İngiltere’nin İstanbul’a donanma göndererek oldubitti ile Osmanlı Devleti’ni barışa zorlama gayretlerini anlatmaktadır. İngiliz Donanması’nın kolaylıkla Çanakkale Boğazı’nı geçmesi ve İstanbul önlerine gelmesi sonucunda İstanbul halkı arasında paniğin yaşadığını Sultan III. Selim’in İngilizlerin bu hamlesine karşı Osmanlı gümrüklerindeki İngiliz malların müsadere edilmesini emretmesi ile karşılık vermesini ise yazar takdirle karşılamaktadır. Ali Seydi Bey, Boğazlarda Osmanlı istihkamının tamamlanması sonrasında İngiliz Donanması’nın kendini kurtarmak için tekrar Çanakkale Boğazı’ndan geri çekilişini Sultan III. Selim’in kararlı duruşu sayesinde olduğunu belirtmektedir¹⁰⁷. Yazar, İngiliz Donanması’nın bu kadar kolay bir şekilde boğazlardan geçişini Osmanlı Devleti’nin Sırbistan ve Karadağ meselesi yüzünden Rusya İmparatorluğu ile savaş halinde olmasından kaynakladığını belirtmektedir¹⁰⁸.

Genel itibari ile Ali Seydi Bey’in bu anlatısında ki amaç okuyuculara Osmanlı Devleti’nin askeri gücünün zayıflığından dolayı Sultan III. Selim’in diplomatik denge siyaseti üzerinden Devlet-i Aliye’nin çıkarlarını korumaya çalıştığını gösterme gayretinde olduğunu düşünebiliriz. Değişen yüzyıl ile birlikte küreselleşmeye giden dünyada Osmanlı Devleti, kendi varlığı için bölge siyaseti yapmak yerine küresel siyasete yönelmek durumunda kaldığını Ali Seydi Bey’in ifadelerinde görebiliriz.

---

¹⁰⁶ **A.g.m.**

¹⁰⁷ Ali Seydi, “Devlet-i Osmaniye’nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 14, Mart 1910, s.1-14.

¹⁰⁸ Ali Seydi, “Devlet-i Osmaniye’nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 15, Nisan 1910, s.1-8.

Yazar'ın isimlendirdiği dikkat çekici bir başka konu ise “İrtica-i evvel” kavramıdır. Yazar, irtica kelimesinin kullanırken değişen zamanla birlikte bu zamanın gerçeklerine direnen grup olan Yeniçerilik müessesesi için kullanmıştır. Sultan III. Selim'in batı tarzı ordu ıslahatlarına karşı direnen Yeniçeriler, Batı'nın hayat tarzının benimseneceği endişesi ve ocağın kaldırılacağı korkusu ile Sultan'ın gerçekleştirmek istediği ıslahatları engellemeye çalıştıklarını yazar ifade etmektedir¹⁰⁹.

Nizam-ı Cedid Ordusu'nun, Rusya ile savaşmak üzere Balkanlara doğru yola çıkması ile birlikte bu durumu fırsat bilen Sadrazam kaymakamı Köse Musa Paşa ve Şeyhülislam Ataullah Efendi'nin desteklediği Yeniçeri isyancıları (Kabakçı Mustafa İsyanı), Sultan III. Selim'i tahttan indirip yerine Sultan IV. Mustafa'yı çıkardıklarını yazar, büyük bir titizlikle okuyuculara aktarmaktadır. Sultan III. Selim'in en büyük yenilikleri olan Nizam-ı Cedid Ordusunun ve onun ile birlikte kurulan İrade-i Cedid Hazinesi'nin kaldırılışı, Osmanlı Devleti'nin teceddüt hareketine büyük darbe vurduğunu yazar ifade etmektedir. Ali Seydi Bey, Yeniçerilerin bu bozgunculuğuna karşı yenilik taraftarlarının bulunduğu bir cemiyet olan Cemiyet-i Hafiye'nin Rusçuk Ayanı Alemdar Paşa'nın liderliğinde Sultan III. Selim'i tekrar tahta geçirmek için harekete geçtiğini söylemektedir. Rusçuk Ayanı Alemdar Paşa'nın İstanbul'a girişi, Sultan III. Selim'in şehit edilmesi ve ilerleyen süreçte Sultan II. Mahmud'un Alemdar Paşa'nın yardımı ile tahta geçme süreçlerini yazar ayrıntıları ile yazmıştır¹¹⁰. Ali Seydi Bey, Sultan II. Mahmud'un tahta geçmesi ile Sadrazam olan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın İstanbul'a davet ettiği ayanlarla (Sened-i İttifak) Yeniçerilere gözdağı vermesini olumlu bir adım görmesine karşılık, Paşa'nın daha ihtiyatlı davranmayarak Yeniçerilerin Bab-ı Ali'yi kuşatması sonrası şehit edilmesi ile yapılan onca gayretin nihayetlenememesinden şikayet etmektedir¹¹¹. Yazar, Osmanlı Devleti'nin Rusya İmparatorluğu ile olan savaşa (1806-1812) devam etmesini Devlet-i Aliye'nin maliyesini

---

¹⁰⁹ **A.g.m.**

¹¹⁰ Ali Seydi, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 16, Mayıs 1910, s.17-31.

¹¹¹ Ali Seydi, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 17, Haziran 1910, s.1-18.

ve düzenini bozmuş olmasından dolayı Ruslar ile Bükreş Anlaşması yapıldığını ifade etmekte ve bütün maddelerini tek tek makalesinde neşretmiştir¹¹². Ali Seydi Bey, bu yazı serisine Hicri 1236 başlığı altında Rum İsyanına giden sürecin aşamalarını ve Osmanlı Devleti'nin genel siyasi durumu hakkında malumatlar vermiş, bir panorama çizerek yazısını tamamlamıştır¹¹³.

Ali Seydi Bey, “Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i Cedîdi” isimli yazısında Osmanlı Devleti'nin kurumlarca asliyesini oluşturan temelin Türk ırkı olduğunu iddia etmekte ve bunu Fransızların Osmanlı Devleti'ni tarif ederken ki kullandığı La Turquie (Türkiye) kelimesi ile iddiasını örneklendirmiştir. Yazar, Osmanlı Devleti'nin teşekkülü üzerinde dururken Türklerin, Anadolu'yu yurt edinmesi ile birlikte Selçuklu Devletini kurmasını ve Türklerle akrabası olan Moğol istilalarına karşı Anadolu topraklarını savunmaya çalışmasını ve Kayı aşiretinin Batı Anadolu'ya yerleşerek büyük bir devlet kurmalarında yatan en önemli sebebin Anadolu'nun Türk olmasından kaynaklandığını söylemektedir¹¹⁴.

Yazar, Anadolu'nun her ne kadar çoğunluğunun Türklerden oluştuğunu, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinin Orta Çağ'ın ortalarına dayandığını söylese de bu durumun evvel ki çağlarda Anadolu'da farklı kavimlerin yaşadığını arkeolojik buluntular ile ispatlandığını aktarmaktadır. Yazar bu bilgiyi verdikten sonra Anadolu da yaşayan Ermenilerin ve Yunanlıların bile eski halk olmadıklarını eklemektedir. Nitekim Ali Seydi, milletlerin yani Ermeni, Yunan ve Türk'ün isimlendirilmesini Anadolu topraklarında yaşamaları hasebi ile bir görülmesi gerektiğini bu isimlendirmenin ayırıcı bir özellik olmadığını, bu durumu dile (milliyetçiliği) dayandırmanın insanlığın ilk teşekkül kaidelerinde ortaya çıkan buluntular ile ters düşeceğini ifade etmektedir¹¹⁵.

---

¹¹² Ali Seydî, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 18, Temmuz 1910, s.20-36.

¹¹³ Ali Seydî, “Devlet-i Osmaniye'nin Son Bir Asırlık Tarih-i Teceddüd ve İnkılâbı”, **Mülkiye**, Sayı 19, Ağustos 1910, s.26-32.

¹¹⁴ Ali Seydî, “Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i Cedîdi”, **Mülkiye**, Sayı 22, Kasım 1910, s.63-64.

¹¹⁵ **A.g.m.**

Yazar'ın bu değerlendirmesinde hiç kuşkusuz Osmanlılık hassasiyetini taşıdığını görebiliriz. Ali Seydi Bey'in yaşadığı zamanda Avrupa'da gelişen akademik faaliyetler ve arkeolojik buluntular hiç şüphesiz Ermeni ve Yunan milliyetçiliğini beslemekteydi. Aslında yazar bu akademik gündemi takip ederek bu çalışmalara karşı bulunduğu düşünce dünyası üzerinden cevap vermeye çalışmıştır. Hem Türk Milleti'nin geçmiş zamanda ki asliyesini ortaya koyma gayreti hem de birlikte yaşama telkini, yazarın kendi çağında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sıkıntılı siyasi atmosfere karşılık akademik bir reçete sunma isteğini doğurmuştur.

Ali Seydi Bey, Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafyanın eski çağ döneminden kalan buluntuları dört grupta toplamaktadır; Anadolu'da en eski oturan halkları, Irak, Kürdistan ve Eski Ermenistan halklarının ırkları, Suriye eski halkları ve Rumeli'nin çeşitli ırkları¹¹⁶.

Yazar, yukarıda aktardığımız Osmanlı Devleti'nin bulunduğu coğrafyanın eski çağlarda ki yaşayan halkların gruplandırmasını yaptıktan sonra Anadolu'nun hudut coğrafyasını belirlemeye çalışarak aynı zamanda fiziki özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Ali Seydi Bey, Anadolu'nun hudut coğrafyası hakkında bilgi verirken Helenistik Dönem ve Roma kaynaklarından yararlanmıştır. Yazar Tevrat'ı kaynak göstererek Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in soyunun Anadolu'ya gelip yerleştiğini iddia etmektedir. Ayrıca Anadolu da yaşayan kavimlerin medeniyet seviyeleri hakkında bilgi vermektedir. Ali Seydi son olarak yazısında, Helenistik Dönem ve Roma kaynaklarından yararlanarak Anadolu'yu 14 idari bölge üzerinden tek tek inceleyip bu idari bölgelerde daha önce kurulmuş olan devletlerin sıralamasını yaparken bu devletlerin yaşadığı zamanı ve krallarının listesini de vermektedir^{117 118}.

Ali Seydi Bey'in tarih ilmini bir disiplin olarak görmesi ve çeşitli ilim dallarından (Arkeoloji, Antropoloji ve Sosyoloji) faydalanarak bir Tarih perspektifi

---

¹¹⁶ **A.g.m.**

¹¹⁷ Ali Seydi, "Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i Cedîdi", **Mülkiye**, Sayı 23, Aralık 1910, s.1-14.

¹¹⁸ Ali Seydi, "Vatan-ı Osmaninin Anâsır-ı Asliyyesi yahud Tarih-i Osmaninin Medhal-i Cedîdi", **Mülkiye**, Sayı 24, Ocak 1911, s.29-31.

sunması şüphesiz Osmanlı Modern Tarihçiliği açısından çok önemlidir. Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı saldırıları yalnızca siyasi düzlemde kalmamış akademik bir zeminde de gerçekleşmiştir. II. Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti Batı'nın siyasi baskılarına karşı Batı'nın araçlarını kullanarak karşı çıkması İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişkisi bulunan Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti'nin yayın organı olan *Mülkiye Mecmuası* yazarları tarafından da Tarih anlatımı üzerinden mücadele verilmiştir. *Mülkiye Mecmuası* yazarları bu iddialara cevap verirken Tarih anlatımlarında Osmanlı coğrafyasında yaşayan halkları bir arada tutacak millet bilincini geliştirme gayretine düşmüşlerdir. *Mülkiye Mecmuası* yazarları tarafından toplumun hafızası olan Tarih'in ele alınışı, ortak paydalar taşıyan halkların ortak kader çizgisi ile yazgılarını belirleyeceklerini inanarak vatan anlayışının zihinlerde yerleşmesini hedeflemişlerdir.

2.3. Ali Reşad Bey'in Tarih, Eğitim, ve Kültür Anlayışı

1877 (1294 H.)'de Lofça'da dünyaya gelmiştir. Bulgaristan'ın Lofça şehrinin önde gelenlerinden olan İsmail Adil Bey'in oğludur. Orta öğrenimini İstanbul Medrese-i Edebiyye Mektebi'nde, lise öğrenimini ise İstanbul İdadisinde tamamladı. Mülkiye'nin Yüksek Kısmından 1897'de mezun oldu. Memuriyet görevinin yanında 1898'den 1908'e kadar ek görev olarak Darülmualimin-i İbtidaiye (Erkek ilk öğretmen okulu), Galatasaray Sultanisi, Vefa ve Kabataş İdadilerinde Tarih Muallimliklerini ifa etmiştir¹¹⁹. II. Meşrutiyet sonrası 31 Ekim 1909'da İstanbul Vilayeti Maarif Müdürlüğüne atanmıştır¹²⁰. 1912 yılında Darümuallimin-i Âliye Müdürlüğüne ve Tarih Muallimliğine¹²¹ getirildi. 9 Kasım 1913 yılında Meclis-i Maarif Azası Asım Efendi'nin

¹¹⁹ B.O.A., MF- MKT., 1151-46, 27 Nisan 1910 M./ 16 Rabiulahir 1328 H.

¹²⁰ Daha geniş bilgi için Bkz. Bayram Eyüp Ertürk, Ali Reşat Bibliyografya Denemesi, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.3, Sayı:10, 2000, s. 205-227.

¹²¹ Hamza Keleş ve Ayten Kiriş, "Bir Osmanlı Tarihçisi olan Ali Reşat'ın Hayatı, Eğitimciliği ve Tarih Öğretimi ile ilgili Görüşleri", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 14(2), 2006, s.571-586.

azledilmesi ile bu göreve Ali Reşad Bey getirildi¹²². 1915'te İstanbul Üniversitesi (Darülfünun) Orta ve Yeni Çağ Tarihi (Kurun-u Vusta ve Kurun-u Cedide) profesörlüğüne getirilmiştir. 1929'da vefat etmiştir¹²³.

Ali Reşad Bey, *Mülkiye Mecmuası* yazı serisine 4. Sayı ile birlikte başlamıştır. İlk üç yazılı makale konusunun ana başlığını "Mısır Meselesi" oluşturur. 4. Sayıda "Mahmud Sani ve Mehmet Ali" başlığı ile Mısır sorununun ilk çıkış dönemi üzerinde yoğunlaşarak bir tarihçi titizliği ile olayları ele almaya çalışmıştır. Ali Reşad Bey'in dönemi itibariyle o zamanın Osmanlı siyasetine önemli tesiri olan "Mısır Meselesi" üzerinde yoğunlaşmış geçmiş ile bağlantı kurup değerlendirmesi bakış açısını idrak etmemiz açısından mühim ipuçları vermektedir. Değerlendirmelerinde bir diğer dikkat çekici nokta geçmiş olayları yalnız Tarihçi gözüyle değil bir siyaset bilimci ve iktisat tarihçisi perspektifi ile de bakabilmesidir. Ali Reşad Bey aynı zamanda Mısır'da Kavalalı ailesinin yükselişini, okuyucularına bir nevi Osmanlı iç politikasının değişen dinamikler üzerinden malumatlar vererek bilgilendirmeye çalışır.

Yazar öncelikle yazısına 5 Mayıs 1832 tarihinde Yunan Bağımsızlığı ile neticelenen Londra Konferansına değinerek başlamıştır. Bu konferans neticesinde Yunanistan'ın Mora'da bağımsızlığını ilan etmesi, Mehmet Ali Paşa'nın Sultan II. Mahmud'tan Suriye valiliğini istemesi ile Osmanlı-Mısır Savaşı'nın başladığını yazar aktarmaktadır. Ali Reşad Bey, "Mısır Meselesini" aktarırken tarih disiplininin sosyal, iktisadi ve siyasi perspektiflerden faydalanarak ifade etmektedir¹²⁴. Yazar bunu şu şekilde yapar; 1833 sonrası Sultan ile vali arasındaki savaşta Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın Osmanlı ordularına karşı başarısında Suriye ve Anadolu halkının vergi yükü sebebiyle İbrahim Paşa'yı desteklemesini sosyal bir açıdan ele almaktadır. Mehmet Ali Paşa'nı Suriye valiliğini istemesinde ki iktisadi nedenler ise yazar, Suriye

---

¹²² B.O.A., BEO., 4229-317174, 9 Kasım 1913 M./ 9 Zilhicce 1331 H.

¹²³ Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)*, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 745-749.

¹²⁴ Ali Reşad, "Mahmud-ı Sâni ve Mehmed Ali", *Mülkiye*, Sayı 4, Mayıs 1909, s.32-48.

topraklarının tarım olarak verimli olması ve kıyı şehirlerinin ticari zenginliği Mehmet Ali Paşa'nın bölgeye olan ilgisini arttırdığını ifade etmektedir¹²⁵.

Ali Reşad Bey Osmanlı-Mısır çatışmasındaki temel sorumluluğu Avrupalı büyük devletlerin kabinelerinde ki entrikalarda görmektedir. İbrahim Paşa'nın Kütahya'ya kadar gelmesi sonrasında Sultan II. Mahmud'un Ruslardan yardım istemesi ve Rusların İstanbul Boğazına asker indirmesi ile İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin Rus nüfuzu altına girmesini engellemek için harekete geçmesini yazar, devletler arası çıkar çatışmasında en büyük zararı Osmanlı Devleti'nin gördüğünü söylemektedir. Ali Reşad Bey, İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne yardım etmesi karşılığında, Osmanlı topraklarında İngiliz mallarına yönelik gümrüğün kaldırılması ve ticaret serbestliği kazanarak 1838 Baltalimanı Antlaşmasını imzalanmasını Osmanlı Maliyesi için yıkıcı bir etki olduğundan bahsetmektedir. Yazar ayrıca İngilizlerin Mehmet Ali Paşa'yı kontrol altında tutmasına karşılık Osmanlı Devleti'nin, İngilizlerin Aden'i işgal etmesine göz yumduğunu ve bunun gelecekte İngiliz yayılcılığında önemli bir basamak olacağını okuyucusunu uyararak beyan etmektedir¹²⁶.

Ali Reşad Bey, Tanzimat Ferman'ının (Gülhane Hattı Hümayun) Mustafa Reşid Paşa tarafından ilan edilmesindeki nedeni açıklarken; Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Ortodoks Hristiyanların hamiliğini alan Rusya'nın nüfuzunun kırılması için Tanzimat Ferman'ının ilan edildiğini savunmaktadır¹²⁷.

Ali Reşad Bey yazılarında "Mısır meselesi" ile ilgili bilgi verdikten sonra "Makâmât-ı Mukaddese Meselesi" (Kutsal Yerler Sorunu) isimli yazı serisine başlayarak Osmanlı okuyucularını bilgilendirmeye çalışmıştır. Yazar, neden bu sorunu Osmanlı basın gündemine taşıyıp neyi amaçladığı noktasında kesin bir sonuca varamasak da diğer yazılarında değindiği noktaları göz önünde bulundurursak Büyük Güçler arasında denge siyaseti gütmeye çalışan Osmanlı hariciyesinin ne gibi sıkıntılarla

¹²⁵ Ali Reşad, "Mısır ve Avrupa", **Mülkiye**, Sayı 5, Haziran 1909, s.39-54.

¹²⁶ **A.g.m.**

¹²⁷ **A.g.m.**

karşı kaşıya kaldığının panoramasını çizmeye çalışır. Yazar ayrıca İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki çıkarlarını incelikle okuyucunun gözlerinin önüne sererek onları hem bilinçlendirmeye çalışmış hem de bugüne tesirleri noktasında okuyucuları uyarmaktan da geri durmadığını görebiliriz.

Ali Reşad Bey öncelikle 1851 yılında Doğu Buhranı üzerinde durarak Fransa'nın bölge hakkındaki bakışını ve İngilizlerin bölgeye olan ilgisini resmetmeye çalışmıştır. 1740 yılı ile birlikte Fransa'nın Osmanlı Devleti içindeki latin milletlerin muhafazasını (hamilik) aldığını, Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile de Rusya'nın Ortodoks milletin hamiliğini almasıyla Kudüs ziyaretlerinin başlamasını aktarmaktadır. Sosyal açıdan Ortodoksların Katoliklere nazaran Kudüs'ü daha fazla ziyaret etmesi siyasi taleplerin artmasına neden olduğunu, yazar ifade etmektedir. Yazar, Fransa Hükümeti'nin bölge adına takındığı tavır manevi bir siyaset üzerinde şekillenmediğini sadece kendi siyasi çıkarları üzerinden manevi değerleri kullandığını söylemektedir. Ali Reşad Bey, Fransa Devleti'nin kendini laik bir yapı üzerinden tanımlamasına karşılık dış politikada özellikle Müslüman ve Ortodoks cemaatlere karşılık Katolik cemaatin nüfuzunu artırma girişimi (misyonerlik) örneğini vererek okuyucuya bilgi vermeye gayret etmiştir¹²⁸.

Yazar, Fransa Hükümeti'nin dış politikada Katolik cemaatlerini koruma girişimi karşısında Katoliklerin gururu milliyetinin uyanmasına, Haçlı Seferlerine özenen Katolik hissiyatı ile dolmuş kişilerin Katolik Ansiklopedisi oluşturduklarını ifade etmektedir. Yazar diğer taraftan Rusya İmparatorluğu'nun sayısız insan gücüne rağmen Çarların tebaasının manevi hissiyatına uygun hareket etmek durumunda olduğunu açıklamaktadır. Ali Reşad, Rusya İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne husumet beslemesinde ki nedeni Osmanlıların Leh isyancıları kollaması olarak görürken bu eylemin Fransa ve İngiltere tarafından takdirle karşılandığını aktarmaktadır¹²⁹.

¹²⁸ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 7, Ağustos 1909, s.62-64.

¹²⁹ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 8, Eylül 1909, s.62-64.

Aslında Yazar, Kutsal Yerler Sorunu çıkmadan önce Avrupa devletlerinin mevcut siyasi duruşları hakkında muhakemeli bir şekilde okuyucuları bilgilendirmeye çalışmaktadır. Tarihi bir vaka değerlendirirken var olan sonucun nedenleri üzerinde durarak Modern Tarih Anlayışını oturtmaya çalışması, belki de *Mülkiye Mecmuasında* tarihi konulara değinen Efdalüddin ve Ali Seydi Beyler için geçerlidir denilebilir.

Ali Reşad Bey, Mustafa Reşid Paşa'nın Sultan Abdülmecid devrinde Tanzimat Fermanı'nı ilan etmesi ile gagesinin aslında dış güçlerin Osmanlı gayrimüslimlerin hamiliğini engellemeye yönelik olduğunu bundan en rahatsız olan ülkenin Rusya İmparatorluğu olduğunu söylemişik. Yazar, Kırım Harbi'ne giden süreçte Rusya İmparatorluğu'nun Küçük Kaynarca Antlaşmasında ki Ortodoks cemaatini himaye edebilme imtiyazı kuşkusuz Osmanlı Devleti üzerinde büyük kazanım elde ettiği önemli bir prestijdi. Mustafa Reşid Paşa'nın modern anlamda ilk Osmanlı Anayasası olan Tanzimat Fermanı'nı ilan etmesi Osmanlı Devleti'nin iç politikada merkezileşmesini sağlarken dış politikada da büyük güçlerin Devlet-i Aliye'ye müdahalelerini engellenmeye çalışılmıştır. Yazar, Osmanlı devlet adamlarının attığı bu siyasi adıma karşı en şiddetli muhalefeti Rusya İmparatorluğu'nun koyduğunu ifade etmiştir¹³⁰.

Bab-1 Âli'nin Tanzimat Fermanı hamlesini Rusya İmparatorluğu, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksların elinden alındığını düşünmesine vesile olmuş, buna karşılık Rusya'nın Karadağ Meselesi üzerinde Osmanlı Devleti'ni terbiye etmeye çalıştığını yazar okuyuculara ayrıntılarıyla beyan etmektedir¹³¹.

Yazar, Osmanlı modernleşmesinde Tanzimat Fermanı'na özel önem vermesinde ki nedeni veya nedenleri sorduğumuzda aklımıza ilk olarak Osmanlı merkezileşmesi gelmektedir. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı aydınlarının "Osmanlılık" kavramı üzerinden millet olma bilincini geliştirme gayeleri gerek *Mülkiye Mecmuası* yazarları arasında gerekte Ali Reşad Bey'in kafasındaki hedef ile de paralellik gösteriyordu. Bu nedenledir ki Ali Reşad Bey'in tarih anlatımında, Osmanlı modernleşmesinin gelişim

---

¹³⁰ A.g.m.

¹³¹ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", *Mülkiye*, Sayı 10, Kasım 1909, s.63-64.

sürecini, II. Meşrutiyet sonrası mülkiyelilere aktararak aslında yaşadıkları siyasi dönemin geçmiş bir birikimi olduğunu göstermeye çalışmıştır. Daha açık bir ifadeyle Ali Reşad Bey Meşrutiyetin ilan edilmesini Tanzimat Fermanı ile başlayan Osmanlı yenileşmesinin bir sonucu olarak görmektedir.

Ali Reşad Bey, Rusya İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletip İstanbul'u ele geçirmek gayesindeki tek engelin kuvvetli İngiliz ve Fransız donanması olduğunu, politikasını da buna göre şekillendirmeye çalıştığını aktarmaktadır¹³².

Yazar, Kudüs'te Ortodokslar ve Katolikler arasında çıkan Kutsal Yerler Sorununun Rusya'nın Ortodokslar üzerinde ki saygınlığını korumak için Çar I. Nikola'nın Sefir Mençikof'u İstanbul'a göndermesi Devlet-i Aliye'yi zor durumda bıraktığını söylemektedir. Her ne kadar Çar I. Nikola, Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer almasını engellemeye çalışsa da Mustafa Reşid Paşa'nın kıvrak siyaseti, Rusya'nın bu gayesini boşa çıkardığını Ali Reşad Bey iyi bir şekilde tasvir etmiştir. Yazar, Prens Mençikof'un barış görüşmelerinden çekilip Rusya'ya dönmesi ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne nota vermesi ile birlikte Kırım Harbi'nin başlamasına neden olduğunu açıklamıştır¹³³.

Ali Reşad Bey bundan sonra Kırım Harbi sürecini Osmanlı ve Avrupa diplomasi siyaseti üzerinden açıklamaya çalışır. Hem savaş müddetince taraf devletlerin birbirleri ile olan diplomatik temasları hem de savaşa girmeyen bölge ülkelerinin arabuluculuk faaliyetleri, yazarın yazılarının konusu olmuştur.

Yazar, Kırım Harbi'nin ilk sıcak çatışmasının Rus Ordusu'nun Prut Nehri'ni geçmesi ile başladığını, bu süreçte Mustafa Reşid Paşa'nın İngiliz yanlısı politika benimseyip İngiltere Hariciyesi ile görüşerek Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni desteklemelerinin İngiliz çıkarlarıyla örtüşeceğini ifade etmesini ayrıntılarıyla aktarmaktadır. Yazar, Reşid Paşa'nın bu gayretleri neticesi ile İngiliz ve Fransız

¹³² Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 11, Aralık 1909, s.62-64.

¹³³ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 12, Ocak 1910, s.57-64.

Donanmasının İstanbul'a doğru yola çıkarak Rusya'ya karşı savaş ilan ettiklerini, Müttefik Devletlerin Avusturya Devleti'nin de savaşa katılmasını istemelerine karşı Avusturya Hükümeti'nin kendi ülke topraklarında yaşayan Slavların çok olması hasebiyle katılmadığını anlatmaktadır¹³⁴.

Ali Reşad Bey, Avusturya'nın sadece savaşa katılmamasını değil savaşı önlemek için diplomatik faaliyetlerde bulunduğunu bunun nedenlerinin kendi ülkesinde çıkabilecek milliyetçi isyanlardan endişelendiğini söylemektedir. Rusya Devleti'nin uzlaşmaz tavrına karşılık Avusturya'nın Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksları idare etmesine karşı çıkması, yazarın okuyuculara dikkat çekmek istediği diğer konulardan biridir¹³⁵.

Ali Reşad Bey bu yazı serisini sonuç olarak değerlendirmek istediğinde Osmanlı Devleti'nin Kırım Harbi'nden zaferle çıkması sonucunda Reşid Paşa'nın Rusya ile imzalanmış olan Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ve Edirne Antlaşmasını (1829) fesh etmeye kalkışmasını ve bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olan sorunların dış meseleye dönüşmesini engellemeye çalıştığını ifade etmektedir¹³⁶. Yazar, Kırım Harbi'ne giden süreci çok yönlü bir şekilde sebep ve sonuçlarını ele alarak diplomatik manevraların ve Avrupa diplomasi siyasetinin nasıl ilerlediği hakkında bir panorama çıkararak okuyuculara titizlikle bilgi vermiştir. Yazarın buradaki hedefi yaşadığı dönemdeki Avrupa siyasetinin nasıl şekillendiğini ve geçmiş mirasın tesirleri üzerinde durarak hem mülkiyelileri hem de okuyucuları uyararak onları bilinçlendirme gayretinde olduğunu görüyoruz.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ile birlikte başlayan merkezileşme adımları Osmanlı devlet adamları tarafından taşranın idaresi noktasında daha ehemmiyetli hareket etmelerine vesile olmuştur. İstanbul merkezli yapılanma ile taşranın kontrolü yerel ayanlardan arındırılmış, başkentten atanan vali, kaymakam, mutasarrıf ve kadı ile idare (1867 Vilayet Nizamnamesi) sağlanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz Sultan II.

¹³⁴ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 16, Mayıs 1910, s.49-54.

¹³⁵ Ali Reşad, "Makâmât-ı Mukaddese Mes'elesi", **Mülkiye**, Sayı 18, Temmuz 1910, s.37-41.

¹³⁶ **A.g.m.**

Abdülhamid döneminde bu idari politika şiddetle devam ettirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin sınırları dahilindeki her noktaya ulaşılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın mülki idarecilerin politikası da şüphesiz evvelki devirdekiler ile paralellik arz ediyordu. Mektebi Mülkiye Mezunları Cemiyeti'nin, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile olan yakınlığı düşünülürse dönemi itibari ile mülki idarecilerin Osmanlı Devleti'ni merkezileştirme anlayışları ve buna etki eden fikirlerin tesirini ortaya koymak açısından çalışmamızın önem-i mahiyetini bir kat daha artırmaktadır.

ÜÇÜNÜCÜ BÖLÜM

MÜLKİYE MECMUASINDA İDARÎ YAKLAŞIMLAR

3.1. Abdülğani Seni Bey ve Yönetim Hakkındaki Fikirleri

Abdülğani Seni Bey, 1871'de (1288 H.) İstanbul'da doğmuştur. İstanbul Dava Vekilliklerinden Karaosmanzade Osman Nuri Bey ile Vecihe Hanım'ın oğludur. Abdülğani Seni ilk eğitimini İstanbul Valide Sultan Mektebi'nde, ortaöğrenimini Akka Rüşdiyesi'nde bitirdikten sonra 1885'te Akka Sancağı Muhasebe Kalemî Katib Refikliğine tayin olunarak devlet görevine girmiştir. 1887'de Hayfa Kazası Malmüdür Muavinliği ve 1888'de Hayfa Kazası Vergi Memurluğuna oradan 1889'da Akka Sancağı Muhasebe Kalemî Başkatipliği görevlerini ifa etmiştir. 1890'da görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve lise öğrenimini Mülkiye'nin İdadi Kısımında bitirdikten sonra 1898'de Mülkiye'nin Yüksek Kısımından mezun olmuştur. İkinci defa devlet hizmetine 1898 Ağustos ayında Maarif Nezareti Mektubi Kalemî 3. Sınıf Katibliğine tayin olduktan sonra 1898 Aralık ayında Selanik Vilayeti Maiyyet Memurluğuna nakli ile kaymakamlık stajını bitirip terfi edilerek 1904 Nisan ayında Karaferya Kazası Kaymakamlığı görevine atanmıştır. Bu görevi esnasında Selanik Hukuk Mektebi Müdür Vekilliği'nde ise Hukuk-u Düvel (Genel Devletler Hukuku), Hukuk-u İdare (İdare Hukuku) müderris vekilliklerinde bulundu. 1909 Eylül ayında Yemen, 1910 Kasım'da Adana Vilayeti Tahrirat Müdürü olan Abdülğani Seni Bey becayiş süreti ile 1910 Aralık

ayında Beyrut Vilayeti Mektupçuluğu görevine getirilmiştir¹³⁷. 31 Ağustos 1913 yılında Trabzon Vilayeti Mektupcusu Zeki Meamiz Bey ile becayiş yaparak Trabzon Vilayetine geçmiştir¹³⁸. 1916'da Lazkiye Sancağı Mutasarrıflığına terfi etti. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte 1925'te Beyrut Başkonsolosluğuna tayin edildi. 1935'te yaş haddinden emekliye ayrılarak çeşitli yerlerde Arapça mütercimi olarak çalıştı. 1951 yılında İstanbul'da vefat etti¹³⁹.

Abdülğani Seni Bey, Osmanlı Devleti'nin idari ve teşkilat yapısı hakkında, Osmanlı memurlarının genel durumları ve vazifeleri ile alakalı *Mülkiye Mecmuası*nda otuz dört tane çeşitli konular içeren makaleler neşrederek en geniş tafsilatlı bilgileri okuyucuya aktarmıştır¹⁴⁰. Dönemi itibari ile Abdülğani Seni, *Mülkiye Mecmuası*'da Osmanlı Devleti'nin İdaresi ve Osmanlı memurları hakkındaki bilgileri idrak etmemiz ve anlamlandırmamız açısından çok önemli bir şahsiyet olarak karşımızda durmaktadır.

Abdülğani Seni Bey, taşrada idare memurlarının mevki ve durumları hakkında okuyucuya teori ve gözlemin insan nazarında değerinin yüksek olmasına rağmen hakikat karşısında değerinin zayıflığını, pratik tecrübenin önemini açıklamak için ifade etmektedir. Memurların İstanbul dışına olan gayri resmi taşra seyahatlerinin, o bölge adına memurun genel ifadeler kullanmasının doğru olmadığını ve aynı şekilde sosyal hayatta memurlar hakkında söylenen istinatların gerçek ile uyuşmadığını hatta tahrif edilerek memurun itibarının zedelenmesine vesile olduğunu örneklendirerek aktarmaktadır¹⁴¹. Yazar, kendi kurduğu fikri değerler üzerinden memurluk anlayışının genel çerçevesini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda dışarıya karşı (memur olmayanlara) bir nevi meslek birliği tavrı içerisindedir.

¹³⁷ B.O.A., DH-MTV., 401-67, 24 Ekim 1910 M./ 19 Şevval 1328 H.

¹³⁸ B.O.A., DH-MTV., 60-63, 31 Ağustos 1913 M./ 28 Ramazan 1331 H.

¹³⁹ Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)*, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 774-779.

¹⁴⁰ Nuray E. Keskin, "Türkiye'de Yönetim Biliminin Gelişimi: 1870-1910", *Amme İdaresi Dergisi*, C.41, Sayı 4, 2008, s.16-17.

¹⁴¹ A. Seniy, "Taşrada İdare Me'murlarının Hal ve Mevki'i", *Mülkiye*, Sayı 1, Şubat 1909, s.56-61.

Yazar, Osmanlı memurlarının nasıl hareket etmesi gerektiği ile ilgili bir mukayese yaparak fikrini daha anlaşılır hale getirmeye çalışır. Sultan II. Abdülhamid devrinde memurların serbestçe hareket etme anlayışlarında olmalarına karşılık, Meşrutiyet devri ile birlikte memurların yalnızca kanunda yazılan usulü kabul etmesi arasındaki ihtilafın fazla olduğunu, orta yolun bulunması gerektiğini savunmaktadır. Abdülgani Seni Bey, hendese ilmi gibi ($2 \times 2 = 4$) memurların hareket etmesinin kendilerine faydaları olamayacağını, idarede esnekliğin daha iyi bir seçenek olduğunu, bu esnekliğin ahlaksızlık anlamına gelmediğini ve memurların sadece kendi tecrübelerine güvenmeleri gerektiği sonucunu çıkarmaktadır. Yazar, idarede esnekliğin faydasını, taşrada maarif hizmeti kurmak isteyen kaymakamın yerel halkın dinlediği adamı ikna etmesi ile eşrafında ona iştirak edeceğini örneklendirerek sunmaktadır¹⁴².

Ayrıca yazar, yerel eşrafın değer verdiği kişi ile idarecinin ters düşmemesi gerektiğini; eğer memur, eşrafın değer verdiği kişi ile ters düşerse haklı dahi olsa taşrayı eskisi gibi yönetemeyeceğini ve bunun sonucunda Sultan II. Abdülhamid döneminde idare-i azil gerçekleşirken, Meşrutiyet devrinde idare-i nakil ile görev yerinin değiştirilmesine neden olacağını açıklamaktadır. Bundan dolayı yazar, idarecilere bu sıkıntıların en büyük çözümünün eğitim olduğunu ve eğitim hizmetinin artırılması ile yavaş yavaş idareci ve taşra eşrafı arasında iletişimin düzeleceğini savunmaktadır¹⁴³. Aslında Abdülgani Seni Bey'in bu yazısı, yeni memur olmuş mülkiyelilere karşı bir nevi nasihat bilgi veren bir makale özelliği taşımaktadır. Onların görev yerlerinde karşılaşılabilecek sorunlara bir nevi ağabey rolünde bulunarak yardımcı olmaya çalışmış tecrübenin ve esnekliğin idareciler için tercih edilebilir bir yol olduğunu göstermeye çalışmıştır.

Abdülgani Seni Bey, Yemen Vilayeti Mektupçuluğuna görevlendirildiği sırada kaleme aldığı makalelerinde Yemen'in geleceği hakkında yapılması gereken projelerden bahsetmiştir. Yazar, devrin en büyük modernleşme hamlesinin demiryolu olduğunu, Haydarpaşa-İzmit demiryolu projesinin yapılmasının aynı şekilde Yemen'de Sana-El

---

¹⁴² A.g.m.

¹⁴³ A.g.m.

Hudeyde hattının yapılması kadar çok öneme haiz olduğunu ifade etmektedir. Yazar, Yemen tren hattının yapılmasının kolay olacağını ve konaklar arasındaki fiziki coğrafyayı okuyucuya anlatarak dikkat çekmeye çalışmıştır. Yemen’de yaşayan yerel halkın sosyal durumu ile ilgili bilgiler vererek boş zamanlarında yerel halkın eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğunu, boş zamanın doldurulması gerektiğini bundan dolayı yapılacak tren hattının bölgede ziraat ile geçinen ahalinin geçimini artırmasına ve bölgenin sosyal hayatının ise iktisadi kalkınma ile değişeceğine inanmaktadır. Ayrıca Abdülgani Seni Bey, Yemen’de mevcut bulunan askerlerin sevkinin zor olduğunu mühimmat ve iaşesinin gönderilmesinin bölgenin fiziki coğrafyasından dolayı aylarca sürdüğünü aktarmaktadır. Yazar, Yemen’de yapılmasını arzuladığı tren hattının önemini mülkiye idarecilerine paylaşmasının kendisinin vatani görevi olduğunu söylemektedir¹⁴⁴.

Yazarın Yemen’de yapılmasını istediği tren hattının nedenlerini sıralarken mülki idareci refleksi ile bölgenin yönetilmesinde ki zorlukları anlatmak istemiştir. Bölgede yaşayan ahali ile Osmanlı idarecileri arasında ki iletişimin zorluğu ve yaşanan devrin siyasi atmosferini farklı şekilde idrak etmeleri karşısında, Abdülgani Seni Bey’in kafasında bulunduğu çözüm taşırayı merkezileştirerek dönüştürme niyetinde olduğunu bizlere göstermektedir.

Abdülgani Seni Bey, siyaset idaresinin nasıl yapılması ve idarecinin hangi yolu tercih etmesi gerektiği ile ilgili mülkiyelilere tecrübelerini aktarmaya çalışmaktadır. İdarede yumuşaklık ve şiddet arasında çok ince bir çizgi olduğunu söylemektedir. Adaletin her yerde sabit olduğunu fakat idarenin çeşitlilik gösterdiğini, mülki idarenin yumuşaklık ile şiddeti zamanın ve mekanın getirilerine göre ölçülü şekilde bir arada kullanması gerektiğini tavsiye etmektedir. İngiliz idaresini örnek göstererek; İngiliz yönetiminin mahalli çeşitliliğe göre idaresinin farklılık arz ettiğini söylemektedir. Yazar, İngiliz sömürgelerinin Kanada, Avustralya, Ümit Burnu, (Güney Afrika) ve Hindistan yönetimlerinin mahalli duruma göre idarelerin farklı olmasına karşılık, Osmanlı Devleti’nde ise sonsuz merkezleşme idaresin var olduğunu beyan etmektedir.

---

¹⁴⁴ A. Seniy, “Yemen’in Hayat-ı İstikbâli”, **Mülkiye**, Sayı 5, Haziran 1909, s.1-7.

Abdülğani Seni Bey, bu mukayeseyi yaptıktan sonra mahalli idarenin akla yakın geldiğini söylese de kendi tecrübelerinin merkezi idarenin kurulması yönünde olduğunu itiraf etmektedir¹⁴⁵.

Abdülğani Seni Bey, kanunların esasında ve ruhunda herkesi içine alması gerektiğini fakat icra edilirken farklılıklar göstermesinin şart olduğunu ifade etmektedir. Yazar, Osmanlı idaresinde çeşitli kavimlerin ahenk içinde yönetilebilmesi için iki soru sormaktadır; Kavimler buldukları bölgede karışık mı yaşarlar? Diğerleri ise bu kavimler memleketin farklı bölgelerine mi dağılmıştır? Yazar ilk soruda merkezi idarenin zorunlu olması gerektiğini söylerken ikinci soruda ayrı ayrı yaşayan kavimlerin onların idare şekline göre yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yazar iki idarenin Osmanlı Devleti'nde olabileceğini savunmaktadır. Birinci yani merkezi idarenin Anadolu ve Rumeli Vilayetlerinde yapılabileceğini söylerken ikinci idarenin ise yani mahalli idarenin Arabistan, Arnavutluk ve Trablusgarp vilayetlerinde olabileceğini öne sürmektedir¹⁴⁶.

Yazar, Fransa'nın Cezayir idaresini merkezileşme idaresi olarak görse de Fransa'nın yönetim anlayışında ki baskıcı yapısının Osmanlı Devleti tarafından örnek alınmasını istememektedir. Yazar, devleti millete şefkatli bakan bir peder rolü biçmektedir. En nihayetinde yazar bu bilgiler ışığında Yemen vilayeti hakkında düşüncelerini beyan ederken Ömer Muhtar Paşa'nın (1839-1919) Yemen'i vilayet haline getirdikten sonra burada gerçekleştirdiği zayıf teşebbüslerinden yakınmaktadır. Yemen'in yakın tarihi ile bilgi verirken İngilizlerin Aden'e yerleşmesi sonrası ahaliye hediye vermesine karşılık, ahalinin İngilizlere nefret duyduğunu Osmanlı Devleti'nin ise tüfek ile vergi almasına karşılık ahalinin Osmanlı Devleti'ne muhabbet beslemesinde idare farkı olduğunu söylemektedir. Bu vesile ile Abdülğani Seni Yemen'de isyancılara

---

¹⁴⁵ A. Seniy, "Siyaset-i İdareden Bir Nümüne –Rıfk mı, Şiddet mi?", **Mülkiye**, Sayı 5, Haziran 1909, s.55-60.

¹⁴⁶ **A.g.m.**

karşı Yemen idarecilerinin onlar ile kararlı bir şekilde mücadele etmeleri gerektiğini vatanın bütünlüğü için bunun gerekli olduğunu iddia etmektedir¹⁴⁷.

Yazar, Yemen’de bulunan memurların genel durumu hakkında gazetelerde çıkan haberlerin Osmanlı toplumunun, Yemen memurlarına karşı olumsuz bakışın doğmasına sebebiyet verdiğini ve kendisinin de buna dahil olduğunu Yemen’e geldikten sonra fikrinin değiştiğini ifade etmektedir. Tevatür ile hüküm verilemeyeceğini sadece söylenceler üzerinden bir kişinin iyi veya kötü olduğu kanaatinin doğru bir davranış olamayacağını söyleyerek günlük gazetelerde Yemen memurları hakkında istinad edilmiş kötü zanların yanlışlığını dikkat çekmiştir. Meclisi Mebusan’da Yemen mebuslarının, Yemen memurlarının rüşvetçi oldukları ile ilgili iddialarını abartılı ve asılsız olduğunu aktarmaktadır. Yazar, Yemen memurlarının yüzde doksanını yerlilerin teşkil ettiğini, hürmetkar ve misafirperver davranışlarını açıklayarak Yemen mebusların olaylara hissi baktıklarını beyan etmektedir¹⁴⁸.

Abdülğani Seni Bey, Yemen ile alakalı bir diğer makalesinde Yemen Vilayetinde para birimi olarak kullanılan riyal hakkında malumat vermeye başlamaktadır. Yazar, Yemen Vilayetinde Osmanlı Devleti tarafından toplanan riyallerin eksilmediğini piyasada dolaştığını bunun nereden geldiğini ise aldığı bir riyali gözlemleyerek Avusturya Devleti menşeli olduğunu tespit ettiğini açıklamaktadır. Riyalin üzerindeki basım tarihinin yaklaşık yüz elli yıl (1780, 1819, 1820) önce olmasına karşılık, paranın darphaneden yeni basılmış gibi taze olduğunu üstünde Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia’nın (1717-1780) resmi olduğunu beyan etmektedir¹⁴⁹.

Yazar, makalesinin devamında riyal ve meciydiye arasındaki farkları okuyuculara anlatmaya başlamaktadır. Yemen’deki yerel halkın meciydiyeye değer vermemesindeki sebepleri sıralarken meciydiyenin değerinin riyalden fazla olmasına karşılık riyalin ebatlarının fazlaca olması meskukat ilmüne vakıf olmayan yerel halkın riyali tercih etmesine vesile olduğunu söylemektedir. Yazar bunun çözümünün meciydiyenin 19

---

¹⁴⁷ **A.g.m.**

¹⁴⁸ A. Seniy, “Yemen Me’murları”, **Mülkiye**, Sayı 6, Temmuz 1909, s.5-10.

¹⁴⁹ A. Seniy, “Yemen’de Meskukat Mes’alesi”, **Mülkiye**, Sayı 6, Temmuz 1909, s.29-37.

kuruşluk değerinin 14 kuruşa düşürülmesini ve ebatlarının riyale yakınlaştırılması ile çözülebileceğini düşünmektedir¹⁵⁰.

Abdülğani Seni Bey, Yemen’de riyal hakkında Yemen mebuslarının Osmanlı hükümetini bilgilendirip özel bir bölge şeklinde yönetilmesi gerektiğini söyleseler de Hükümetin bunu kabul etmeyeceğini yazar da katılmaktadır. Yemen’de Osmanlı parasının değersizleştirilmesinin siyasi bir anlam taşıdığını düşünen yazar, Osmanlı lirasının güçlü olmasının milli iktisadiye açısından önemli olduğunu beyan etmektedir. Yazar, Osmanlı hükümetinin riyalin piyasada dolaşmasını engellemeye yönelik emirnamelerin yerel halkın riyale olan bağlılığını artırdığını dikkat çekerek hükümeti Yemen’deki bu meskukat meselesi hakkında bilgilendirerek biran evvel çözülmesi gerektiğini ifade etmektedir¹⁵¹.

Abdülğani Seni Bey, Yemen Vilayetinin idaresi hakkında bilgi verirken aynı zamanda mülkiyelilere vilayet idaresi ile ilgili bir nevi tavsiyelerde bulunmuştur. Yemen’in idaresinde sadece iklim şartlarının ve kavimlerin etkisinin değil, örf ve adetlerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır. Yemen memurlarının, yazarı yerel halka karşı ciddi ve şiddetli durmasının idare etmede memurun işini kolaylaştırdığı söylemlerine karşılık, Abdülğani Seni Bey, bu durumun üstünde durarak insanın medeni seviyelerine göre hürmet ve nezaketi idrak edebileceğini bundan mahrum olan kişiler ve kavmin (Yemen yerel halkı) kabile büyüklerine ve reislerine (Yemen şeyhleri) karşı aşırı derecede bağlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Yemen’de Zeydilerin imamlarına olan aşırı bağımlılığından dolayı yalnızca hükümetin emrettiği şekilde memurun görevini ifa etmesinin doğru olmadığını düşünmektedir. Bu yüzden Yazar, merkezin mantıklı emirlerine karşı memurun bölge halkının değerlerine göre hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır¹⁵².

Abdülğani Seni Bey, Yemen’in nasıl yönetilmesi gerektiği ile ilgili soru sorarak cevaplamaya çalışmaktadır. Yemen Vilayetinin yalnızca kabiliyetli valiler ile

---

¹⁵⁰ **A.g.m.**

¹⁵¹ **A.g.m.**

¹⁵² A. Seniy, “Yemen’de İdare-i Mülkiyye-Hal, İstikbal”, **Mülkiye**, Sayı 7, Ağustos 1909, s.1-8.

yönetilmesinin uzun vadede bir ehemmiyet taşımadığını ve hükümetin köklü bir idare kurması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için yazar çeşitli maddeler sıralayarak anlatımını zenginleştirmektedir. Yazar öncelikle Yemen’de açılacak mekteplerde bölgenin önde gelen ailelerin çocuklarının eğitilmesi gerektiğini, yetiştirilen gençlerin vilayetin mülki ve askeriyesinde görevlendirilmelerini, Yemen’de yerlilerden müteşekkil milis kuvvetlerinin oluşturulmasını ve Zeydi mezhebine bağlı ulemanın mahkemece kendi işlerini görebilmeleri için hükümet tarafından tanınmaları gerektiğini telkin etmektedir¹⁵³.

Abdülğani Seni Bey, “İdare-i Vilayat ve Taksimat-ı Mülkiyye” isimli makalesi, Hasan Hamid Bey’in *Mülkiye Mecmuası*’nın üç numaralı sayısında çıkmış olan “İdare-i Vilayat” makalesine bir nevi cevap niteliği taşımaktadır. Yazar, en büyük idarenin paylaşılmasında livaların kabulü fikrinin doğru olup olmadığını sorarak konuya girmektedir. İdarenin kolay olması açısından bu fikri benimsesede memurun tecrübeli olmasına fazlası ile önem vermektedir. Yazar, Hasan Hamid Beyin Fransa’da taşra teşkilatlanmasında uygulanan *departman* usulünü Osmanlı Devleti’nin de takip etmesi gerektiği fikrine katılsa da ufak farklılıkların olduğunu söylemektedir. Yazar, Fransa ve Osmanlı Devleti’nin yayılış sınırları hakkında bilgi verirken 546 bin km² olan Fransa topraklarının içinde 39 milyon nüfusun olduğunu merkezlerin tren hatları ile birbirine bağlanarak bir bütünlük teşkil ettiğini aktarırken, 2.987.100 bin km² olan Osmanlı topraklarının içinde 24 milyon nüfusun olduğunu ve daha vilayetlerini bile tren hattı ile birbirine bağlayamadığını beyan etmektedir¹⁵⁴.

Abdülğani Seni Bey, livaların vilayetlere tam anlamı ile bağlanmadan direkt olarak Dahiliye Nezaretine bağlanması fikrini benimsememektedir. Yazar, Fransa ile olan Osmanlı Devleti arasındaki farklılığı anlatırken, Fransa Devleti gibi idari taksimatın yapılabilmesi için öncelikle livaların tam anlamı ile vilayetlere bağlanılmasının sağlanabilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar, idare ile alakalı bu kararında Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre’nin yönetim şeklinin ve idaresinin (federatif ve kanton)

---

¹⁵³ **A.g.m.**

¹⁵⁴ A. Seniy, “İdare-i Vilâyât ve Taksimât-ı Mülkiyye”, **Mülkiye**, Sayı 7, Ağustos 1909, s.15-30. (syf16)

Osmanlı Devleti'nin idare şekline benzemediğini ve benzemeyeceğini vurgulayarak, Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi bir devlet olduğunu savunarak bu noktada Fransa'yı takip etmenin yerinde olacağını açıklamaktadır¹⁵⁵.

Aslında Osmanlı merkezileşmesinin Tanzimat Fermanı ile birlikte başlaması ve ilerleyen süreçte idari teşkilatlanmasını, Fransa idari teşkilatlanmasını benimseyerek dönüştürmesi çok yeni bir olgu olmadığı, bilinen bir gerçektir. II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile birlikte dönemin havasına uygun bir şekilde hareket eden *Mülkiye Mecmuası* yazarlarının, bir Fransa hayali üzerinden devleti modernleştirme gayretleri fikirlerinin altyapısını görmemiz açısından büyük bir öneme haizdir.

Yazar, vilayetlerde verginin nasıl toplanması ve belirlenmesi gerektiği ile ilgili soruyu şu şekilde cevaplamaktadır; verginin bölgenin geçim raddesine göre belirlenmesini, verginin vilayetlerden toplanmasına karşı olsa da bunun merkez tarafından tedricen toplanmasını gerektiğini düşünerek Hasan Hamid'in vilayetlerin kaldırılması fikrine karşı çıkararak bölge idareleri hakkında yapılmış idare kanunnamesinin layıkıyla ve akla yatkın makul bir düzenleme ile tatbik edilmesini istemektedir¹⁵⁶.

Abdülğani Seni Bey, Yemen Vilayetinin asayiş ve muhafazası için yeni bir düzenleme yapılarak milis kuvvetin oluşturulmasını ve diğer vilayetlere örnek olmasından çekinilmeden yapılmasının aciliyet arz ettiğini savunmaktadır. Yazar, milis kuvvetlerin oluşturulmasına karşı çıkanların tek dayanağının, silahların namlusunun Osmanlı Devleti'ne döneceği endişesi taşıdığını ifade etmesine rağmen yerli halkın zaten silahlı ve onu kullanmasını iyi bildiğini tecrübeleri ile teyit ettiğini aktarmaktadır. Yazar, milis kuvvetlerin oluşturulmasında ve bu endişenin giderilmesinde yegane çözümün; yerel halkın tevessül ettiği tek şeyin para olduğunu ve bunu ifade ederken yerel halkın ayıplanmaması gerektiğini çünkü coğrafyanın zor koşullarının insanı bu hale getirdiği için anlayış ile karşıladığını beyan etmektedir. Osmanlı Devleti'nin

---

¹⁵⁵ A.g.m.

¹⁵⁶ A.g.m.

vereceği maaş ve iaaşe karşısında Yemenlilerin asi davranmayacağını, Yemenli askerlerin itaatkar ve kanaatkar olmaları hasebi ile Osmanlı Devleti'ne çok fazla yardımcı olacaklarını düşünmektedir¹⁵⁷.

Abdülğani Seni Bey, “Yemen İmameti Amm Olabilir Mi?” isimli makalesinde Zeydilerin itikadı hakkında bilgiler vermiştir. Yazar, Zeydilerin itikadını mantikî açıdan değerlendirme amacıyla olsa da istemeden ehli sünnet görüşü üzerinden çıkarsama yapmaktadır. Yazar, *Nehcü'l Belaga* adlı eserde Hz. Ali'nin mektubunu göstererek Zeydilere, Hz. Ali'nin emrettiği telkinleri aktararak mantık çerçevesinden bakıldığında kendince gerçeği ortaya koymaya çalışarak tutarsız olduklarını göstermeye çalışmıştır. Hilafet seçiminin, verasete karşı çıkararak nasıl yapılması gerektiğini kendince açıklamaktadır. Makalenin ilerleyen yazısında Zeydilerdeki imametin tamamen aile bağı üzerinden ve bu neden ile kabileler arası kanlı savaşların gerçekleştiğini aktarmaktadır. Hilafetin şurayı ümmete bırakılması fikri ile yazar, İslamiyet de seçimin önemini vurgulamaktadır. Yazar, Peygamber Efendimizin vefat etmesi ile birlikte hilafete peygamberin varislerinin geçmesinin doğru olmadığını beyan etmektedir. Zeydilerde ki imametin İslam'ın değerlerine aykırı olduğunu fakat yerli halkın imamete karşı bağlılığından dolayı Osmanlı hükümetinin, Zeydilere güvenilir bir imam ataması gerektiğini ve tıpkı Hicaz Emirliğindeki usulü takip etmesi gerektiğini söylemektedir¹⁵⁸.

Abdülğani Seni Bey, Yemen idaresindeki hataları Osmanlı Hükümeti'nin çözmesi için Fransız sosyolog Gustave Le Bon'nun *Gelişmiş Kavimlerde Kanunların Ruhu* adlı eserinden yararlanarak okuyucularına sunmaya çalışmıştır. Yazar, öncelikler teşkilat ve hükümetin yalnız başına başarılı bir devlet için yeterli olmadığını, milletinde buna dahil olması gerektiğini fakat her milletin kendi kimliğine (kavimsel) göre idare tarzının olabileceğini vurgulamaktadır. Bu yüzden yazar, farklı kavimlerin bir arada uzun süre idare edilemeyeceğini, idare edilebilmesinde mesela Hindistan'ın kendi yenileşmesini kuramadığı için bağımsız olamadığını ifade etmektedir¹⁵⁹. Aslında

¹⁵⁷ A. Seni, “Yemen'in Esbâb-ı Âsâyişinden Milis Askeri”, **Mülkiye**, Sayı 8, Eylül 1909, s.32-38.

¹⁵⁸ A. Seni, “Yemen İmâmleti Amm Olabilir mi?”, **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.29-35.

¹⁵⁹ A. Seni, “Yemen'de Hatiât-ı İdare”, **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.46-58.

Gustave Le Bon'nun fikirlerinden yalnızca Abdülgani Seni Bey etkilenmemiş, dönemin İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın aydın ve idarecileri de etkilenmiştir. Fakat gerek dönemin aydınlarının gerek Abdülgani Seni Bey'in Fransız sosyoloğu olan Le Bon'u doğru bir şekilde anladıklarını düşünmek biraz zor olacaktır¹⁶⁰.

Yazar, Yemen'in vilayet statüsünde yönetilmesinden dolayı hem mülki amir ve memurların teşkilatı hem de askeri memur ve kumandanların teşkilatı hakkında maddeler halinde bilgi vermektedir. Bu teşkilatların kurulması ve sonrasında eski Yemen Valisi Hüseyin Hilmi Paşa zamanında çıkan isyanın nedenini, Yemen'deki sosyal yaşamın değişimi olarak görmüştür. Yemen'de şeyhlerin etkisinin azaltılma çalışmaları öncelikle vergilendirme olayları ile başladığını öne sürmektedir. Oysa Yazar, Yemen'e mahsus bir idarenin oranın şeyhleri ve örflerine göre hareket edilerek yönetilebileceğini savunmaktadır. Yazar, Hükümet'in yerel ahalinin desteğini alabilmesi için onları taşra liderlerine karşı sahip çıkması gerektiğini söylemektedir. Yazar, Yemen'deki mevcut idarede Türklerin kendi aralarında birbirlerini kayırma düşüncesinin, Yemen ahalsinin zihinlerine yerleştiğini bunun düzeltilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Mevcut bu durumdan dolayı Abdülgani Seni Bey, Yemen'in vilayet gibi değil bir *müstemele* gibi yönetilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yazar bu iddiasını ortaya koyduktan sonra Osmanlı Devleti'nin Yemen'i yönetirken, Fransa'nın Cezayir'i ya da İngiltere'nin Hindistan'ı yönetmesi gibi değil, Yemen'de imam ve şeyhleri hükümetin kendi idare şekline göre biçimlendirerek yönetmesi gerektiğini söyleyerek fikrini en açık şekilde okuyucusuna aktarmaktadır¹⁶¹. Her ne kadar Abdülgani Seni Bey taşra idaresinin bölge ahalinin asabiyetine göre yapılması gerektiğini savunsa da kafasında ki merkezileşme fikri taşrayı merkezin anlayışına göre biçimlendirme amacı taşıdığını göstermektedir.

Abdülgani Seni Bey, idarenin felsefi altyapısına inerek *Mülkiye Mecmuası* okuyucularına idarenin inceliklerini göstermeye çalışmıştır. Yazar, öncelikle eski zamanlarda yöneticilere karşı ahalinin bakışı ilahi ve kutsiyet atfederek bir ilah gibi

¹⁶⁰ M. Şükrü Hanioglu, "Hem Halkçı Hem Seçkinci", **Sabah Gazetesi**, 9 Ocak 2011.

¹⁶¹ A. Seniy, "Yemen'de Hatiât-ı İdare", **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.46-58.

görmesine karşılık, kralında ahalisini kul olarak addetmesine vesile olduğunu ifade etmektedir. Yazar, Orta Çağın sonları ile birlikte gelişen eğitimin ahalinin gözünü açmasına vesile olduğunu ve böylece ahalinin yöneticilere karşı bakışının kutsiyetten insanı değerlere düşmesine neden olduğunu, kutsi anlamların manevi bağlamlara dönüştüğünü aktarmaktadır. Böylece Yazar, ilerleyen zaman ile birlikte mutlak idarelerin meşruti idarelere geçmesinin mukadder olduğunu savunmaktadır¹⁶².

Abdülgani Seni Bey, milletin yönetime katılmasının tarihi seyrini verirken 1648’de İngiltere’de kurulan Cromwell Cumhuriyetini örnek göstermektedir. Yazar Osmanlı idaresinin Tanzimat Fermanı’na kadar yön veren idari kuvvetin “kuvve-i adliye ve kuvve-i icraiye” olmak üzere iki sınıfın olduğunu söylemektedir. Kadı ve idare memuru arasında ayırım varken, sadrazamın hem seyfiye hem kalemiye sınıfını tek elde topladığını da belirtmektedir. Yazar, Osmanlı Devleti’nin Orta Çağ zamanında çok fazla idaresinin olmadığını bunun sebebini fetihlerle meşgul olmasına bağlayarak, Avrupa devletlerinin geçirdiği idari süreçlerin gerisinde kaldığını beyan etmektedir. Osmanlı Devleti’nin Tanzimat devri sonrası idaresini Sultan II. Abdülhamid dönemini dışında tutarak şerri ve idari açıdan doğru yönetildiğini düşünmektedir¹⁶³.

Abdülgani Seni Bey, devleti de insan yaşamı gibi görüp devletin Tehayulat’ı siyasiye (siyasi hayaller) çağından Mukteziyat’ı iktisadiye (iktisadi gerçekler) çağına girdiğini ifade etmektedir. Yazar, II. Meşrutiyet idaresinin temsilde millet-i heyeti (milletin kendisi) değil, zümre-i müntehave-i millet (milletin seçtiği zümre) olduğunu söyleyerek milletin eğitilmesini umarak sonunda devlette yenileşmenin olabileceği noktasında ümit var bir tavır takınmıştır. Devletin sınırları genişletmesinin milletin nüfusunu artırmak değil milletin refahını artırmak gayesinde olması hedefini koymaktadır¹⁶⁴.

Yazar, milletinde üzerine düşen görevlerinin olduğunu devletin var olan banka tahvillerine yatırım yapılarak kalkınmasında yardımcı olunması gerektiğini beyan

---

¹⁶² A. Seniy, “Felsefe-i İdareden Bir Nebze”, **Mülkiye**, Sayı 10, Kasım 1909, s.21-30.

¹⁶³ **A.g.m.**

¹⁶⁴ **A.g.m.**

etmektedir. Aynı şekilde Yazar, Osmanlı Devleti'nin esas hedefinin kanunlar ile koruyup aynı zamanda kolaylıklar çıkararak liberal ekonominin memlekette yerleşmesini sağlamasını, ferdin ticaret özgürlüğü üzerinden şirketleşme hakkının doğal sebeplerini sıralayarak aktarmaktadır. Yazar, 11. Asırda Avrupa'da ticaret ile uğraşanların derebeylere karşı isyan edip onların zulmüne son verdikten sonra serbest ticareti savunarak lonca ve belediye kurumlarının oluşmasına neden olduklarını naklederek fikrini örnekler ile desteklemektedir. Bu sürecin ilerlemesi ile kuvvetler ayrılığının ortaya çıkacağını yazar savunarak, devletin hakimiyetinin zamanla değişeceğini ummaktadır¹⁶⁵.

Abdülğani Seni Bey, yukarıda bahsettiği olayları devrin rüzgarı nedeni ile Türk burjuvasının oluşturulması fikrini desteklediğini anlayabiliyoruz. Fakat yaşadığı II. Meşrutiyet dönemi göz önüne alındığında ilerleyen süreçte devlet hakimiyetinin değişeceğini, umması Cumhuriyet fikrine olan yakınlığını anlayabilme noktasında net konuşmadığını söyleyebiliriz.

Abdülğani Seni Bey, Yemen'de vergi toplanmasında ahalinin jandarma kuvvetlerinin zorluk ve kötü davranışlarına değinmektedir. Yazar, Yemen köylüleri vergi toplamak için yirmi jandarma neferine karşılık bir tabur askerin toplamasını tercih etmelerinde askerin köylülere zarar vermediği için istediklerini aktarmaktadır. Yazar, jandarma teşkilatının ıslah olması gerektiğini ve Yemen'de bozulmuş jandarma heyetine karşı Yüzbaşı Hayri Efendi'nin teşebbüslerini meth etmektedir. Yazar, jandarma teşkilatının nasıl terbiye edilmesi gerektiği ile ilgili bilgiler vererek Yemen bütçesinin buna etkisini göstermeye çalışmaktadır. Yazar, Yemen'in bütçesi hazırlanırken Yemen kalelerinin onarımı ve askerlerin kalacakları yerin temin edilmesini beklemektedir. Ayrıca yazar, Yemen'de 1907/1908 (1325 H.) yılında 2112 neferden oluşan jandarma

---

¹⁶⁵ A.g.m.

sayısının 1908/1909 senesinde 2871 jandarma neferine ulaştığının bilgisini okuyuculara vermektedir¹⁶⁶.

Abdülğani Seni Bey, Meşrutî yönetimde idare reislerinin yetkilerinin ne ölçüde olması sorusunu sorarak cevaplandırmaya çalışmıştır. Yazar, Sultan II. Abdülhamid dönemini istibdat devri olarak niteleyerek memurların yetkisinin olmadığını iddia etmektedir. Yazar, Meşrutî idare ile birlikte canlanmanın olduğu memurların sorumluluk olarak saat gibi çalışabilecek ortamın oluştuğuna, ufakta olsa ihmallerin olmasına karşılık memurların asli görevlerini yapabilecek devirde olduğunu belirtmektedir. Yazar memurun sorumlulukları ve üst-ast ilişkisi hakkında bilgi vererek memurun görevlerinin sınırsız bir yetkiye sahip olmadığını, itidalli hareket etmesini öğütlemektedir. Yazar, mülki idarenin bir arada toplanması noktasında hükümete ve mülkiyelilere çağrıda bulunmaktadır¹⁶⁷.

Abdülğani Seni Bey, *Mülkiye Mecmuası*'nın beş numaralı sayısında Sana-El Hudeyde şimendifer hattı ile ilgili yazdığı makalesinde Hüseyin Hüsnü Bey'in tenkitli eleştirisine karşı bu yazısında (Yemen Şimendiferinin Güzergahı ve Tesirâtı) cevap vermektedir. Yazar, tren hattının konak yerlerinin kasabalardan geçmesini istemesindeki maksadın, ahalinin iktisadi olarak kalkınması gerektiğini düşündüğünü fakat Hüseyin Hüsnü Bey'in bunu göz ardı ettiğini düşünmektedir. Ayrıca Yazar, tren hattının Yemen'in ticari şehirlerinin yanından geçmesinin bölgenin iktisadi hayatını değiştireceğini, örnek olarak Cebane limanının bölgede kendini El-Hudeyde'den hem iktisadi hem de medeni olarak kanıtlamış olmasından dolayı tren yolunun Cebane limanından başlamasının daha uygun olacağını öngörmektedir. El-Hudeyde limanının fiziki coğrafya açısından muhafaza edilmesinin zor olduğunu aktararak tren yolunun yapılmasında önemli olanın ticari ve iktisadi olarak değil tamamen devletin siyasi bir hamlesi olarak görülmesi gerektiğini iddia etmektedir. Yazar, bu fikrini Yemen'in

---

¹⁶⁶ A. Seni, "Yemen Vilâyeti Jandarma Tensikâtı ve 326 Senesi Bütçesi", *Mülkiye*, Sayı 10, Kasım 1909, s.48-52.

¹⁶⁷ A. Seni, "Bir Hükûmet-i Meşrûta Rûesâ-yı İdarenin Daire-i Salâhiyetleri Ne Raddede Olmalıdır", *Mülkiye*, Sayı 10, Kasım 1909, s.59-63.

güneyinde bulunan İngilizlerin güttükleri siyasi politika ile açıklamaktadır¹⁶⁸. Abdülgani Seni Bey, Kızıldeniz’de var olan Osmanlı-İngiliz çekişmesinin varlığını bir nevi kamuoyuna duyurarak Osmanlı Devleti menfaatlerine zarar veren devletlerin kimler olduğunu göstermeye çalışarak, nasıl bir tavır alınması gerektiğini söylemektedir.

Yazar, Yemen’de var olan sükûnetin aldatıcı olduğunu, Osmanlı Devleti’nin mevcut idare şekli devam ederse ileride bir felaketle karşılaşılacağı uyarısında bulunarak, Hüseyin Hüsnü Bey ile aynı düşünce ve hedefi paylaştıklarını bu gibi tartışmaların gelişime fayda sağlayacağını düşünmektedir¹⁶⁹.

Abdülgani Seni Bey, Yemen’in fiziki coğrafyası hakkında okuyucuları bilgilendirmektedir. Yemen’in sahil uzunluğunu ve sahil boyunca uzanan adaların stratejik öneminden bahsetmektedir. Bölgenin vapur geçişinde sığılık yerlerin önemi olduğunu, bu sığılıkların yerlerini tarif ederek korsanlar tarafından kullanılıp çeşitli yağma faaliyetlerinde kullanıldığını aktarmaktadır. Yazar, ayrıca yerli ahalinin bu sığılıkları kullanarak kayıklar ile kaçakçılık yaparak piyasaya vergisiz mallar soktuğunu bu malların başında yeni silahların olduğunu söylemektedir. Yazar, diğer bir taraftan yerli ahalinin yetiştirdiği kahveyi kaçakçılık yolu ile Avrupa piyasasına soktuğunu belirtmektedir. Yazar, Yemen’de kaçakçılığın önlenmesi gerektiğini ve bu konuda birtakım öneriler sunmaktadır. Yazar, El-Hudeyde limanında bulunan iki vapurun kaçakçılığı önlemede işe yaramadığını, bunun için İtalya Krallığı’nın Akdeniz’de kaçakçılığı önlemek için ufak kayıklı devriyelerden yararlandığını, Osmanlı Devleti’nin de İtalya Krallığı’nın yaptığı gibi silahlarla ve toplarla donatılmış hareket kabiliyeti hızlı kayıklarla kaçakçılığı önleyebileceğini iddia etmektedir¹⁷⁰.

Abdülgani Seni Bey, Osmanlı Hükümeti’nin Yemen’de Barut Fabrikası kurması önerisinde bulunmaktadır. Yemen’de kurulacak Barut Fabrikasının bölgede yaşayan yerli ahalinin silahlı olması hasebi ile yüksek talebin olacağını bundan hem devletin hem yerli ahalinin ekonomik ve güvenlik açısından istifade edeceğini öngörmektedir. Yazar,

¹⁶⁸ A. Seniy, “Yemen Şimendöferinin Güzergâhı ve Te’sirâtı”, **Mülkiye**, Sayı 11, Aralık 1909, s.22-28.

¹⁶⁹ **A.g.m.**

¹⁷⁰ A. Seniy, “Yemen’in Esbâb-ı Muhafazası”, **Mülkiye**, Sayı 11, Ocak 1910, s.54-62.

ayrıca Yemen’de posta hizmetinin çok ağır işlediğini, İstanbul’dan çıkan bir mektubun Sana’ya ortalama 25-27 günde ulaştığını söylemektedir. Yazar, Posta müdürünün duruma özel ihtimam göstermesi halinde bu rakamın 11 güne düşebileceğini düşünmektedir. Abdülğani Seni Bey, Yemen’in telgraf hatları ile ilgili bilgi vererek, telgraf hattının İngiliz Western Şirketi’ne bağlı olduğunu ve Yemen’den İstanbul’a ulaşılmasının yıllık maliyetinin çok fazla olmasından yakılarak çarenin Osmanlı Hükümeti’nin bölgeye yeni kablo hattı yapması gerektiğini söylemektedir. Yazarın bu konuda ki diğer bir önerisi ise El-Hudeyde’den Cidde-Mekke ve Medine’ye bir hat veya yalnızca Medine’ye kadar münasip birkaç merkez oluşturularak telsiz şeklinde telgraf hattının kurulmasını önermektedir¹⁷¹.

Abdülğani Seni Bey, iklimin ve coğrafyanın memleketlerin tebaası üzerinde etkilerinden bahsederek, Yemeni de bu bakış açısından açıklamaya girişmiştir. Yazar, bazı kavimlerin geçmiş buluntularının o kavmin geçmişte bir medeniyeti (Mısır Medeniyeti) temsil ettiğini düşünürken şimdiki haline bakıp küçümsenmemesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar, Yemen’deki setlerin (baraj, su kanalları vb.) bölgelerini ve buldukları şehirlerin her birini sıralayarak okuyucuya aktarmaktadır. Yazar, ayrıca Yemen’de bulunan setlerin matematiksel ölçütlerini vererek büyük bir medeni birikime sahip olduklarını göstermektedir. Yazar, geçmiş zamanda Yemen’de yaşamış kavimlerin bölge için yaptıkları eserler (su kanalları) hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca yerli ahalden rivayet edilen Yemen’in tarihinde bölgede büyük bir tufanın olduğuna yazar ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Yazar, bölgede ki en büyük korkunun kuraklık olduğunu ve yerli insanların buna önlem aldıklarını sözlerine eklemektedir¹⁷².

Abdülğani Seni Bey, Osmanlı hükümetinden Yemen’de harabe şeklinde kalmış setleri (baraj, su kanallarını) onarması ile birlikte bölgenin ihya olacağına inanmaktadır. Yazar, Yemen’de sadece üç bölgede yapılacak settin Yemen’in ziraatını geliştireceğini öngörerek sıralar; Hace Kazası Vad-i Mur yeri, Heraz Kazası Vadi-i Serdud ve Anes Kazası Vadi-i Zebid. Yazar bu vadilere yapılacak setlerin Tihame’de pamuk ziraatını

---

¹⁷¹ A.g.m.

¹⁷² A. Seniy, “Yemen’in Deâim-i Umrânı”, **Mülkiye**, Sayı 12, Ocak 1910, s.16-24.

geliştireceğini savunmaktadır. Nihayetinde Yazar, Yemenlilerin geçmiş dönemlerinde bedevi olmadıklarını, yaptıkları kaleler ve binalar ile medeni bir mirasa sahip olduklarını görerek anladığını ve Yemen'e gerekli ihtimam gösterilirse tekrar o cevherin ortaya çıkacağını beyan etmektedir¹⁷³.

Abdülğani Seni Bey, daha önceden de bahsettiğimiz gibi her memleketin (vilayetler) tek bir kanun ile mi yönetileceğini yoksa her bölgenin farklı kanunlar ile mi idare edilmesi gerektiği sorusunu sormaktadır. Vilayetlerin farklı kanunlar ile idare edilmesini, aynı kavmiyete mensup vilayetlerin tek bir kanun ile yönetilmesini yazar savunmaktadır. Yazar, Trablusgarp ve Yemen'in vilayet şeklinde değil *müstemleke* şeklinde idare edilmesini, *müstemleke* kelimesinin bölgenin yönetimini hafifleteceği düşüncesine katılmayarak, Fransa'nın Cezayir'i yönetmesini örnek gösterip düşüncesine karşı çıkanlara cevap vermektedir. Yazar, müstemlekeyi yönetecek valinin geniş yetkileri olması gerektiğini buna karşın adem-i merkeziyet ile merkeziyet arasında bu durumun nereye konacağını belirlemeye çalışmaktadır. Adem-i merkeziyet veya geniş yetkiler verilmiş (vüsat-i me'zuniyet) vilayet olursa özerk vilayete (vilayet-i mümtaza) mi dönüşür soruları sorulmaktadır. Bu sorulara yazar valinin görevlerini iyi tayin etmek gerektiğini söyleyerek Mısır Hidivliği ve Sisam Beyliği gibi özerk vilayet fikrine hiçbir şekilde katılmadığını beyan etmektedir¹⁷⁴.

Yazar, merkez tarafından gönderilen valinin görevlerini tarif ederken vilayetin iç işlerinde tamamen serbest olmasını dış işlerinde ise (gümrük, karantina ve dış ilişkilerde) bağlı olması gerektiğini söylemektedir. Vilayetin kendi bütçesinin merkez tarafından belirlenmesini bunu valinin kullanma serbestliğinin olmasını, bütçenin yetmediği durumda ise sınırları merkez tarafından belli şartlar ile yine merkeze borçlanarak ödemesi gerektiğini savunmaktadır. Yazar, vilayetin kendi kanunları üzerinden adaleti tez bir şekilde sağlamasını söylemektedir. Yazarın, yukarıda bahsettiği durumun yalnızca Trablusgarp ve Yemen vilayetlerinde olmasını düşündüğünü, valinin

---

¹⁷³ **A.g.m.**

¹⁷⁴ A. Seni, "Her Valinin Derece-i Salâhiyyeti Bir mi Olmalıdır?", **Mülkiye**, Sayı 12, Ocak 1910, s.34-38.

görevini suiistimal etme olasılığına karşı merkezin önlemler (valinin görevinin sınırlarını belirleme) alarak önüne geçebileceğine, Fransa'nın Cezayir'i ve İngiltere'nin Hindistan'ı yönetmesini örnek göstererek tezini kuvvetlendirmeye çalışmıştır¹⁷⁵. Yazar'ın müstemleke vurgusu ve bölgenin idare edilme şeklinde ki tarifi göz önünde bulundurursak fikri açıdan yazarın sömürgeciliğe doğru kayan bir anlayışa evirildiğini görebiliriz. Bu fikrinin temelinde bedevi kültürüne karşı olumsuz bakışının bölgenin medenileştirilmesi misyonuna sarılarak, yerli ahaliye bir Osmanlı vatandaşı kimliği bilincinin oluşturulması amacıyla olduğunu görüyoruz.

Abdülğani Seni Bey, Yemen'in Semud Kavmi devrindeki medeniyet seviyesini aktarırken ilmi düzeyinin çok yüksek olmasından bahsetmektedir. İlerleyen zaman ile birlikte Yemen'in cehaletin karanlığına gömüldüğünü söylemektedir. Yazar, Abbasiler devrinde Bağdat'ın, Endülüs Devleti'nin, Mısır'ın ve Türkistan'ın çeşitli yerlerde ilim ve irfan merkezleri kurarak gelişmesine karşılık Arap Yarımadası'nın yalnızca İslam'ın doğduğu topraklar olarak bu şeref ile yetindiğini ifade etmektedir¹⁷⁶.

Yazar, Yemen'in ilmi olarak ihmal edilmesine karşılık Osmanlı hükümetinin eğer bu bölgede maarife ağırlık verirse yerli ahalinin bunu idrak edebilecek istidadının olabileceğini beyan etmektedir. Yazar, Asir Mutasarrıflığı dışında Sana, El-Hudeyde ve Taiz sancaklarında ibtidai ve rüştiye mekteplerinin kurulması gerektiğini fakat arapça eğitim için öğretmen atanmasının mevcut zorluğundan bahsederek çözülmesi gerektiğini önermektedir. Yazar, bu zorluğun giderilmesi için öncelikle ibtidai hocası yetiştirmek için mektep kurulmasını sonra Sana'da rüştiye hocası yetiştirmek için mektep açılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca yazar, ibtidai eğitimden idadi eğitimin sonuna kadar zorunlu dilin Türkçe olmasını vurgulamaktadır. Abdülğani Seni Bey, idadi mekteplerin özellikle yatılı olması gerektiğini bu durumun ailelerin yükünü hafifleteceğini ve artıracığını özellikle iktidarı olan ailelerin evlatlarının alınmasının daha yerinde bir adım olacağını okuyucuya aktarmaktadır. Yazarın çözüm önerilerinden bir diğeri ise Yemen'de kurulacak askeri idadide yetişecek yerlilerin yalnızca Yemen'i değil bütün

---

¹⁷⁵ A.g.m.

¹⁷⁶ A. Seni "Yemen'in Necat ve Selâmeti", *Mülkiye*, Sayı 13, Şubat 1910, s.45-52.

memleketi savunmada sorumluluk alacağını, böylece vatan sevgisinin Yemenlilerin ruhunda ihya olacağına inanmaktadır¹⁷⁷.

Yazarın yukarıda sunduğu çözüm önerileri Yemen’de eğitim faaliyetlerinin hızlanması ile birlikte Osmanlı Devleti’ne sadık bir vatandaşın nasıl yetiştirileceği ile alakalı bilgiler vermektedir. Hiç şüphesiz idadi eğitimde sunduğu gençlerin yatılı olarak mektepte kalmaları gerektiğini düşünmesi gençlerin aile asabiyetinden ve geleneğinden uzaklaştırılarak devrin milliyetçilik kimliği ile biçimlendirilmesini savunmaktadır. Burada bahsettiğim milliyetçilik, Abdülhamid Seni’nin makalelerinden anladığım Osmanlı Devleti’nde yaşayan insanların dilinin Türkçe olması gerektiğini ve kişinin kendini Osmanlı vatandaşı olarak tarif edebilmesini beklediğidir.

Yazar Sultan II. Abdülhamid devrinde çıkan Yemen isyanının sebebinin padişahın bölgeye eğitim vermemesinden kaynakladığını, Ermeni isyanları ile Yemen isyanlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğini çünkü meşruti idarenin kurulması ile Yemenlilerin istedikleri adalet ve eşitliğe kavuştuklarını iddia etmektedir. Yazar, Yemenlilerin cehaletlerinin giderilerek onların hayatlarının refahının sağlanabileceğini ve böylece millet olarak Osmanlı Devleti’nin irfanı fikriyesini Yemenliler ile paylaşarak Osmanlı menfaatinin sağlanmış olabileceğini beyan etmektedir¹⁷⁸.

Abdülhamid Seni Bey, Fransız doktor ve sosyolog olan Gustave Le Bon’un eserlerinde olan medeniyetin kavimler arasında farklılık arz ettiğini aşağı seviyede olanların yukarı seviyede olanları takip etmesinin güçlüğüne aktarmasına rağmen Yemen’in eğitimi konusunda ümit var bir tavır takınmıştır. Bu nedenle Yazar, öncelikle bölgede yaşayan her kabilenin ve her kavmin sosyal ve fikirlerinin iyi kavranması gerektiğini düşünmektedir. Yazar Sultan II. Abdülhamid yani İstibdat devrinin bir özelliği olarak yerel ahaliyi anlamadıklarını, tanımadıklarını ve sorumluluk almadan geçiştirerek idare etmelerinden dolayı Yemen’in bu hale gelmesine bir nevi göz yumduklarını düşünmektedir. Ayrıca Yazar, memurların sorumluluklarını bilerek

---

¹⁷⁷ A.g.m.

¹⁷⁸ A.g.m.

fikirlerini beyan edememesini ve inisiyatif almamalarından yakınmaktadır. Yazar'ın kafasında inandığı memurun görevlerini nasıl olması gerektiğini söylerken memurun sorumluluk alması ve hareket kabiliyeti göstererek külfeti göze almalarını telkin etmektedir¹⁷⁹.

Abdülğani Seni Bey, Meclis-i Mebusan reisi salisi Talat Bey ile Yemen mebuslarının Yemen'de şerri hukukun düzetilmesi ve uygulanmasını istedikleri noktasında görüşüklerini naklederek Yemen'e varır varmaz konu ile alakalı dört aylık süreçte malumat topladığını Tihame bölgesinin Şafi mezhebine, Cebal bölgesinin ise Zeydi mezhebe mensup olduğunu aktarmaktadır. Yazar, Yemen'de şafiler ile Zeydiler arasında husumetin var olduğunu ve sürekli ufak çatışmaların yaşandığını söylemektedir¹⁸⁰.

Yazar, İmam Yahya'nın nüfuzu altında olan bölgelerde mahkemelerin neticelenmesinin hızlı ve tarafları memnun eden bir şekilde işlemesine karşılık aynı durumun Osmanlı mahkemelerinde olmadığını ifade etmektedir. Yazar, Zeydi imamların hükümet tarafından tanınmak ve mahkemelerde kendilerine kadılık görevleri verilmesini istediklerini nakletmektedir. Yazar, yerel Osmanlı mahkemelerinin yetersiz ve işlevsiz olmalarından dolayı Zeydi imamların kadı olarak tayin edilmesi ile yerel ahalinin bölgenin imam ve şeyhlerine gitme olasılığının düşeceğini söylemektedir. Yerel ahalinin yerel imam ve şeyhlere gitmesinin siyasi zararlar getirdiğini farklı bir örnek üzerinden şafi mezhebine mensup bölge üzerinden açıklar; Asir Sancağı'nda Seyyid Muhammed bin İdris'in telkin ederek ve kerametler göstererek yerli ahaliyi kandırdığını, 40 bin kişilik silahlı bir kuvvet oluşturacak güce ulaştığını beyan etmektedir. Nihayetinde Yazar, Osmanlı Devleti'nin bölgede kuracağı şerri mahkemeler ile birlikte bölgenin asabi rengi olan ahalinin bu gidişatını engelleyeceğini, süratli ilerlenirse yerli ahaliye memnuniyeti de getireceğini düşünmektedir¹⁸¹.

¹⁷⁹ A. Seniy, "Yine Yemen'in husûsiyyat-ı Ahvâlininden", **Mülkiye**, Sayı 13, Şubat 1910, s.57-64.

¹⁸⁰ A. Seniy "Yemen'de Mahâkim-i Şer'iyeye", **Mülkiye**, Sayı 14, Mart 1910, s.33-39.

¹⁸¹ **A.g.m.**

Abdülğani Seni Bey, Sana'da Yemenlilere verdiği konferansın ayrıntılarını *Mülkiye Mecmuası* okuyucuları ile paylaşmaktadır. Yazar, konferansta yerli ahaliye tek dil ve tek millet anlayışı ile Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi menfaatlerinin korunması ve ittihadı anasır ideali ile ulaşılabileceğini söylemektedir¹⁸².

Yazar, Yemen'de yerli ahalinin şimendifer hattı ile alakalı olumsuz söylentileri bertaraf etmek için konferans verdiğini, bölgeye yapılacak deniz hareketına karşı Yemen'in muhafaza edilmesinde yardımcı olacağını aktarmasına karşılık dağlık bölgelerde yaşıyan yerli insanların hiç deniz görmemesinden dolayı denizin üstünde giden gemileri tahayyül etmesinin bile zor olduğunu bunun için düşman donanmasının oluşturabileceği tehlikelere ilgisiz kaldıklarını söylemektedir¹⁸³.

Yazar, Yemen'de yaşıyan yerli ahalinin medeniyet seviyelerinin diğer kavimler ile mukayese edildiğinde yüksek olduğunu bunu daha ileriye taşınması için gerektiğini düşünmektedir. Yazar, istibdat devrinde yerli ahaliye yeteri kadar ulaşılamamasından dolayı sıkıntıların ortaya çıktığını bu sıkıntıların giderilmesi için yerli ahalinin çocuklarının vatanı, milleti ve saltanatı koruması için eğitilmesi gerektiğini söylemektedir. Çocukların eğitilmesi ile onların memuriyete alınacağı kendi yaşadıkları vilayette idare memurluları olacaklarını, önemli olanın Osmanlı Devleti'ne hizmet etmek olduğunu yazar aktarmaktadır. Abdülğani Seni Bey, yerli ahaliye millet ve devletin ayrılmaz bütünlüğü karşısında devletin harici düşmanlarına karşı birlikte savunulması fikrini aşılıyarak Osmanlı Devleti'nin Yemen'de yapmak istediği politikalara karşı iyi niyet ile bakmalarını istediğini ifade etmektedir. Yazar, Girit hadisesi üzerinden yerli ahaliye vatan muhafazası bütün bir Osmanlı memleketinin siyasi ve doğal sınırları çizerek vatan anlayışını yerli ahalinin zihinlerine yerleştirmeye çalışmaktadır. Nihayetin yazar, Osmanlı Devleti'nin savunulmasında yalnızca

---

¹⁸² A. Seniy, "San'a'da Sırf Yemenlilere Verilen İlk Konferans", *Mülkiye*, Sayı 16, Mayıs 1910, s.32-44.

¹⁸³ **A.g.m.**

memurların fedakarlık göstermesini değil bu fedakarlığa tacirlerin ve yerli ahalinin de iştirak etmesini söylemektedir¹⁸⁴.

Abdülğani Seni Bey, Osmanlı'nın Arap memleketlerinde ki medeni seviyesinin düşük olmasını bedevi kültüründe görmektedir. Yazar, Arap memleketlerin medenileştirilmesi noktasında kendinde sorumluluk hissettiğini bedevi kültürü şehirleştirme gayretinde olmasını vatani bir görev olarak görmektedir. Yazar'ın bu idealine karşı muhalefet edenlere ise sadece İslam dininde böyle olduğunu ve bu din üzerine idare edilen Osmanlı Devleti'nin bunu yapmak zorunda olduğunu beyan etmektedir. Yazar, bunun dışında muhalefetin öne sürdüğü diğer iddialara (Müslim-Gayrimüslim eşitliği tartışması) ise gayrimüslimlerin hukukunun korunmasında temsilde Meclis-i Mebusan'ın çeşitli mebuslardan (Müslim-Gayrimüslim) oluştuğunu söylemektedir. Fakat Yazar, Osmanlı memleketlerinde dolaşan göçebelerin devlete gerekli fayda sağlayamadıklarından (askerlik, vergi, vatani hissin yoksunluğu) şikayet etmektedir. Yazar, Aşiret mekteplerinde verilen eğitim ile bunun değişeceğine inanmaktadır. Aşiret mektebinde okuyan çocuklara Osmanlı idaresini tanıtılması ve sadakatinin kazanılmasında önemli bir nokta olarak görmektedir. Ayrıca yazar, Aşiret mektebine giden öğrencilere aşırı derecede ihtimam gösterilmesini aynı hissiyatla ailelerine de böyle yaklaşılması gerektiğini ifade etmektedir¹⁸⁵. Yazarın bedevi kültüre olan olumsuz bakışının ve onu anlamlandırmada ki çaresizliğinin bu durumu çözmeye kendisini medeniyet yayan bir idealist gibi görmesi onu Batı'nın Avrupa dışındaki bölgeleri ele geçirirken ki aynı misyonu üstlenmeleri ile paralellik kurabiliriz. Hiç şüphesiz bu anlayışın sömürgeciliğin bir nevi zihni düzlemi olarak görmemiz gayet tabiidir.

Abdülğani Seni Bey, bu seferki makalesinde idarenin iki yönü üzerinde durmaktadır; biri Hükümet-i şahsiye (Diktatör rejimi) diğeri ise usul ve kanun ile idare etme. Yazar, tarihte tek idarenin çok örneğinin bulunduğu fakat İngiltere'de 300 yıllık bir meşruti idarenin olduğuna dikkat çekmek istemiştir. Yazar, tek başına idareye karşı

---

¹⁸⁴ **A.g.m.**

¹⁸⁵ A. Seniy, "Temdîn-i Aşâir", **Mülkiye**, Sayı 17, Haziran 1910, s.37-43.

kanun ve usulün öneminden bahseder ideal idarenin çerçevesini çizmiştir. Yazar, idarenin ruhunda görünenden ziyade derinliğine inildiğinde çok farklı şeylerin anlaşılacağını iddia ederek; hükümet-i idarede heyeti (meşruti) idarenin öneminden bahsetmektedir. Yazar, öncelikle idarenin icrasında görevli olan en üstünden en aşağısına kadar olan memurları devletin vücudu olarak görmekte, mülki idare amirlerini devletin elleri ve ayakları son olarak Heyet-i Vükela'yı da (Meclis) devletin başı ve kalbi olarak teşbih etmektedir. Yazar, bu görevli memurların farklı düşüncelere sahip olsalar bile ahenk içinde idarede bulunmaları gerektiğini düşünmektedir. Yazar, misal olarak Meşruti idareden önce memur olan kişilerin liyakatsiz davranışlar sergilediğini, kanun ve nizamla uyum gösterememelerinden yakınmaktadır. Aynı durumun kabinede iki taraflı hareket edenlerin tutarsız davranışlarının da bulunduğunu söyleyerek 600 senelik Osmanlı idaresinin hemen kolayca değiştirilemeyeceğini (memur zihniyeti) bunun bilgi ve eğitimle yavaş yavaş düzeleceğini savunmaktadır¹⁸⁶.

Yazar, Osmanlı yönetiminde yer alan idarecilerin farklı düşüncelere sahip olabileceklerini bunun doğal karşılanmasını önemli olan mülki idarenin ölçüsünün ne olması sorusunu sormaktadır. Yazar, bu soruyu mülki idarecilerin yeni döneme intibak etmelerini, alışmalarını ve bu yeni düzene göre idarede mükemmelleşmelerini beklediğini söyleyerek cevaplandırmaktadır¹⁸⁷.

Abdülğani Seni Bey, mülki idarecilere kararlarında ölçülü davranmalarını uygulamada ise ciddi ve sebatkar olmalarını tavsiye etmektedir. Yazar, memurun idaresinde uygulanacak eyleme karar verirken benzer uygulamaları öncelikle kıstas kabul ederken uygulanmamış vakada ise kendi sorumluluğuna göre hareket etmesini ya da üstünden izin almasını ifade etmektedir. Yazar, İstibdat devrinde memurların hep üstüne başvurarak hareket etmesinden dolayı sorumluluk almadıklarını bununla buldukları mevkileri korumaya çalıştıklarını böylece işlerin ağırlaşmasından dolayı idarenin anında müdahale edememesinden yakınmaktadır. Fakat yazar, memurun üstüne danışmasını genel olarak eleştirmediğini kanun ve nizamda bulunmayan kararların üste

¹⁸⁶ A. Seniy, "İradede Şahıs, Meslek", **Mülkiye**, Sayı 18, Temmuz 1910, s.42-48.

¹⁸⁷ **A.g.m.**

sorulmasının sorumlu bir davranış olduğunu düşünmektedir. Yazar anlatımın Hasan Fehmi Paşa'nın idari karar almasında uygun zaman ve mekanı bekleyerek Taşoz Adası'ndaki karışıklığı önleyebilmek için Selanik valisi olduğu zaman yapabildiğini örnek olarak anlatmaktadır¹⁸⁸.

Abdülğani Seni Bey, Osmanlı hükümeti tarafından 1910 yılında Adana Vilayet Mektupçuluğuna atanmıştır. Yeni göre yerine giderken bu izlenimlerini *Mülkiye Mecmuası* okuyucuları ile paylaşmaktadır. Yazar, Adana'ya giderken Mersin limanındaki izlenimlerini, Mersin şehrini ve coğrafi özelliklerini aktarmaktadır. Yazar öğrenim gördüğü sırada okuduğu kitaplarda Anadolu'nun önemli nakliye limanı olan Mersin Limanı'nın anlatıldığı gibi büyük ticari iskelelere sahip olmadığını fakat bulunduğu konum itibari ile İstanbul-Bağdat arasındaki ticaretin önemli bir kavşak noktası olacağını ileride İzmir gibi bir şehre dönüşeceğini ummaktadır¹⁸⁹.

Yazar, Adana- Mersin demiryolu hattı ile ilgili bilgiler vererek Adana'da çıkan kötü bir vaka sonucu şehrin binalarının harap bir halde olduğunu söylemektedir. Yazar, Adana'da çıkan olayların insanların cehaletinden kaynaklandığını fakat bunun idrakinde olan Vali Cemal Bey'in vilayetin çeşitli yerlerinde mektepler ve idadiler açtığını söylemektedir. Yazar, daha sonra Adana'da yaşayan yerli ahalinin geleneklerinden ve misafirperverliğinden bilgiler vermektedir. Ayrıca Yazar, Adana'daki havanın ziraat hayatına etkisinden bahsedip Adana'nın fiziki özelliklerini okuyucular ile paylaşmaktadır¹⁹⁰.

Yazar'ın Adana'daki olayları kötü vaka olarak değerlendirmesi gerçekten dikkat çekicidir. 1909 Adana Olayları bölgede Ermeniler ile Türkler arasında çıkan çatışmanın Osmanlı hükümetinin müdahalesi ile zorlukla bastırılması Osmanlı ve Avrupa basın gündemini fazlası ile meşgul etmişti.

¹⁸⁸ A. Seniy, "Muvaffakiyyât-ı İdareden", *Mülkiye*, Sayı 19, Ağustos 1910, s.42-47.

¹⁸⁹ A. Seniy, "Adana'da İlk Meşhûdât ve İhtisâsâtım", *Mülkiye*, Sayı 20, Eylül 1910, s.42-49.

¹⁹⁰ **A.g.m.**

Abdülğani Seni Bey, Osmanlı Devleti ile memur ilişkisi üzerinde durarak; nasıl seçileceğini, memuriyetin özelliklerini, yetkisi, memurun imtiyazları ve memurun mükafatlandırılması ve cezalandırılması başlıkları üzerinden anlatımını oluşturmaktadır. Yazar, memurda aranması gereken vasıfları sıralarken ehliyet ve iktidarın olması gerektiğini ayrıca memurun iffetli, dürüst ve güzel ahlak taşımasını en önemlisi ise vazifesini severek istikrarlı bir şekilde görevini tamamlamasını beklemektedir. Yazar, memurun yetki sınırlarını çok iyi bilmesi gerektiğini düşünmektedir. Memurun işini ifa ederken tereddüde düşmemesini eğer düşer ise iş göremeyeceğini belirtmektedir. Yazar, mülki idarecilerin kendilerine güven duymalarını ve çevrelerini de o şekilde şekillendirilebilecek vazifenin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yazar, daha sonra devlete gönderme yaparak bir memurun (vali) devletin resmi şahsiyeti olarak ne kadar kıymetli ise devletin memurun (vali) hususi şahsiyetine de önem vermesini istemektedir. Aynı zamanda yazar, devletin memurlarına karşı gözetici kollayıcı olmasını beklemektedir. Yazar, memurun mevki derecesi ne kadar yüksek ise o kadar dikkatli ve titiz olması uyarısında bulunmaktadır. Sultan II. Abdülhamid devrinde taltif ve rütbelerin liyakatli insanlara verilmediğinden dolayı mevki derecesinin ehemmiyetini bilmeyen idareciler olmasından yazar yakınmaktadır¹⁹¹.

Yazar, memurların vazifesini icra ederken ümitlerini besleyen hayalleri kamçılayacak şekilde devlet tarafından mükafatlandırılmalarını istemektedir. Yazar, Osmanlı bütçesinin sıkıntılı bir durumda olmasından dolayı Avrupa'daki devletler gibi memurlarına ikramiye veremeyecek durumda olduğunu bilse de Osmanlı Devleti'nin bütçesini gene düzeltebilecek olan insanların memurlar olduğunu belirterek, memurları imkan nispetinde mükafat tanınmasının lazım geldiğini düşünmektedir¹⁹².

Abdülğani Seni Bey, Devletçilik kelimesinin tanımını yaparken her kavimde çeşitlilik arz ettiğini Osmanlı Devleti üzerinden tanımlarken Osmanlılık veya Osmanlı taraftarlığı kelimesini kullanmakta Avrupa'da Latin milletinin tanımını açıklarken Fransız, İtalyan ve İspanyolların oluşturduğu bir çatı olarak görmektedir. Yazar ayrıca

¹⁹¹ A. Seniy, "Me'murîn-i Devlet ve Evsâfi", **Mülkiye**, Sayı 21, Ekim 1910, s.18-33.

¹⁹² **A.g.m.**

Latin milletinin devletçi yapıya sahip olduğunu ifade ederken Germen kavminin yani Alman, İngiliz ve İskandinav milletlerde devletçiliğin pek az hissedildiğini ifade etmektedir¹⁹³.

Yazar, Memuriyetçilik kelimesini şu şekilde açıklar; memuriyetçiliğin devletin şubeleri içinde olması hasebi ile memurun şahsi kanaatinin geriye atılıp devletin şahsi bakışı ile hareket edilmesine memuriyetçilik demektir. Yazar, Memuriyetçiliği Devletçilikten ayırmadığı gibi istidadın (yeteneğin) teşebbüsü zati'den de ayrılamayacağını belirtmektedir. Yazar devletçiliğin ruhunun devletin teşkilatlanmasından dolayı mı geliştiğini yoksa ahalinin haleti ruhiyesinden mi kaynaklandığını sormaktadır. Bu sorunun cevabının kavimden kavime değişebileceğini fakat Osmanlı Devleti nezdinde devlet teşkilatlanmasının çok büyük bir önemi olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, devletin teşekkülünü kavmi damar üzerinden okumakta ve Osmanlı Devleti'ni bunun dışında tutmaktadır. Yazar, Osmanlı kelimesinin kavmi bir izahının olmadığını vurgulayarak tarihi sürecini aktarmaktadır. Yazar, Avrupa'da devleti milletin oluşturduğunu Osmanlı Devleti'nde ise devletin milleti oluşturduğunu söylemektedir. Osmanlı kimliğinin devlet tarafından oluşturulup millete yansıtması sebebi ile milletin her şeyi devletten beklemesine yol açtığını ifade etmektedir¹⁹⁴. Aslında yazarın devletin milleti oluşturmasına karşı çıkmaktadır. Devletin kurucu unsuru olarak gördüğü milleti kavimi bir bakış açısı ile değerlendirmekte birliğin ve uzun müddet yaşamasını bu kavmi bağlar üzerinden açıklamaktadır.

Yazar, memurun ruhi durumunda iki duygunun farkını ortaya koymaya çalışır; biri memurun şahsi menfaati diğeri ise mensup olduğu devletin menfaati. Bu iki duygunun memurun içinde oluşmasındaki etkenleri sorgulayarak açıklamaya çalışır. Yazar, memurun şahsi menfaatini düşünmesinde ailesinin geçimini sağlamak olduğunu bunun için ticarete atılmayı riskli gördüğü için memur olduğunu anlatmaktadır. Memurun devletin menfaatinin düşünebilmesi için önce kendi geçimini sağlamak

---

¹⁹³ A. Seniy, "Osmanlılarda Devletçilik, Me'muriyetçilik, Teşebbüs-i Zâtî, İsti'dad", **Mülkiye**, Sayı 21, Ekim 1910, s.50-63.

¹⁹⁴ **A.g.m.**

zorunda olduğunu ondan sonra devletin menfaatini gözetebileceğini beyan etmektedir. Yazar, insanların geçimini sağlamak için memur olmak istediklerini bu yüzden şahsi teşebbüs ile ticarete atılmadıklarını ifade ederek memuriyetin yetenek gerektiren bir meslek olduğu vurgusunu yapmaktadır. Nihayetinde Yazar, istidadın eğitim ile değil sadece zamanın ihtiyacının getirilerine göre hareket edip fazla çalışmak ve sabır ile bu sıkıntıların aşılacağı tavsiyesinde bulunmaktadır¹⁹⁵.

Abdülğani Seni Bey, idare memurlarının psiko-sosyal durumlarını Devri Sabık ve (Sultan II. Abdülhamid devri) Devri Hazıra (II. Meşrutiyet devri) dönemleri arasında memurun millet ile ilişkisini, memurun memur ile ilişkisini, memurun asker ile ilişkisi başlıkları ile mukayese yapacağını sosyal ve psikolojik inkılabın şu an ki devirdeki tesirlerini anlatacağını belirtmektedir. Yazar memurun Sultan II. Abdülhamid devrindeki yılgınlığının devri nikbinde (II. Meşrutiyet) iyimserliğe dönüştüğünü aktarmaktadır. Fakat yazar Meşrutiyet idaresinin herkesi tam anlamı ile kucaklayamadığını beyan etmektedir. Yazar, Sultan II. Abdülhamid devrinde memurların millete kötü davrandığını ve millet tarafından sevilmediğini iddia etmekte ama itidalli bir şekilde yaklaşılması uyarısında bulunmaktadır. Yazar devri sabıkta memurların sürekli işlerini üstlerine danışmasında dolayı işlerin yürütülmesini yavaşladığını ve bunun millet tarafından tepki uyandırdığını ifade etmektedir. Fakat yazar memurların iş görememesini kendilerinin değil devrin sıkıntısı olduğu görüşündedir¹⁹⁶.

Yazar, memurların memurlar ile ilişkisini anlatırken; Dahiliye, Hariciye ve Maliye Nezaretlerinde çalışan memurların vazifeleri ve haleti ruhiyeleri arasında farkın elbette olacağını ama onları birleştiren unsurun “memurluk” vasfı olduğunu unutmamaları gerektiği uyarında bulunmaktadır. Yazar, devri sabıkta memurlar arasında olumsuz rekabetin öne çıktığını şimdiki devirde sorumlulukların ayrılması ile halada buna devam ederlerse eninde sonunda bu süreçte kaybolacaklarını aktarmaktadır. Yazar, devri sabıkta en keskin rekabetin mülkiye memurları ile askerler arasında olduğunu

---

¹⁹⁵ **A.g.m.**

¹⁹⁶ A. Seniy, “İdare Me’murlarının Hâlât-ı Rûhiyye-i İctimâiyeleri”, **Mülkiye**, Sayı 23, Aralık 1910, s.21-41.

Meşrutî idare ile bu durumun değiştiiğini iddia etmektedir. Yazar mülki memurları ahlak noktası üzerinden üçe ayırmaktadır; ilki kendi yetkisi dahilinde hareket eden memurlar, ikincisi etrafa göre hareket eden memurlar, üçüncüsü ise asla yanlış yaptığını kabul etmeyen memurlar. Bu vasıfları yazar sıralarken memurlar arası veya asker ile olan ilişkinin sıkıntılı tarafların nedeninde yatan problemi anlatmaya çalışırken aynı zamanda mülki memurun nasıl bir ahlaka sahip olması gerektiğini de öğütlemektedir¹⁹⁷.

Abdülğani Seni Bey, yeni devrin (II. Meşrutîyet) mükemmel olmadığını bunun yavaş yavaş olacağını tıpkı Avrupa Devletleri'nin tarihindeki gibi sürecin işleyeceğine inanmaktadır. Yazar Meşrutî idarede jurnal sıkıntısının ve işkencelerin olmadığını belirttikten sonra Meşrutî idarede bir takım adli kararlarda kurunun yanında yaşında yandığını ama zaman ile bunların düzeleceğini ümit etmektedir. Yazar, istibdat devrinde insanların kötümser düşündükleri için kendilerini kurtarmak için her şeyi yapabileceklerini fakat Meşrutîyetin ilan edilmesinden dolayı insanların kendilerinden emin ve özgüvenlerinin yükseldiğini düşünmektedir. Bu özgüven ile insanlarda şahsi teşebbüslerin arttığına bunda ki en büyük etkinin mevcut rejime olan güvenlerinden kaynaklandığını iddia etmektedir¹⁹⁸.

Yazar, istibdat devrini fırtınaya tutulmuş dümensiz bir gemiye benzetmekte şimdiki zamanı (II. Meşrutîyet) ise fırtınanın nihayetlendiği gemiye dümenin takıldığını sadece işin gemiyi güvenli bir şekilde limana götürmenin kaldığını söylemektedir. Yazar. İnkılabı besleyen duygunun milletin arasındaki fertlerin içinde barındırdığı inkılab ruhunda var olmasına bağlıyor ve inkılabın en büyük faydasının insanların içinde barındırabildiği bir ruh olarak görmektedir. Fakat yazar 31 Mart Ayaklanmasını bu minvalde değerlendirmeyeceğini özellikle vurgulamaktadır. Yazar inkılab ruhunun millette tezahürünü Osmanlı donanmasının desteklenmesi için yürütülen kampanyaya milletin coşkulu bir şekilde desteklemesi olarak görmektedir. Yazar milletin bu gayretini

---

¹⁹⁷ A.g.m.

¹⁹⁸ A.g.m.

geçte olsa emin adımlar ile ilerlediğini ve ilerleyeceğini temenni ettiğini söyleyerek ümit var olduğunu göstermektedir¹⁹⁹.

Abdülğani Seni Bey, Aralık ayının 1910 yılında Beyrut Vilayet Mektupçuluğu görevine getirildikten sonra Beyrut ile ilgili izlenimlerini Mülkiye Mecmuası okuyucuları ile paylaşmaktadır. Yazar öncelikle Beyrut'a karşı ilgisini ve insanlar tarafından Beyrut'un sevilmesinin sebeplerini aktarmaktadır. Yazar, Beyrut'u Suriye Vilayetinin ticari kapısı olarak görmekte ve 100 bin nüfusu ile Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde bulunan en büyük dördüncü şehir olduğunu söylemektedir. Ayrıca yazar, Beyrut'u büyük şehir yapan nedenleri sıralarken Batı Medeniyetinin şehirde kurduğu misyonlar ve konsolosluklar olmadığını şehrin kadim geçmişinden (Fenikeliler) kaynaklanan bir zenginliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır²⁰⁰.

Yazar, Beyrut'ta insanların Halep-Rayak tren hattının Bağdat ana demiryolu ile birleşerek Trablusşam vasıtası ile Akdeniz'e ulaşması sonrası ticari yolun değişmesinden endişelendiklerini belirtmektedir. Fakat Yazar, Beyrut'ta yaşayan insanların düşündüğü gibi düşünmediğini, Osmanlı Devleti içinde atıl kalmış diğer şehirlerinde gelişmesi için bu gibi projelere destek verdiğini söylemektedir. Yazar'ın arzusu, Osmanlı Devleti içinde birçok Beyrut gibi şehirler kurularak bütün memleketin zenginleşmesini hedeflemektedir²⁰¹.

Abdülğani Seni Bey, memurların mahkeme sürecinde ki durum hakkında bilgi vereceğini kanunların ruhuna değil şekil üzerinden değerlendireceğini beyan etmektedir. Yazar mahkemeler hakkında genel bilgiler vermektedir; İdare Mahkemesi, Baş savcı (İdare Müdde-i Umumisi), Hakim (İdare Müstentik). Kaza, Liva ve Vilayette bulunan mahkemelerin (Mehakim); Bidayet, İstinaf ve Temyiz mahkemelerin mevcudiyetinden bahsetmektedir. Yazar, Mehakim-i Adliye ve idare arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Yazar İdare Mahkemeleri'nin (Mehakim-i idare) meclis idaresinde

---

¹⁹⁹ **A.g.m.**

²⁰⁰ A. Seniy, "Beyrut'dan Sada", **Mülkiye**, Sayı 25, Şubat 1911, s.35-40.

²⁰¹ **A.g.m.**

olduğunu buradaki görevlilerin cahil ve iş bilmezliklerinden dolayı suçlanamayacağını söylemektedir²⁰².

Abdülğani Seni Bey, memurun yargılanması gerektiği zaman geçireceği idare soruşturmasının merhalelerini aktarmaktadır. Yazar, memurun avukatının kanun çerçevesinde soruşturmaya dahilini ve yetkilerini ortaya koymaktadır. Yazar, misal olarak söylediği memurun yolsuzluğu vakası halinde vukuatın mahkemeye sevk edilmesi ile birlikte mülki idareciler tarafından da yargılanabileceğini ifade etmektedir. Diğer taraftan yazar, memurun işten el çektirilmesi kısa vadede işe yarasada mahkeme tarafından yargılanmasındaki insafsızlık ve vicdansızlığın adaletin sağlanmasında en büyük sorunu teşkil edeceğini iddia etmektedir. Yazar, memurların yargılandığı mahkemelerin ıslaha muhtaç olduğunu zira memura istinat edilen suçlamanın memurun bu suçlamaların asılsız olduğunu ispatlamak zorunda kaldığını söylemektedir. Nihayetinde yazar, memur yargılamalarında mahkemelerin yüzde doksan beş oranında memurların beraat ettiği fakat usulsüzlük yapan memurların bu gibi yüksek rakamdan dolayı affedilmesinin mahkeme idaresinin yargılamasında ki adaletin, memurlar tarafından sorgulanmasına vesile olduğunu bunun düzeltilmesi temennisinde bulunmaktadır²⁰³.

Abdülğani Seni Bey, mevcut anayasada bulunan bazı kanunların birbiri ile çelişmesinin biran evvel önüne geçilmesini istemektedir. Yazar, jandarma ve polis teşkilatının vazifelerinin birbirine karışmasını okuyucu ile paylaşmaktadır. Yazar, jandarmanın genel olarak asker olmasına rağmen vazifesinin mülki bir kuruma ait olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Yazar jandarmanın hükümeti ve devleti temsil etmesi hasebi ile hükümetin değerlerini de koruma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan yazar, belde ve kasabalarda asayıştan polisin sorumlu olduğunu, görünür ve görünmez suçlular hakkındaki adliye muamelelerini (tutuklama, gözaltı, mahkemeye sevk) ifa etmek ile yükümlü olduğunu belirtmektedir. Yazar, polis

---

²⁰² A. Seniy, "Me'mur-in-i Devletin Hukûku yahud Mahâkim-i Hâzıra-i İdare", **Mülkiye**, Sayı 26, Mart 1911, s.65-70.

²⁰³ **A.g.m.**

ve jandarmanın yetkilerinin birbirine karışması sonrası bazı vakaların çözülemediğini aktarmaktadır. Yazar, çelişen ahkâmın çıkan kanun ile düzeltilmesini, ayrı ayrı mecmualarda yazılıp tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini istemektedir²⁰⁴.

Abdülğani Seni Bey, mektupçuluk vazifesinin merkezi vilayetlerde yazı işleri müdürü unvanına dönüştürülmesinden bahsetmektedir. Yazar, nezaret kelimesinin değişikliklerinde bir sorun olmadığını fakat mektupçuluk kelimesinin ve idaresinin değişmesini aynı anlamda görmediğini düşünmektedir. Yazar, ayrıca Defterdarlık unvanının neden maliye müdürü olarak değişmediğini anlayamadığını ifade etmektedir. Yazar, özellikle mektupçuluk vazifesinin idare meclisinden çıkarılmasının sorun teşkil etmeyeceğini fakat vali ile vilayet ilişkilerine köprü olan bu vazifelin büyük kolaylıklar sağladığı, görevlerin değişmesi ile en büyük zararın büyük vilayetlerdeki işlerin halledilmesinde olacağını öngörmektedir. Abdülğani Seni Bey, bu karışıklığın düzeltilmesi temennisinde bulunmaktadır²⁰⁵.

3.2.Bedî' Nuri Bey ve Yönetim Hakkındaki Fikirleri

Bedî' Nuri Bey, 1872 (1289 H.) yılında İstanbul'da doğmuştur²⁰⁶. Trablusgarp İstinaf Ceza Dairesi Reislerinden Muhammed Hilal İbni Mustafa Al-Husri Efendi ile Fatıma Hanım'ın oğludur. Ayrıca Osmanlı Devleti zamanında Darülmüallimin-i Aliye Müdürlerinden Mustafa Satı' Bey'in²⁰⁷ ağabeyidir. Yazar ilk eğitimini Şeyh Kamil Efendi'den özel ders alarak tamamladı. Ortaöğretimini Trablusgarp Rüştüyesinde bitirdikten sonra Mülkiyenin İdadi Kısımında lise öğrenimini tamamladı. 1896 yılında Mülkiye'nin Yüksek Kısımından mezun olduktan sonra Ziraat Bankası Muhasebe Kalemi Mukayyit Refikliği'ne tayin edilerek devlet hizmetine girmiştir. 1897'de Halep Vilayeti Maiyyet Memurluğuna tayin edildi. Bu süreçte yazar Halep İdadisinde Türkçe, Tarih ve Edebiyat dersleri vermiştir. 1899'da Razlık Kazası ve 1902 yılında da Havza

²⁰⁴ A. Seniy, "Vilâyâtda Bir Taaruz-ı Mühimm-i İdarî", **Mülkiye**, Sayı 26, Mart 1911, s.79-86.

²⁰⁵ A. Seniy, "Vilâyâtda Mektubculuk Vazifesi Ve Ehemmiyeti", **Mülkiye**, Sayı 28, Haziran 1911, s.177-181.

²⁰⁶ **B.O.A., DH. SAİDD.**, 76-319, 27 Şubat 1873 M./ 29 Zilhicce 1289 H.

²⁰⁷ Fatma Çil, "Satı Bey'in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004

Kaza Kaymakamlıkları görevlerini ifa etmiştir. 1 Şubat 1902'de Havza Kaymakamlığı görevinden İstanbul Şehremaneti Meclisi Azalığına tayin edilmiştir²⁰⁸. 26 Eylül 1906 yılında Dersaadet ve Bilad-ı Selase'de bulunan mekabiri islamiye'nin muhafazası için teşkil olunan komisyona tayin edilmiştir²⁰⁹. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası Bedî' Nuri Bey 1909 Temmuz'da Ankara, 1909 Aralık'ta Edirne ve 1910 yılında ise İstanbul Vilayetleri Mektupçuluklarına getirilmiştir. 1912'de Fatih Belediye Şubesi Müdürlüğüne ardından 1913'te Müntefik Mutasarrıflığına terfi edilmiştir. Göreve giderken Basra'da vapurda iken vurularak katledilmiştir²¹⁰.

Bedî' Nuri Bey²¹¹, Osmanlı Devleti'nin idari ve teşkilat yapılanması ile alakalı meselelere sosyolojik ve psikolojik açılarından bakarak idarenin ruhu ve o ruhu besleyen kaynağın, yani kanunların idrak edilmesi, anlamlandırılması ve pratik eyleme dönüştürülmesi hedefi ile *Mülkiye Mecmuasında* on iki makale yazarak okuyucularına aktarmaya çalışmıştır²¹². Yazarı, Abdülgani Seni Bey ile mukayese edecek olursak Bedî' Nuri Bey, Osmanlı Devleti'nde vilayetlerin ve taşranın idare edilmesi ile alakalı meselelerde daha derin fikri temeller üzerinden bakmakta olduğunu görebiliriz. Abdülgani Seni Bey, meseleleri sahada gören ve tecrübeleri ile okuyuculara yardımcı olmaya çalışırken, Bedî' Nuri Bey ise meselelerin daha çok teorik kısımları ile ilgilenmektedir.

Bedî' Nuri Bey, milletin inkılabına (II. Meşrutiyet) gösterdiği desteğin halet-i ruhiyesinin bilinmesi gerektiğini, inkılabı götüren sebeplerin; siyasi, iktisadi ve dini dinamiklerinin olduğunu belirterek bu nedenler üzerinde durulursa inkılabın doğru bir şekilde anlamlandırılacağını ifade etmektedir. Yazar, mevcut durumun yani milletin halet-i ruhiyeleri üzerinden inkılabı desteklerinin mülkiyeliler tarafından iyi bilinmesi

²⁰⁸ B.O.A., BEO., 1785-133871, 1 Şubat 1902 M./ 22 Şevval 1319 H.

²⁰⁹ B.O.A., BEO., 2916-218675, 26 Eylül 1906 M./ 7 Şaban 1324 H.

²¹⁰ Daha geniş bilgi için Bkz. Muammer Hüseyin Manav, "Bedîi Nuri Bey'in Hayatı, Görüşleri ve Şahsiyeti: 1872-1913", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.; Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, II. Cilt, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969, s. 641-642.

²¹¹ Nuray E. Keskin, "Yönetim Olgusu Üzerine 1909 Tarihli Bir Makale: Sosyal Bilimler ve Yönetim Bilimi", **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, C.5, Sayı:12, 2010/2012, s.181-200.

²¹² Nuray E. Keskin, "Türkiye'de Yönetim Biliminin Gelişimi: 1870-1910", **Amme İdaresi Dergisi**, C.41, Sayı 4, 2008, s.17-20.

gerektiğini savunmaktadır. Yazar, insanları temsil eden cemiyetlerin (II. Meşrutiyetin ilan edilmesini destekleyen cemiyetler) ve milletin kendisinin el ele vererek özgürlüklerini kazanma uğruna hükümete hücum edip, Meşrutiyetin ilan edilmesine muvaffak olduklarını aktarmaktadır²¹³.

Yazar diğer taraftan, Mösyö Şikel'in eserlerinden faydalanarak kötü bir kanunun tesiri altında yaşayan kitlelerin iyi sonuçlar doğuramayacağını, kötü kalkışmalara sebebiyet vereceğini beyan etmektedir. Yazar ayrıca Gustave Le Bon'un fikirlerinden yola çıkarak, kitlelerin kendini bilmez hallerini tıpkı etrafa saçılan "mikroplar" misali üzerinden felaket ile sonuçlanacağını düşündüğünü söylemektedir.

Yazar, yukarda bahsettiği iddialarını II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra çıkan 31 Mart Ayaklanmasına katılan kitlelerin halet-i ruhiyeleri ile örtüştürmektedir. Fakat ayaklanmaya katılmayan kitlelerin varlığına da işaret eden Bedî' Nuri Bey, o insanların halet-i ruhiyelerinin anlaşılmasını istemektedir. Yazar, İstanbul'da çıkan ayaklanmanın ilerleyen süreçte kitlelerin disiplin altına sokulması ve amaçsızlıklarının ortadan kalkmasını ordunun (Harekat Ordusu) gelişine bağlamaktadır. Yazar, bu gibi olayların geçmişte de olduğunu vurgulayarak III. Napolyon'un Sedan Muharebesinde (1870) Almanlara yenilip esir edilmesinden sonra Paris'te yaşayan kitlelerin ihtilal (Paris Komünü) gerçekleştirdiğini örnek olarak göstermektedir²¹⁴.

Bedî' Nuri Bey, ferdin şahsiyetini bulunduğu yer itibari ile kitleler karşısında kaçınılmaz bir şekilde erimesinin ve ortadan kalkmasının psikolojik bir yanının olduğunu düşünmektedir. Yazar, kitleleri yönlendiren duygunun kavmi bir özgünlüğünün olduğunu ve milliyetini tanımlayan hikayelerin ve efsanelerin birinci dereceden ele alınması gerektiğini söylemektedir. Yazar, her kavmin kitle refleksinin farklı olduğunu, (Alman, İngiliz, Fransız ve İtalyan) bu refleksi besleyen değerlerin geçmişte (mitler, efsaneler ve destanlar) aranması gerektiğini ve bundan duygusal olarak beslenen kitlelerin eyleme (ayaklanma, isyan ve inkılab) dönüştürebilme güçlerinin

---

²¹³ Bedî' Nuri, "Halk ve İzdiham", **Mülkiye**, Sayı 3, Nisan 1909, s.10-25.

²¹⁴ **A.g.m.**

olduğunu beyan etmektedir. Yazar, zor durumlarda kitlelerin kendilerini koruyabilme korkusundan dolayı kolayca kendilerini kaybedebileceklerini ve kargaşanın doğması ile büyük felakete neden olacaklarını ifade etmektedir²¹⁵.

Bedî' Nuri Bey, kitlelerin zamanla nasıl oluşup nasıl birleştikleri hakkında bilgiler vermektedir. Öncelikle yazar, yüksek fikrin kitleleri birleştirmede büyük bir payının olmadığını çünkü insan tabiatının buna elverişli olmadığını, insanın ilk önceliğinin yaşama, barınma ve zürriyetini devam ettirme gibi içgüdüsel hisler taşıdığına inanmaktadır. Yazar Gustave Le Bon'dan alıntı yaparak meclisin kitleleri dizginlemede ve onları eğitime gibi hedeflerinin olmasını savunmaktadır. Ayrıca yazar, kitleleri birleştiren telkin ve söylemin önemini vurgulamakta bunun en gözle görünen örneğini, orduların telkin ile birlikte hareket etmesini göstermektedir. Yazar, geçmişte bunun örnekleri olduğunu Napolyon Bonapart'ın Fransız Ordusu üzerindeki telkinleri sayesinde kitleleri tek bir amaç doğrultusunda birleştirerek Avrupa'da zaferden zafere koştüğünü söylemektedir. Yazar, telkin kabiliyeti olmayan insanların kitleleri yönlendiremeyeceğini bu yeteneğin basit bir şey olmadığını okuyucuları ile paylaşmaktadır. Ayrıca yazar, kitlelerin bir araya gelip ihtilal gerçekleştirmelerinde iklimin çok büyük etkisinin olduğunu, sıcak havaların kitleleri bu siyasi kalkışmalara yönlendirdiğini 1830 ve 1848 ihtilallerin hep yaz mevsiminde olmasının tesadüf olmadığını dikkat çekmiştir. Üstelik yazar Ay'ın hareketlerinin (yeniay, dolunay ve hilal) insanlar üzerinde etkisinden bahsederek insan hissiyatını fizyolojik ve psikolojik ilimlerden yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. Nihayetinde yazar, devrin ihtilaller devri olduğunu bunun idrakinde olunması gerektiğini mülkiyelilere söyleyerek anlamlandırma amacı taşımamızı temenni etmektedir²¹⁶.

Bedî' Nuri Bey, Sultan II. Abdülhamid'in hal edilmesinden (27 Nisan 1909) sonra mülkiye mezunlarına hitaben gelecekte mülkiyelilerin idarede tek güç olacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Yazar, mülkiye memurlarının devri sabıkta iyi işler yapmasına rağmen yönetimin kötü niyetli olmasından dolayı mülkiyelilerin iyi bir iş

---

²¹⁵ A.g.m.

²¹⁶ A.g.m.

ortaya koymadıklarını ifade etmektedir. Yazar, mülkiyelilerin istibdat devrinde karşılaştıkları zorlukları ve sıkıntıları aktarmaktadır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile özgürlük ortamının oluştuğunu, mülkiyelilerin görevlerini layıkıyla yapıp memleketi imar hareketine girişmelerini, mazeretlerinin artık kalmadığını ifade etmektedir²¹⁷.

Yazar, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine giden süreçte istibdat devrinde mülki memurların millet ile teması sırasında istibdat hükümetine karşı kamuoyu oluşturduklarını ve bu sayede Meşrutiyet'e giden sürecin başladığını anlatmaktadır. Bedî' Nuri Bey, mülkiyelilere hitaben vazifelerinin ne olması gerektiği ile ilgili söylev verirken, mülki memurların milleti iyi bir şekilde idare etmelerini beklemekte ve insanların hafızasından eskiye dönme fikrinin tamamen ortadan kalkmasını, hedeflemelerini söylemektedir. Yazar, mülkiye memurlarının görevlendirildikleri yere hizmet götürürken vergi toplanmasında eşit ve adil şekilde davranmalarını zengin-fakir ayrımı yapmamalarını öğütlemektedir. Ayrıca yazar, Sultan II. Abdülhamid devrinde ehliyetli olmayan idarecilerin maliyede çıkardığı kanunların memlekete fena sonuçlar çıkardığını, bunu bizzat müşahade ettiğini beyan etmektedir. Yazar memleketimizin ziraat memleketi olmasına rağmen ticaretin ve sanayinin ihmal edilmemesi gerektiğini söyleyerek, Fransa üzerinden düşüncesini örneklendirmektedir; Fransa'da 5.600.740 kişinin ziraat ile uğraştığını, 3.488.000 kişinin ise sanayide çalıştığını, 1.020.000 kişinin ticaret ile uğraştığını ve 222.000 kişinin de madencilikte çalıştığını söylemektedir. Ayrıca yazar, son istatistiklere göre Fransa'da mevcut 309.377 kurumun sanayi ağırlıklı olduğunu bu kurumlarda 1.719.816 kişinin erkek, 623.565 kişinin ise kadın olduğunu ve 238.498 kişinin ise kız çocuklarının çalıştırıldığını okuyucuları ile paylaşmaktadır. Bedî' Nuri Bey, Fransa'da verdiği örnek ile Osmanlı memleketinde sanayinin gelişmesini Sivas'ta şeker fabrikasının açılmasını hatta buraya demiryolu döşenerek şehrin kalkınmasının gerektiğini söylemektedir. Yazar, taşra vilayetlerin kalkınmasında, Nafia Nezareti'nin sorumlu olduğunu nezaretin ıslah edilerek bu gayelere hizmet etmesini savunmaktadır. Nihayetinde yazar, belediye kanunlarının düzenlenerek gelirlerin sağlıklı

²¹⁷ Bedî' Nuri, "Vazifelerimiz", **Mülkiye**, Sayı 4, Mayıs 1909, s.49-62.

bir şekilde belirlenmesini ve mahalli bölgelere hizmet götürülüp ihya edilmesinin, mülki memurlar tarafından hedeflenmesini beklemektedir²¹⁸.

Bedî' Nuri Bey, kanunnamede 40 bin nüfusu olan taşra belediyelerinde yerel idari daire taksiminin kurulmasını söylemesine rağmen, yalnızca üç şehirde yapılabildiğini bu durumun Osmanlı memleketlerinde bulunan diğer şehirlerde de yaygınlaşması gerektiğini savunmaktadır. Yazar, misal olarak Halep şehrinin büyüklüğüne rağmen belediye hizmetlerinin yalnızca hükümet konağı tarafından yapıldığına, o da şimendifer istasyonun bulunduğu mıntıkalarla sınırlı olduğunu yakınlıkla ifade etmektedir. Yazar, her 40 bin nüfusu olan yerlerde belediye teşkilatının şimdilik kurulmasını değil, mevcut belediyelerin idare dairelerinin taksiminin yapılmasını istemektedir²¹⁹.

Yazar, belediyelerin en önemli görevinin, emlak kaydının yapılması ve nüfusun tespiti olarak görmektedir. Yazar, belediyelerde idare dairelerinin taksiminin sağlanabilmesi için sanayi ile birlikte memleketin gelişmesine ve bu tercih ile belediyelere gelir sağlanacağını düşünmektedir. Yazar belediyelerde öncelikle gelir sorununun çözülmesi gerektiğini, bunun için ise birtakım mallara (bira, şampanya, rakı, kolonya, kibrit ve mum) vergi konularak düzeleceğini öngörmektedir. Fakat Yazar, bahsettiği bu malların taşrada vergilendirilmesinin memurlar tarafından layıkıyla yapılamayacağını düşündüğü için, o bölgelerde vergi koyulmamasını sözlerine eklemektedir²²⁰.

Yazar, belediye reislerinin heyetler tarafından seçilmesinin, ehliyetli olmayanların seçilmesine vesile oldukları için işlerin doğru bir şekilde yapılamamasına vesile olduklarını ifade etmektedir. Yazar belediyeyi yönetecek kişilerin tıpkı Tanzimat aydınları gibi Avrupa görmüş kimseler olmasını ve mukayese edebilecek düzeyde birikim sahibi olmalarını istemektedir; İzmir, Selanik ve Beyrut belediye reislerini örnek göstererek düşüncelerini aktarmaktadır. Yazar, Belçika Kralı'nın meclisin desteği ile

---

²¹⁸ **A.g.m.**

²¹⁹ Bedî' Nuri, "Belediyelerimiz", **Mülkiye**, Sayı 5, Haziran 1909, s.21-26.

²²⁰ **A.g.m.**

belediye reisini atamasını olumlu karşılamakta, belediye idareciliğinin bir nevi eğitimli kişiler tarafından seçilmesini istemektedir. Yazar, belediye seçimlerinin nasıl olması gerektiğini anlatırken İngiltere’de milletin bizzat kendisinin seçmesini eleştirel yaklaşımda, Osmanlı memleketlerinde yaşayan insanların henüz o seviyede olmadıklarını, şimdilik vergi verenlerin seçme ve seçilme hakkının olmasını savunmaktadır. Münevver ve aydınların seçilme hakkının bulunmasını, asgari düzey olarak seçilmenin idadi mezunu ve seçmenin ise okuma yazma biliyor olmasını yazar şart koşmaktadır. Yazar, Avrupa’daki memleketlerde kimlerin oy kullanma hakkına sahibi olduğunu örnek göstererek açıklamakta ve seçilmiş olan kişilerin istişare meclislerine gelmelerinin zorunlu olmasını başka birilerine vekalet vermemesi gerektiğini ifade etmektedir²²¹. Bedî’ Nuri Bey, Osmanlı idaresinde eğitimli elit sınıfın yönetmesini savunması dönemin Meşrutî talepleri ile uyuşmamaktadır. Meşrutîyet’in ilan edilmesini milletin uyanışı ve silkelenmesi olarak gören Osmanlı aydını bu minval üzerinden propagandasını yapmıştır. Bedîi Nuri Bey’in şüphesiz bu rüzgara katılmasına rağmen Meşrutî idareye geçilmesi ile merkezden olayları görme fırsatını bizzat tanıklık ederek milletin idare etmesini değil milletin eğitilerek ve terbiye edilerek yönlendirmesi gerektiğini savunmaktadır.

Hasan Hamid Bey’in *Mülkiye Mecmuasının* üçüncü sayısında “İdare-i Vilayat” isimli yazısında tartışmaya açtığı, livaların Dahiliye Nezareti’ne bağlanıp bağlanmaması münakaşasına Bedî’ Nuri Bey’de katılmıştır. Bedî’ Nuri Bey, livaların merkeze bağlanması noktasında acele edilmemesini mevcut durumun, yani livaların vilayetlere bağlı kalmasını fakat livaların geliştirilebilmesi için altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğini bunu livalarda görevli mutasarrıf ve kaymakamların yetkilerini kullanarak gerçekleştirmesini beklemektedir. Yazar, livalarda görevli mülki memurlara artık istibdat devrinde olunmadığını her iş için üstlerine danışmak mecburiyetinde olmadıklarını, vazifelerini yerine getirebileceklerini söylemektedir²²². Yazar aslında bu noktada Abdülğani Seni Bey ile aynı fikri paylaşmakta, ileriye dönük livaların merkeze

---

²²¹ A.g.m.

²²² Bedî’ Nuri, “İdare-i Vilâyat”, *Mülkiye*, Sayı 6, Temmuz 1909, s.1-4.

bağlanmasını hedeflese de şimdilik vilayetlere bağlı kalıp iktidasi olarak kalkınmasını savunmaktadır.

Bedî' Nuri Bey, devri sabık idaresinde yapılan işlerin yalnızca görüntüyü kurtarmak olduğunu memurlar arasında iş havale etmenin milleti memnun etmediğini ve oyaladığını iddia etmektedir. Yazar, ayrıca talepler ile alakalı tutulan evrakların adedinin önemsememekte fakat evrakın dairede uzun süre kalmasını meselelerin ağır çözüldüğünü ispatlamaya çalışmaktadır. Yazar, bürokrasinin kabarık işleyişinden dolayı işlerin görülemez hale geldiğinden bahsetmektedir. Yazar göreve başladığı Ankara vilayetinde genel duruma nazaran böyle olmadığını, bürokrasinin azaltılması sonucunda işlerin hızlı bir şekilde halledildiğini örnek göstermektedir. Bedî' Nuri Bey, işlerin daire taksimine göre yapılmasını böylece meselelerin uzmanlarca halledilmesini ve çabuklaşmasını istemektedir. Ankara vilayetinde, mevcut durumun valinin inisiyatifi ile gerçekleştiğini fakat bu meselenin vali inisiyatifi ile kalmamasını kanunnameler vasıtası ile düzeltilmesini beklemektedir. Ayrıca yazar, yazılan belgelerin milletin anlayacağı şekilde sadeleştirilmesini savunarak, yazışmaların ıslahını temenni etmektedir²²³.

Bedî' Nuri Bey, vilayet idare taksimatı usulünün livaları da kapsamı gerektiğini düşünmektedir. Yazar eski memurların geniş yetkiler ile vazifelendirilmesinin ne olduğunun tam anlayamadığını, valilerin bu durumu anlamalarına rağmen mutasarrıfların anlayamadığını beyan etmektedir. Yazar, mutasarrıfın yalnızca valinin emri üzerine görevini ifa etmesini yanlış bulmakta, mutasarrıfın görevini yapması için üstüne istişare ihtiyacının bulunmadığını söylemektedir. Ayrıca yazar, livaların valilerin yetkisinden alınıp direk merkeze (Dahiliye Nezareti) bağlanmasını işlerin aylarca halledilememesine vesile olacağını öngörmektedir. Yazar, livalarda müfettişlik kurumunun kaldırılması gerektiğini ve vilayetlerde olan meclislerin livalarda açılmasının ise daha zamanının gelmediğini söylemektedir. Üstelik yerel meclislerdeki verginin kaldırılmasının doğru olmadığını, çünkü verginin bölgenin nizamı için ölçüt olacağını yazar ifade etmektedir. Yazar,

---

²²³ Bedî' Nuri, "Hükûmet-i Kırtasye", **Mülkiye**, Sayı 8, Eylül 1909, s.19-25.

livaların idari taksimatının sağlanabilmesi için bütçenin varolan liva vergilerinden desteklenmesi gerektiğini önermektedir. Yazar, livaların merkeze bağlanmasından ziyade müstakil bir mutasarrıflık şeklinde yönetilmesini savunmaktadır. Fakat bunu için yazar bunun hassasiyet ile olması için yolların yapılmasını ve müfettişlerce teftiş edilmesini, mülki memurların eşrafın nüfuzunu kırma hedefinde olmalarını şart koşmaktadır²²⁴.

Bedî' Nuri Bey, Mithat Paşa'nın (1822-1884) sadrazam olduğu zamanda vilayetlerde kurdurduğu matbuatın, yerel bölgelerde basın ve gazeteciliğin gelişmesine bu sayede bölgenin kültür seviyesinin artmasına vesile olmadığını düşünmektedir. Gazeteleri denetleyen, mektupçuluk görevini yapan memurların yeterli düzeyde kültürlerinin olmaması hasebi ile gazetelerin gelişmesine önayak olamadıklarını, üstelik taşra gazetelerinin gelirleri üzerinden yolsuzluk yaptıklarını yazar iddia etmektedir. Yazar, mektupçuluk vazifesinin bölgenin Matbaa Nazırı gibi bir görev olduğunu ve matbaanın ne olduğunu bilmeyen idarecilerin bu vazifeyi yapamayacaklarını, sadece aileden gelen mülkiyeli ve liyakatli valilerin teşviki ile bu görevin yapılabileceğini ifade etmektedir. Yazar, mevcut taşra gazetelerinin ilan gazetesi işlevi gördüğünü içeriklerinin zayıf olduğunu, halbuki yerel gazetelerin devletin ilan ettiği nizamnamelerin millete duyurulmasında vasıta olması gerektiğini savunmaktadır. Bedî Nuri Bey, yerel gazetelerin ıslah edilmesini, düzey eksikliğinden dolayı var olan Meşrutî idare ile uyumadığından yakınmaktadır. Yazar, Meşrutî idarenin öneminin farklı konular üzerinden anlatılarak milletin eğitilmesi ve bilinçlendirilmesini istemektedir. Yazar, İstanbul ve diğer büyük şehirlerde bulunan matbaa makinelerinin taşrada açılarak, büyük bir maarif kalkışmasının gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca yazar, vilayet matbaalarında yalnızca gazetelerin değil mektep kitaplarının da basılmasının maarif için iyi bir adım olacağını ve kitlelere ulaşan bu yayınlardan elde edilen gelir fazlasının tedrisat için kullanılmasını önermektedir²²⁵.

²²⁴ Bedî' Nuri, "İdare-i Vilâyât ve İzah", **Mülkiye**, Sayı 9, Ekim 1909, s.41-45.

²²⁵ Bedî' Nuri, "Vilâyât Matbaaları ve Gazeteleri", **Mülkiye**, Sayı 10, Kasım 1909, s.31-37.

Bedî' Nuri Bey, memleket idaresini sosyoloji bakış açısı ile açıklamaya çalışmasını, bazı çevreler tarafından gereksiz ve yanlış olduğu iddialarına maruz kaldığını söylemektedir. Yazar bu eleştirilere cevaben sosyoloji ilminin gayesinin idarenin inceliklerini anlamak olduğunu, insanları doğru bir şekilde yönetebilmek için ilgilendiğini aktarmıştır. Yazar, cemiyet varlığının yaşam süreci içerisinde zamanın getirileri ve götürüleri üzerinden idarenin nasıl tahsis edileceği soruları ile iyi yönetme gayesi taşıdığını söylemektedir. Yazar, hukuk, iktisat ve idareyi sosyal hayatın ayrılmaz daireleri gibi görmekte ve toplumun sosyal hayatı iyi bilinmez ise doğru kanunlar ve nizamın çıkamayacağını beyan etmektedir. Yazar, bir buçuk asırlık geçmişi bulunan sosyoloji ilmi ile memleketlerin idare edildiğini ondan öncede sosyoloji bilinmese de sosyal hayata tekabül eden birtakım dinamikler ve deneyimler ile idare edildiğini vurgulamaktadır. Nihayetinde yazar ancak sosyoloji ilmine vakıf olunursa mükemmel bir idarecinin olabileceğine inanmaktadır²²⁶.

Bedî' Nuri Bey, üretici yerli ahalinin selem (ücretin peşin alınıp malın vadeli olarak verilmesi) ve merhun (malın borca karşılık teminat olarak gösterilmesi) akitleri üzerinden mağduriyet yaşadığını, hükümetin bu durumu düzeltmek için müfettişler görevlendirdiğini ifade etmektedir. Yazar, Ziraat Bankası'nın çiftçiler için verdiği %6 ve %7 faiz ile verdiği paraya karşılık murabahacıların %5 faiz ile nakit vermesinden dolayı çiftçilerin murabahacıları tercih etmesine neden olduğunu bu durumun ise yerel ahaliye sıkıntılar yaşattığını ifade etmektedir. Yazar, murabahacıların verdikleri borç para sonrası çiftçilerin bağ, bahçe, tarla ve evlerine el koyduğunu aktarmaktadır. Yazar, Ziraat Bankası'nın anlık faiz yükseltmelerinden, bankalarda çalışan memurların mevzuatın ağırlığından çiftçilere zorluk çıkarmaları ve işlerin ilerleyişini zorlaştırmalarından dolayı çiftçilerin bankaya temayül etmemesini söylemektedir. Osmanlı Hazinesi'nin bankalara sınırlı miktarda para dağıtılması söylemini yazar eleştirmekte, daha geniş ödenekler açılarak çiftçilere vermesini istemektedir²²⁷.

²²⁶ Bedî' Nuri, "Ulûm-i İctimâiyye ve Fenn-i İdare", **Mülkiye**, Sayı 11, Aralık 1909, s.29-33.

²²⁷ Bedî' Nuri, "Ziraât Bankası ve Murabahacılar", **Mülkiye**, Sayı 12, Ocak 1910, s.25-33.

Bedî' Nuri Bey, idarecinin yegane görevinin bulunduğu bölgenin güvenliğini ve asayişini sağlamak olduğunu belirtmektedir. Yazar, emniyet ve asayişin kaynağının kanunlar olduğunu, kanunlar ile hareket edilirse asayiş ve emniyetin mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Emniyetin ve asayişin sağlanmasının sosyal hayatı şekillendiren ve biçimlendiren bir yapısı olduğunu yazar beyan etmektedir. Yazar kanun koyucuları ve kanunu uygulayan sınıfın da (adliye memurları ve mahkemeler) kanunların sınırları dahilinde olduğunun unutulmaması gerektiğini söylemektedir. Aynı zamanda yazar, idarenin icrasında (polis ve asker) memleketin selameti için hiçbir ayırım gözetilmeden yapılmasını istemektedir. Bedî' Nuri Bey, 1894 senesinde umumi ahlakın korunması için adliye nazırının söylediği senatonun kanunen yargılanamayacağı (dokunulmazlık meselesi) ifadesine kuşku ile bakmaktadır. Yazar, kanunda suçların eşit derecede olmadığını bazı suçların cezalandırılmasının adaletsizce gerçekleştiğine inanmaktadır. Bir diğer taraftan yazar, Edirne'de kurulan komisyonun yargılamalarının her ne kadar kanunen bir dayanağının olmadığını belirtse de çetelere karşı asayişin sağlanması adına bunu tabi olduğunu beyan etmektedir. Nihayetinde yazar, mülkiyelilere atfen kanunda yer almayan noksan kalan bazı konuların kanuna eklenmesi ve düzeltilmesi çalışmalarından geri kalmamalarını talep ederek inisiyatif almalarını beklemektedir²²⁸.

Bedî' Nuri Bey idare memurlarının önemli vazifelerinden bir diğerinin ise kanunları çevreye yani millete duyurmak olduğunu ifade etmektedir. Yazar, öncelikle idare memurunun kanunun özünü anlamasını ve onu icra ederken milletin anlayabileceği şekilde açık ve şeffaf bir söylem ile aktarmasını düşünmektedir. Yazar, kanunların her zaman tefsirinin (anayasa>kanun>tüzük>yönetmelik>genelge hiyerarşisi) olması gerektiğini düşünmektedir. Yazar, gazetelerin kanunların millete duyurulmasında bir araç işlevi olarak görmektedir. Bedî' Nuri Bey, Cemiyetler Kanununun 17. Maddesinde yer alan "Millete fayda sağlayan cemiyetlerin faaliyet yapması hükümet tarafından belirlenir" cümlesinin muğlak olduğunu ve nasıl anlaşılması gerektiğini sormakta, Dahiliye Nazırının her ne kadar hayırsever ve eğitim sever cemiyetler olarak tanımlasa

²²⁸ Bedî' Nuri, "İdare ve Kânun", **Mülkiye**, Sayı 13, Şubat 1910, s.40-44.

da bu yanıtın maddeyi açıklamaya yetmediğini düşünmektedir. Yazar, bu muğlaklıkların önlenmesi için nizamın önemine atıfta bulunarak biran evvel hayata geçirilmesini istemektedir. Nizamı kanunun tefsiri olarak gören yazar nizamı koyan kişinin anlayışı üzerinden kanunun tefsir edilebileceğini ve böylece yanlış anlaşımaların önüne geçileceğini savunmaktadır. Yazar, Lahey Konferansı’da (1899) Almanya zabitlerinin savaş halinde nasıl hareket etmeleri ile alakalı durumlarının belirsizliği yüzünden 1902 yılında çıkan kanun ile bu muğlaklığın önüne geçilmeye çalışıldığını örnekler ile açıklamaktadır. Yazar, kanunun izahında taşra meclislerine yetki verilmemesini, henüz o seviyeye gelinmediğini ve Fransa’da bile yapılmadığını aktararak okuyucuları bilgilendirmektedir²²⁹.

Bedî’ Nuri Bey, sosyal hayatın var olmasından beri kanunlara ihtiyaç duyulduğunu, zaman ile birlikte beşeriyetin ihtiyaçlarına göre kanunların şekillendiğini, biçimlendiğini ve sonra düzenlenerek yenilediği ifade etmektedir. Yazar siyasi mücadelelerde çıkar gözetmeyen kanunların olmasını, hukuka ve kanuna saygılı bir şekilde ferdin hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yazar, kanunlara insanların kendi menfaati üzerinden bakmamasını hatta bu anlayışa tevessül edecek durumlardan kaçınarak kanunun *aklı selim fikri sahih* bir karaktere sahip olmasını beklemektedir²³⁰.

Yazar, eski zamanlarda hükümetlerin gücünün kaynağının, ulvi değerler (Allah’ın seçtiği hükümet) üzerine bina ettiğini, Jean Jacuques Rousseau (1712-1778) ise hükümetlerin manevi değerlere bakılmaksızın gücünün kaynağını kendisinden aldığını alıntılıyarak okuyucular ile paylaşmaktadır. Yazar, ferdin toplum içerisinde kendini ortaya çıkarmasını her ne kadar devletin üzerinde görmesede devletin şemsiyesi altında fert özgürlüğünü temin edebildiklerini (Meşrutî İdare) söylemektedir. Ayrıca yazar, Rousseau’nun millet her şeyde haklıdır kitlelerin söylediği her şey doğrudur söylemini doğru bulmamakta ve bu fikrin ahalinin genel seviyesinden dolayı sınırsız bir güç olarak düşünülmesine şiddetle karşı çıkmaktadır. Yazar, özgürlük, eşitlik ve mülkiyet talepleri

²²⁹ Bedî’ Nuri, “İdare ve Nizâmât”, **Mülkiye**, Sayı 14, Mart 1910, s.27-32.

²³⁰ Bedî’ Nuri, “Kânunda Edvâr-ı Tekâmül”, **Mülkiye**, Sayı 20, Eylül 1910, s.26-41.

olan bir millete hükümetin bunu ne şekilde vereceğini, sınırları, anlamları tek tek açıklanmış ve belirtilmiş şekilde olmasını istemektedir²³¹.

Bedî' Nuri Bey, hakimiyetin tanımının kanunlar çerçevesinde Meşrutî idarenin dahilinde belirlendiğini, başka anlamlar yüklenerek anlaşılabilmesi gerektiğini söylemektedir. Yazar, memleketin selameti için kişilerin kendilerine vazife yükleyerek kanunda bulunmayan eylemlere tevessül etmemelerini savunmaktadır. Yazar, hukuk-u tabiiyenin (doğal hukuk)²³² toplum için vazgeçilemez olduğunu, zorbalık ve zulüm ile toplumun yönetilemeyeceğini aktarmaktadır. Yazar, eski zamanlardan beri hukukun var olduğunu yazılı kaynakları olan kavimlerde ispatlandığını fakat ilerleyen zaman ile birlikte sosyal hayatın değişmesinin hukukun hükümlerinin (ahkâmın) de değişmesine sebebiyet verdiğini, yazılı olmayan kavimlerde ise adet ve göreneklerde cemiyet hayatının devam edildiğini belirtmektedir²³³.

Yazar, mahkeme hakiminin hukukun görünen kısımları üzerinden yani pratik örnekler ile muamele ettiğini, buna karşılık kanun koyucunun ise genel hukukun ve kanunların oluşturulmasını sağladığını, umuma yani millete ve topluluğa hitap ettiğini ve özele inmediğini vurgulamaktadır. Yazar, kanunda yani hükümetin kontrolünde bulunmayan cebri kuvvete karşı ferdin kendini koruma uğruna mücadele etme hakkının doğabileceğini düşünmektedir. Fakat yazar, her ne kadar cebri kuvvete karşı gelinmesini savunuyorsa da hükümetin kanunlarda yer verdiği cebri kuvvete karşılık milletin ve cemiyetin buna uyması tavsiyesinde bulunuyor ve yalnız Osmanlı Devleti için değil diğer tüm memleketlerde de böyle olduğunu savunarak, beşeriyetin tabiatında bulunduğunu beyan etmektedir. Yazar, kanunların mükemmel bir şekilde yapılsa da sahada uygulanmasının veya icra edilmesinin cemiyetlerin farklılığına bağlı olduğu için tam anlamı ile uyuşamayacağını söylemekte, kanunun mahalli idaredeki cemiyete tatbikinin önemini arz etmektedir²³⁴.

---

²³¹ A.g.m.

²³² Yazar muhtemelen hukuk-u tabiyeden kastı yaşama, barınma ve özgür olma hakları vb.

²³³ Bedî' Nuri, "Kânunda Edvâr-ı Tekâmül", **Mülkiye**, Sayı 20, Eylül 1910, s.26-41

²³⁴ A.g.m.

SONUÇ

19. yüzyılda Avrupa’da filizlenen etnik milliyetçiliğin çok uluslu imparatorlukları tehdit etmeye başlaması devlet idarecilerini bu milliyetçi rüzgara karşı önlemler almaya itmiştir. Fransa’da I. Cumhuriyet (1792-1804) ilan edildikten sonra Britanya İmparatorluğu, Avusturya İmparatorluğu ve Prusya Krallığı liderliğinde koalisyon güçleri kurularak Fransa’da ortaya çıkan milliyetçi ve cumhuriyetçi hareketlere karşı birlikte mücadele etmişlerdir. Fakat Avrupalı monarşiler bu milliyetçi rüzgara karşı ilk zamanlar birlikte hareket etse de sonrasında birbirleri ile olan siyasi mücadelede milliyetçi kalkışmaları desteklemekten geri durmamıştır. Osmanlı Devleti bulunduğu jeopolitiği yüksek coğrafyadan dolayı Avrupa’da gelişen bu siyasi olaylardan derinden etkilenmiştir. Osmanlı Devleti’nin ilk karşılaştığı milliyetçi kriz kuşkusuz 1821 yılında ortaya çıkan Rum İsyanıdır. Avrupa’da yayılan milliyetçi ve cumhuriyetçi istekleri bastıran Britanya ve Rusya İmparatorlukları, Rum İsyanını desteklemiş ve Rumların, Osmanlı Devleti’nden bağımsız bir devlet kurmalarına yardım etmişlerdir.

Rum İsyanının başarıya ulaşması Osmanlı Devleti’nde büyük bir travmaya neden olmuştur. Osmanlı devlet adamları devletin içine düştüğü bu sarsıcı olaydan sonra Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünü koruyabilmek için çözümü dışarıda aramaya başlamışlardır. Bu arayışlarında öncelikle Avrupa’da bulunan çokuluslu devletlerin milliyetçi hareketlere karşı nasıl önlem aldıklarını gözlemlemeye çalışmışlardır. Böylelikle Osmanlı devlet adamları *vatan*, *vatandaşlık* ve *bayrak* kelimelerinin anlamlarını açıklamaya çalışarak Osmanlı terminolojisine katmışlar ve Osmanlı Devleti’nin bütünlüğü için kavramları izah etmeye çalışarak *Osmanlıcılık* genel kavramı ile bütünleştirerek tedaviye kalkışmışlardır. Kuşkusuz Tanzimat idarecilerinin bu kavramı kullanmadaki hedefi “aynı coğrafyada yaşayan insanların aynı kaderi paylaşma” düsturu etnik dokulu milliyetçi isyanları yavaşlatsa da *vatandaşlık* kavramının geleneksel Osmanlı toplumuna yerleşmesinin bir hayli uzun sürmesi, Osmanlı Devleti’nden ulus kimlikli devletlerin kopmasını engelleymemiştir.

Tanzimat idarecilerinin Osmanlı Devleti'nin dağılmasını engellemek için sundukları çözüm önerilerinden bir diğeri ise devlet teşkilatlanmasını merkezileşme düşüncesi etrafında şekillendirmeye çalışarak modern devlet kurumlarını oluşturmaya gayret etmeleridir. Geleneksel Osmanlı yönetiminde taşra idaresinin geniş serbestlikler ile idare edilmesi bölge ayanlarının ve valilerin merkezden ayrı bir şekilde hareket etmelerine sebep olmuş zamanla Âyan isyanları Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Osmanlı hanedanının ve devlet idarecilerinin devleti merkezileştirme düşüncesine iten en büyük sebeplerinden biri kuşkusuz Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın isyanıdır. Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın bu isyan kalkışması yalnızca Osmanlı Devleti'nin dahili meselesi olmaktan çıkıp uluslararası bir soruna dönüşmesi Devlet-i Aliye'nin mevcudiyetini yıkımın eşiğine getirmesidir. Bu siyasi süreçte Osmanlı hanedanının ve Tanzimat idarecilerinin Mısır valisini bertaraf edememeleri ve mevcut elde kalan vilayetlerin kopmaması için ivedilik ile devlet idaresini merkezileştirmeye götürmüşlerdir.

Gerek Tanzimat idarecileri gerek Tanzimat aydınları memleketin merkezileşmesi sürecinde bu fikriyatın millet tabanında anlaşılması ve benimsenmesi için maarife büyük önem vermişlerdir. Bu vesile ile Mülkiye Mektebi'nin Osmanlı idare tarihinde ki önemi tartışılmazdır. Mülkiye Mektebi'nin açılması memleketin gençlerini bu idari geçişe hazırlarken aynı zamanda oluşturulan *vatan* kavramı ile birlikte “devletçi” fikriyatın muhafızları olmaları beklenmiştir. Tanzimat idarecilerinin bu maarif kalkışmasında önem verdikleri konulardan biri şüphesiz “tarih” eğitimi olmuştur. Avrupa'da çokuluslu imparatorlukların ve ulus kimlikli devletlerin meşruiyetlerini muhafaza edebilmek için tarih eğitimini ideolojik enstrüman olarak kullanmaları Tanzimat aydınlarının ve idarecilerinin gözünden kaçmamıştır. Bu sebep ile geleneksel tarih anlatımından çıkan Osmanlı Tarihçiliği daha ampirist bir metodoloji ile devletçi bir ideolojiye bürünmüştür.

Sultan II. Abdülhamid saltanatında devletin gücünün yavaş yavaş Osmanlı sosyal hayatının içine nüfuz etmesi, devletçi düşünce yapısının Osmanlı memleketlerinde oturmasını sağlamıştır. Modern mekteplerin memleketin her yerinde

açılması ile de taban sağlanarak devletçi düşünceyi devam ettirecek kaynak açılmıştır. Kuşkusuz Sultan II. Abdülhamid merkezileşmeyi memleket genelinde yaygınlaştırırken devletçi fikriyatı, Osmanlı hanedanlığı ile eklemleyerek mevcut iktidarını devam ettirmeyi hedeflese de modern mekteplerde yetişmiş tabandan gelen gençler yönetim kadrolarına gelerek fertler üzerinden merkezleşmenin gerekliliğine kaymışlardır. Osmanlı idaresinde doğrudan yönetim talepleri olan bu genç kuşağın fikri sapması devletçi fikriyatı Osmanlı hanedanlığı üzerinden değil vatandaşlık kavramı yani millet üzerinden okumayı tercih etmişlerdir. Genç kuşağın en önemli siyasi gücü ve temsilcilerinden olan İttihat ve Terakki Cemiyeti bu gaye ile Sultan II. Abdülhamid yönetimi ile mücadele etmişlerdir. Nihayetinde bu siyasi tercihleri II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile sonuçlanmış *tebaadan vatandaşlığa* geçiş süreci tamamlanmıştır.

Mülkiye Mektebi Mezunları Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesi ve vatandaşlık kimliğini eğitim ile ilişkilendirme fikrini kuşkusuz Tanzimat idarecilerinden miras almışlardır. Mülkiye Mektebi'nden yetişen devlet idarecilerinin başlangıçta memleketin merkezileşmesinde millet idaresini odak noktalarına koymaları II. Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı yönetiminde daha aktif bir sorumluluğa gelmeleri ile ilerleyen süreçte jakoben bir tavra evrilmişlerdir. Bu durum şüphesiz İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi değişimleri ile de paralellik göstermektedir. Nitekim Mülkiye Mektebi Mezunlarının çıkardığı *Mülkiye Mecmuası*'nın yazarları buldukları mevkiler üzerinden bu siyasi değişimin bizzat gözlemlemişler ve makaleler şeklinde neşretmişlerdir. Efdalüddin, Ali Seydi ve Ali Reşad Bey'ler didaktik bir tarzda tarih, eğitim ve kültür konuları üzerinden milleti bilinçlendirmeye ve biçimlendirmeye çalışmışlardır. Abdülgani Seni ve Bedî' Nuri Beyler ise yazılarında yeni yüzyılın getirdiği siyasi ve sosyal sorunların, Osmanlı idaresinde merkezleşmenin nasıl okunması gerektiği hususunda fikir teatisi yapmalarına vesile olmuştur.

Trablusgarp ve Balkan Savaşı mağlubiyetleri ile yıkımın eşiğine gelmiş olan Osmanlı Devleti'ni ayakta tutmaya çalışan mülkiye idarecileri çözüm yolları aramaya çaba sarf etmişlerdir. Fakat bu süreçte yola çıktıkları düşünceler ile mevcut siyasi

zorlukların onlara dayattığı düşünceler arasında seçim yapmakta kafa karışıklığı yaşamışlardır. Nihayetinde devletin varlığının devam ettirilmesi, en birincil sarıldıkları düşünce olmuştur.

Tanzimat idareci ve aydınlarının birlikte yaşayamaya imkan sağlayacağını düşündüğü *Osmanlıcılık* vurgusu genç mülkiye mezunu öğrencilerinin ısrarla devam ettirdiği politikaların başında gelmiştir. *Osmanlıcılık* düşüncesi ile bunu muhafaza etmeye çalışsalar da Balkan Savaşı sonrası Türkçülük fikrinin Osmanlı aydınları arasında ağırlık kazanmaya başlaması Mülkiye Mecmuası yazarlarından Efdalüddin, Ali Seydi ve Ali Reşad Beyleri de etkilemiştir. Bu düşünce I. Dünya Savaşı sürecinde ve sonucunda Osmanlı Devleti'nden Arap eyaletlerinin de kopmasına neden olacaktır.

Son olarak Mülkiye Mecmuası yazarları olan Efdalüddin, Ali Seydi, Ali Reşad, Abdülğani Seni ve Bedî' Nuri Beyler Osmanlı Devleti'nin son yıllarında devletin nasıl idare edilmesi, milletin kimlik bilinci kazanması için tarih, eğitim ve kültürün nasıl verilmesi ile ilgili sorulara cevap vermeye çalışmışlardır. Bu soruların cevapları karşılaşılan siyasi olayların sonuçlarına göre değişse de Cumhuriyetin ilan edilmesine giden sürecin bir nevi kültürel birikimini oluşturmuşlardır. “Aynı coğrafyada yaşayan insanların aynı kaderi paylaşması” ulus kimlikli devletin kurulması yani Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile “aynı coğrafyada yaşayan insanların farklı kaderler” çizmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ve diğer bölge devletlerinin yaşadığı bu sıkıntılar günümüze kadar tesirlerini hissettiğimiz ve gözlemlediğimiz problemlerin tarihi başlangıcını göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 3579-268378.

Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 4229-317174.

Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 2563-192184.

Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 1785-133871.

Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO.), 2916-218675.

Dahiliye Nezareti Muhaberatı Umumiye (DH.MUI.), 50-22.

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH.MKT.), 2695-63.

Dahiliye Nezareti Mütenevvia (DH.MTV.), 401-67.

Dahiliye Nezareti Mütenevvia (DH.MTV.), 60-63.

Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Komisyonu Defeterleri (DH. SAİDd), 45-1.

Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Komisyonu Defeterleri (DH. SAİDd), 76-319.

Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Sicil Kalemî(DH.EUM.SCL),14-6

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT.), 1165-67.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF.MKT.), 1151-46.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 225-28.

2. Kaynak Eserler ve Araştırmalar

Ata, Bahri, “Mektebi Mülkiye Mezunlarının Tarih ve Coğrafya Eğitimine Katkılarına Toplu Bakış (1879-1960)”, Gazi Üniversitesi, (Çevrimiçi) www.gazi.academia.edu, 8 Mayıs 2018.

Baskıcı, Murat, “Mektebi Mülkiye Mezunları İttihâd ve Teâvün Cemiyeti Nizamnamesi”, **Mülkiye Dergisi**, 39(4), 2015.

Baş, Eyüp, “Tarih-i Osmani Encümeni Kurucularından Efdaleddin (Tekiner) Beyin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Üzerine”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLVI**, Sayı:2, 2005.

Beşikçi, Mehmet, “Meslek Dayanışması mı, Vatan Kurtarıcılığı mı?: II. Meşrutiyet Döneminde Bir Memur Örgütlenmesi Olarak Mülkiye Mezunları Cemiyeti 1908-1916”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, İstanbul, 2010.

Çankaya, Ali, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. I, Mars Matbaası, Ankara, 1968.

_____, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1949)**, C. II, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969.

Çil, Fatma, “Satı Bey’in Hayatı, Eserleri ve Türk Eğitimine Katkıları”, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Ertürk, Bayram Eyüp, Ali Reşat Bibliyografya Denemesi, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.3, Sayı:10, 2000.

Findley, Carter V., **Kalemiyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi**, (Çev. Gül Çağalı Güven), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Galitekin, Ahmet Nezih, “Mülkiye Mecmuası”, **Müteferrika Dergisi**, Sayı 10, Kış, İstanbul, 1996.

Hanioglu, M. Şükrü, “Hem Halkçı Hem Seçkinci”, **Sabah Gazetesi**, İstanbul, 9 Ocak 2011.

Keleş, Hamza, Ayten Kiriş, “Bir Osmanlı Tarihçisi olan Ali Reşat’ın Hayatı, Eğitimciliği ve Tarih Öğretimi ile ilgili Görüşleri”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 14(2), 2006.

Keskin, Nuray E., “II. Meşrutiyet’te Yeni Düzen Arayışı: Mülkiye Mecmuası Üzerine Bir İnceleme (1909-1911)”, *18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, **TODAİE**, 2009.

_____, “Yönetim Olgusu Üzerine 1909 Tarihli Bir Makale: Sosyal Bilimler ve Yönetim Bilimi”, **MEMLEKET Siyaset Yönetim**, C.5, Sayı:12, 2010/2012.

_____, “Türkiye’de Yönetim Biliminin Gelişimi: 1870-1910”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.41, Sayı 4, 2008.

Kurşun, Zekeriya, **Yol Ayrımında Türk Arap İlişkileri**, İstanbul, 1992.

Koloğlu, Orhan, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, Cilt:1, İstanbul, 1985.

Köse, Ömer Faruk, “Tarih Öğretmek için Yazmak Ali Reşad ve Ali Seydi’nin Tarihi Umumisi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı:244, 2014.

Manav, Muammer Hüseyin, "Bedii Nuri Bey'in Hayatı, Görüşleri ve Şahsiyeti: 1872-1913", Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Özcan, Abdülkadir, “Efdaleddin Tekiner”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.40, Ankara.

Toprak, Zafer, “1909 Cemiyetler Kanunu.” **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi**, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler II. Meşrutiyet Dönemi**, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1988.

_____, “Mülkiyeliler Partisi Teşebbüsü”, **Siyasal İlimler Mecmuası**, Cilt 22, Sayı 261, 1952.

Uzun, Mustafa, “Ali Seydi Bey”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. II., Ankara, 1989.

Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2014.

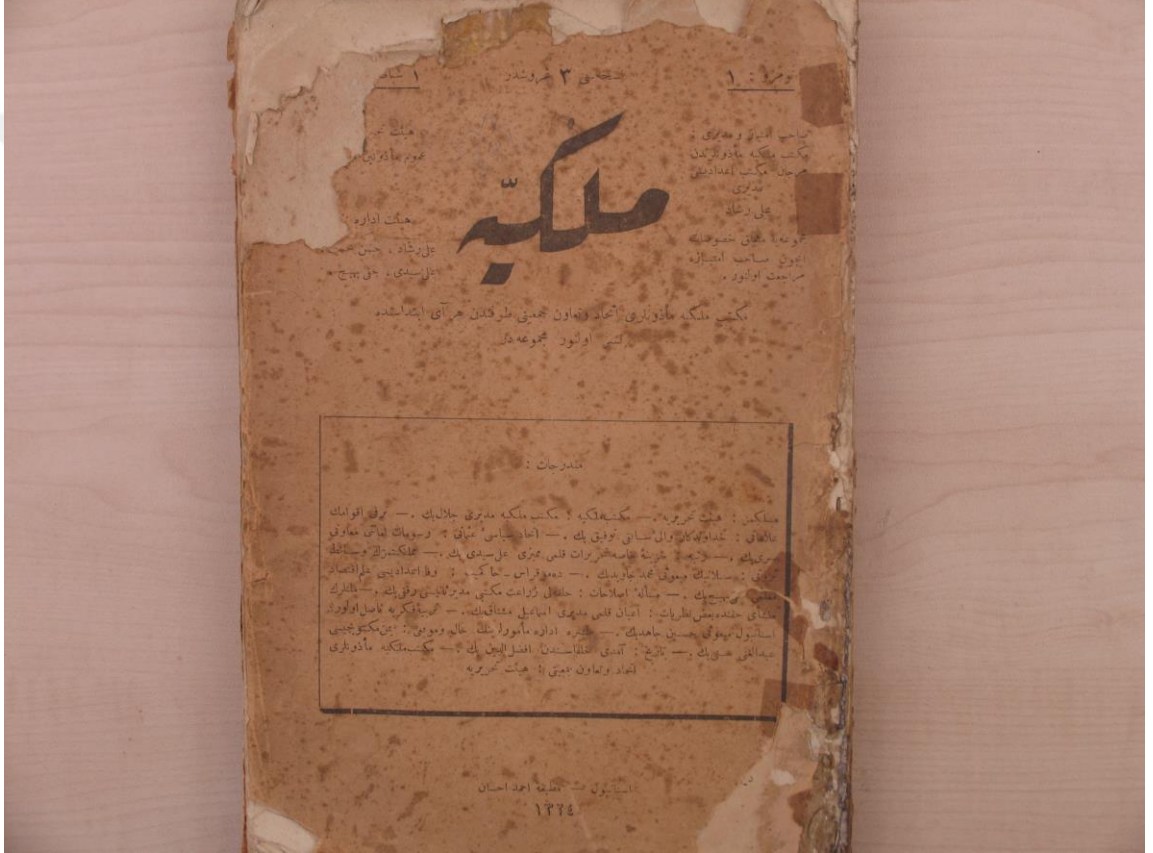
Varlık, Bülent, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Sürelî Yayınlar

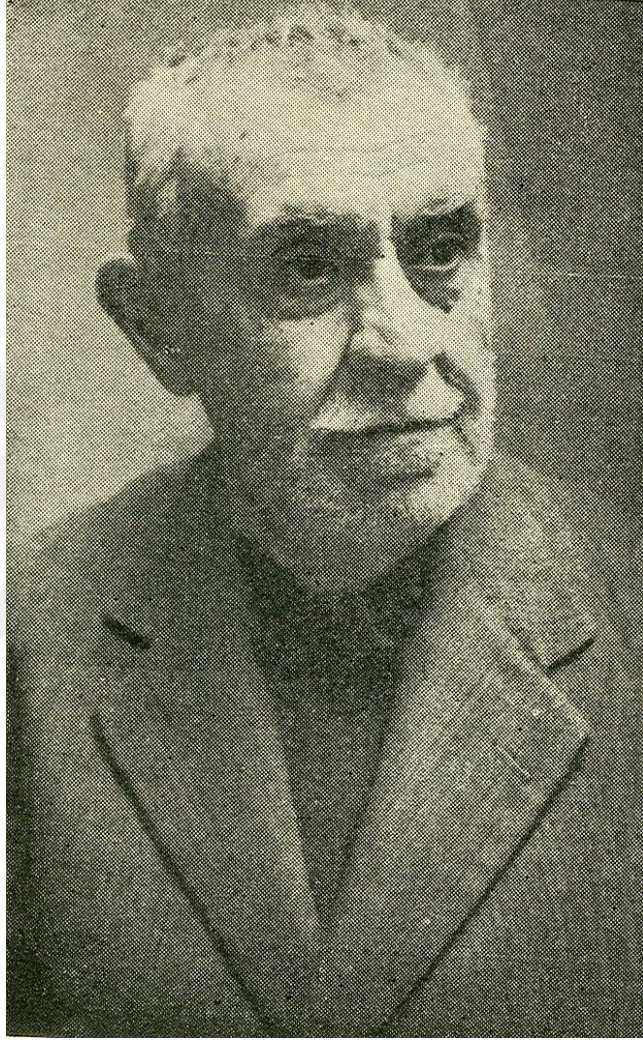
Mülkiye Mecmuası İstanbul 1909-1911 (1-30) (Makale yazarlarının yazıları dipnotlarda gösterilmiştir)

EKLER

Ek1: Mülkiye Mecmuası'nın ilk sayısının kapağı

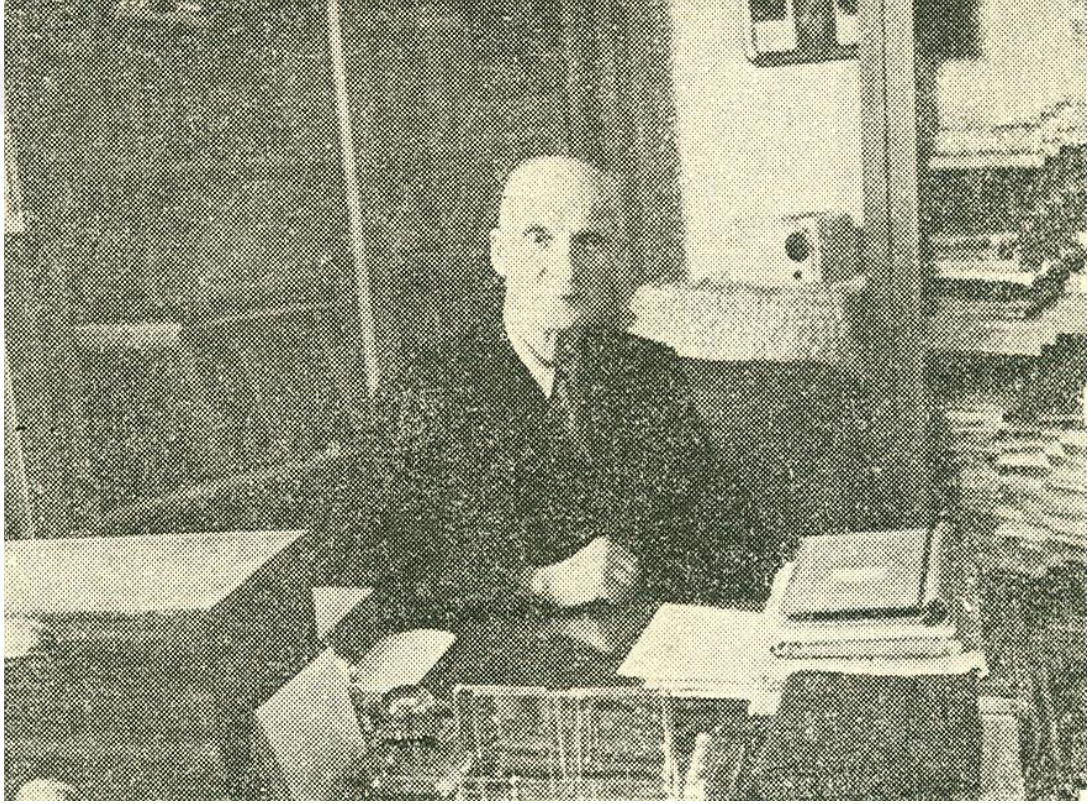
Ek2: Efdalüddin Bey (çevrimiçi: <http://www.biyografya.com/biyografi/5690>, erişim tarihi: 28 Haziran 2018)

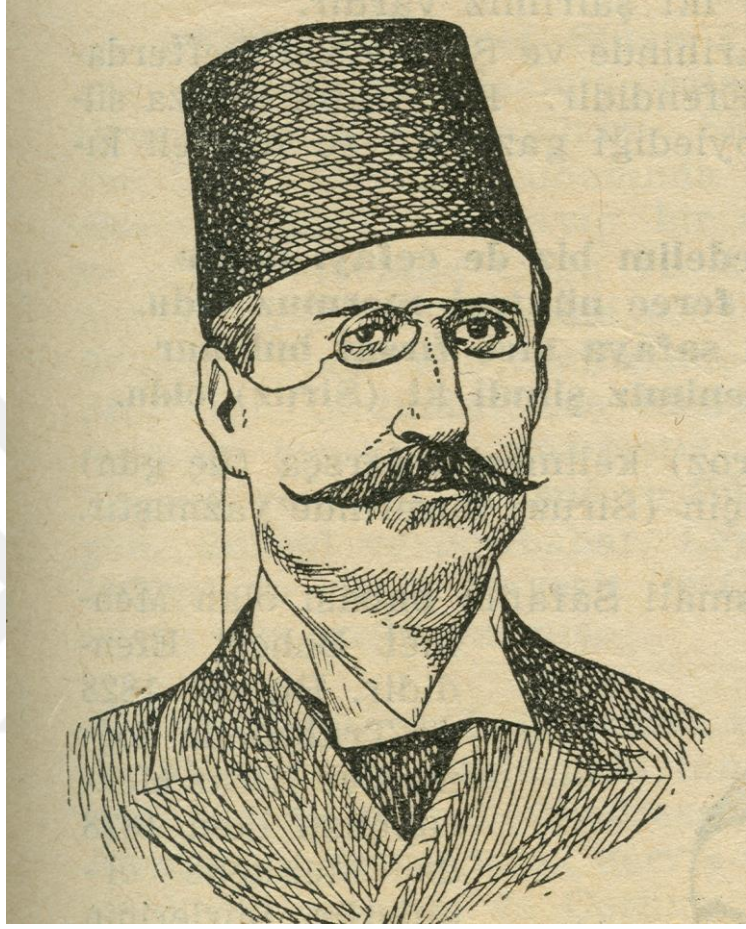
Ek3: Ali Seydi Bey (çevrimiçi: <http://www.oktayaras.com/ali-seydi-bey/tr/28746>, erişim tarihi: 28 Haziran 2018)

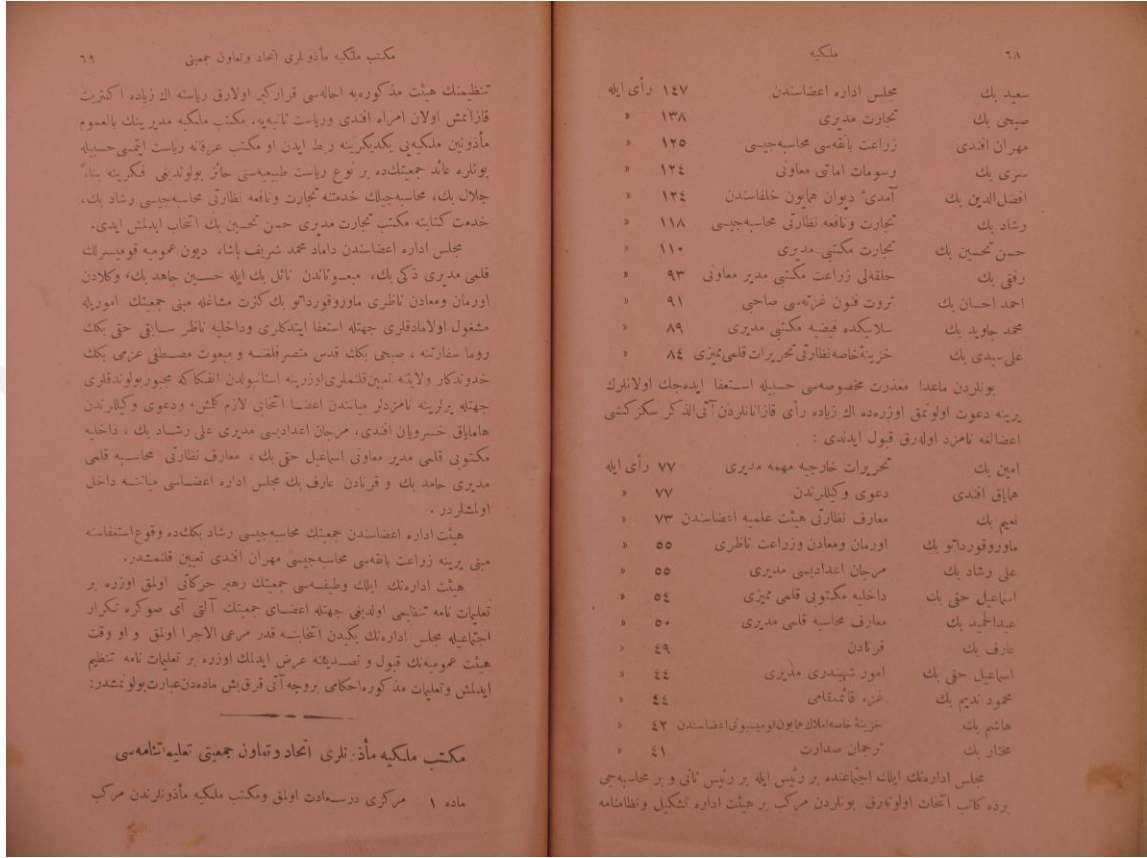
Ek4: Ali Reşad Bey (çevrimiçi: <http://www.oktayaras.com/ali-resat/tr/28742>, erişim tarihi: 28 Haziran 2018)

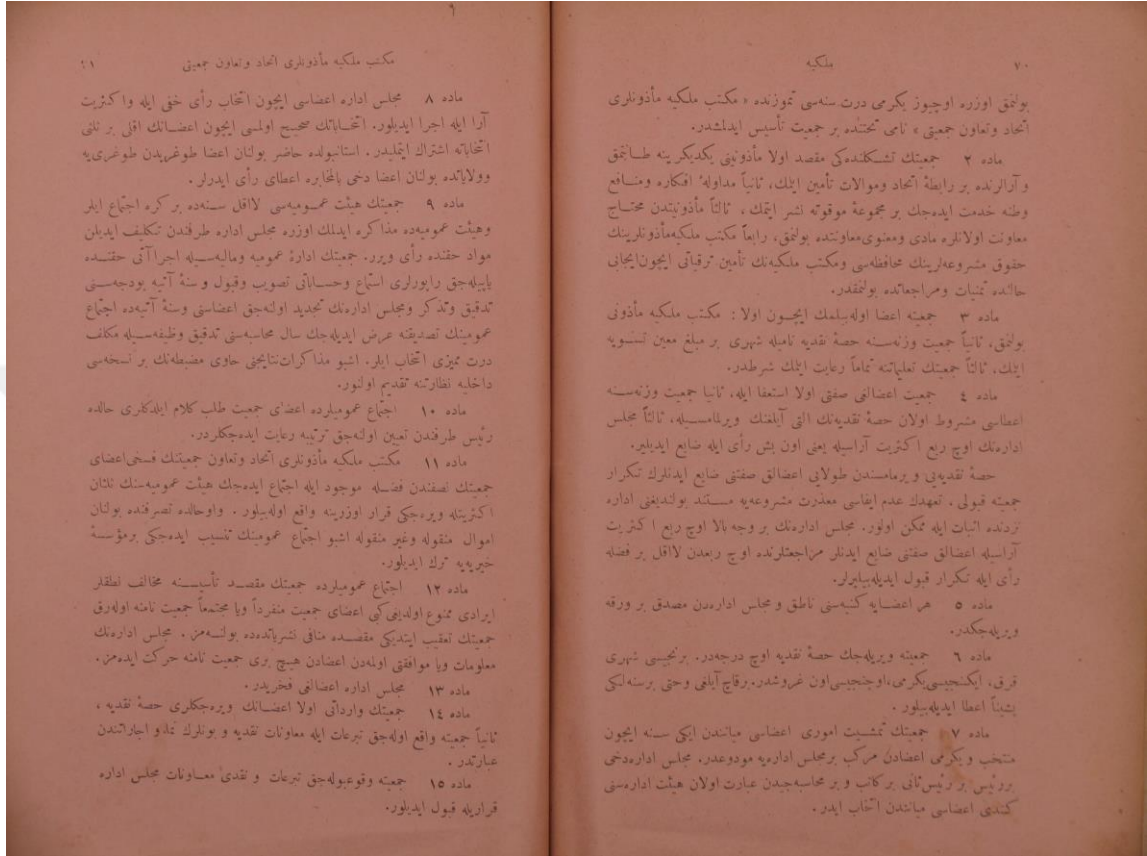
Ek5: Abdülğani Seni Bey (çevrimiçi: <http://www.biyografya.com/biyografi/869>, erişim tarihi: 28 Haziran 2018)

Ek6:Bedî' Nuri Bey (çevrimiçi: <http://www.biyografya.com/biyografi/289>, erişim tarihi:
28 Haziran 2018)

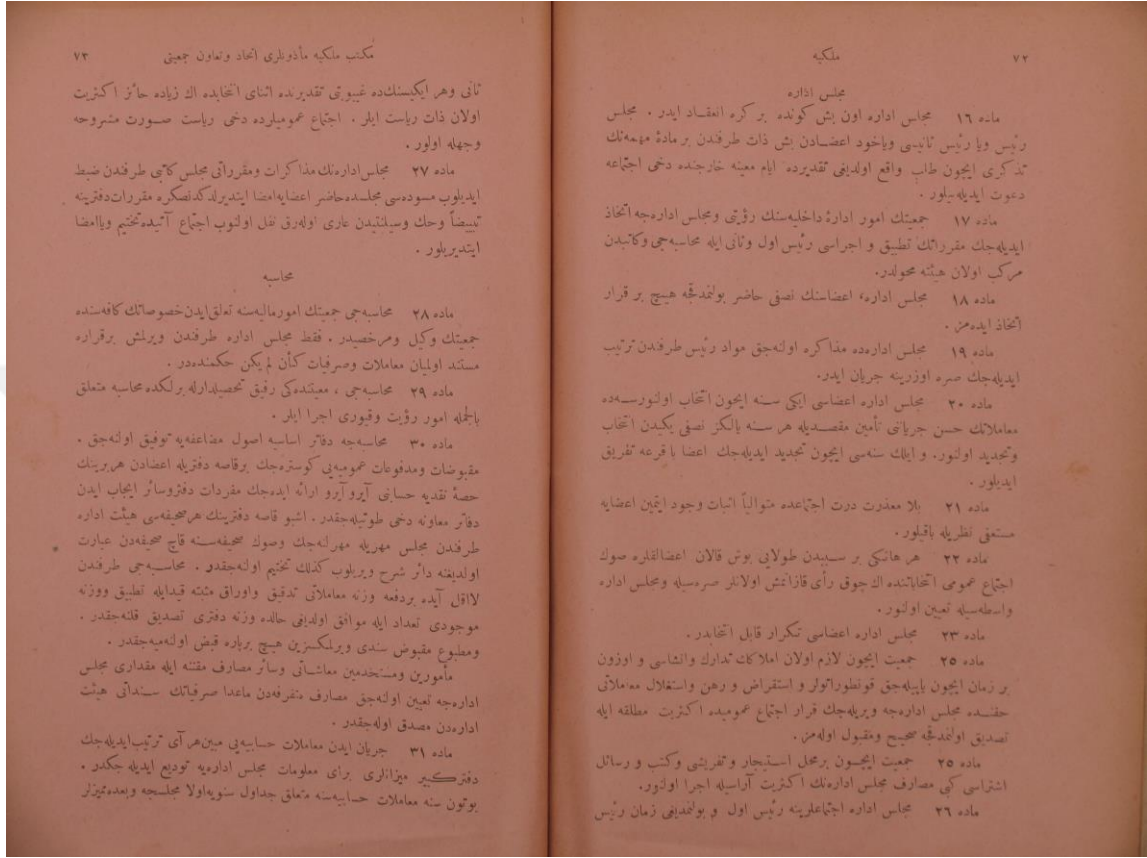

Ek7: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Talimatnamesi (Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

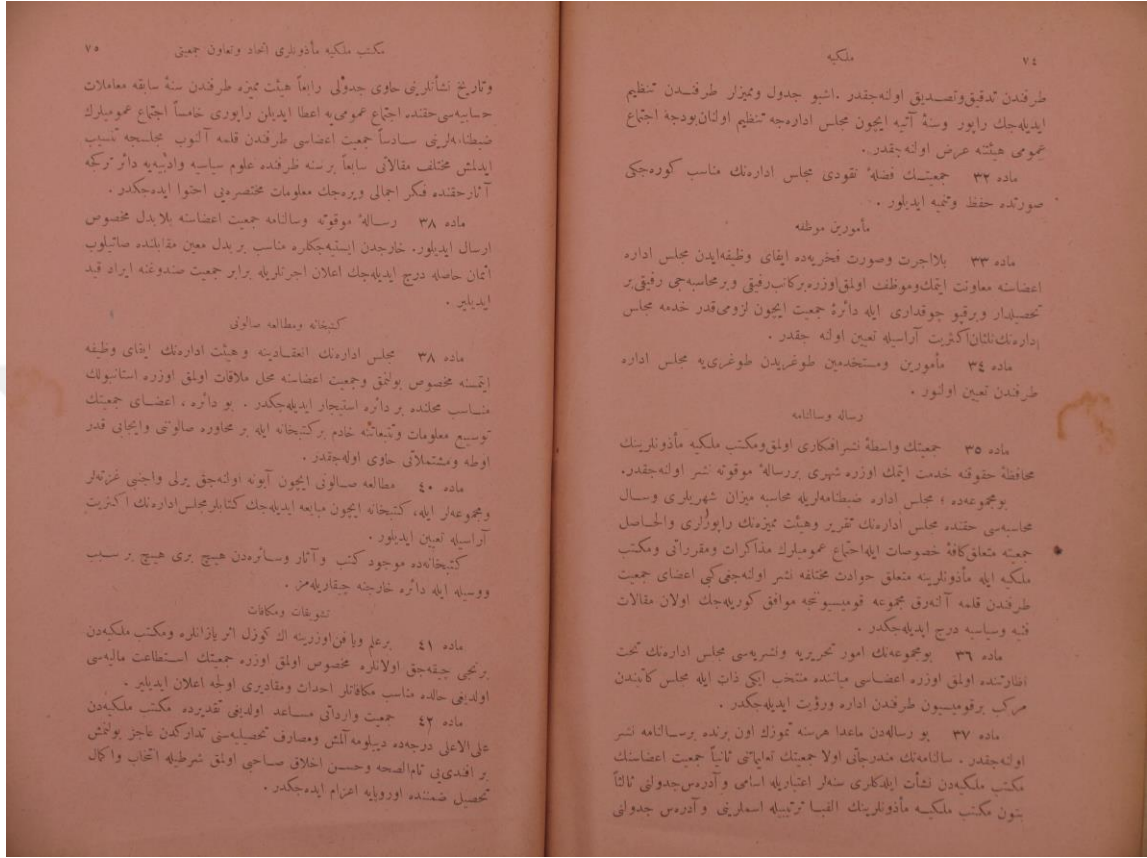

Ek8: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Talimatnamesi (Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

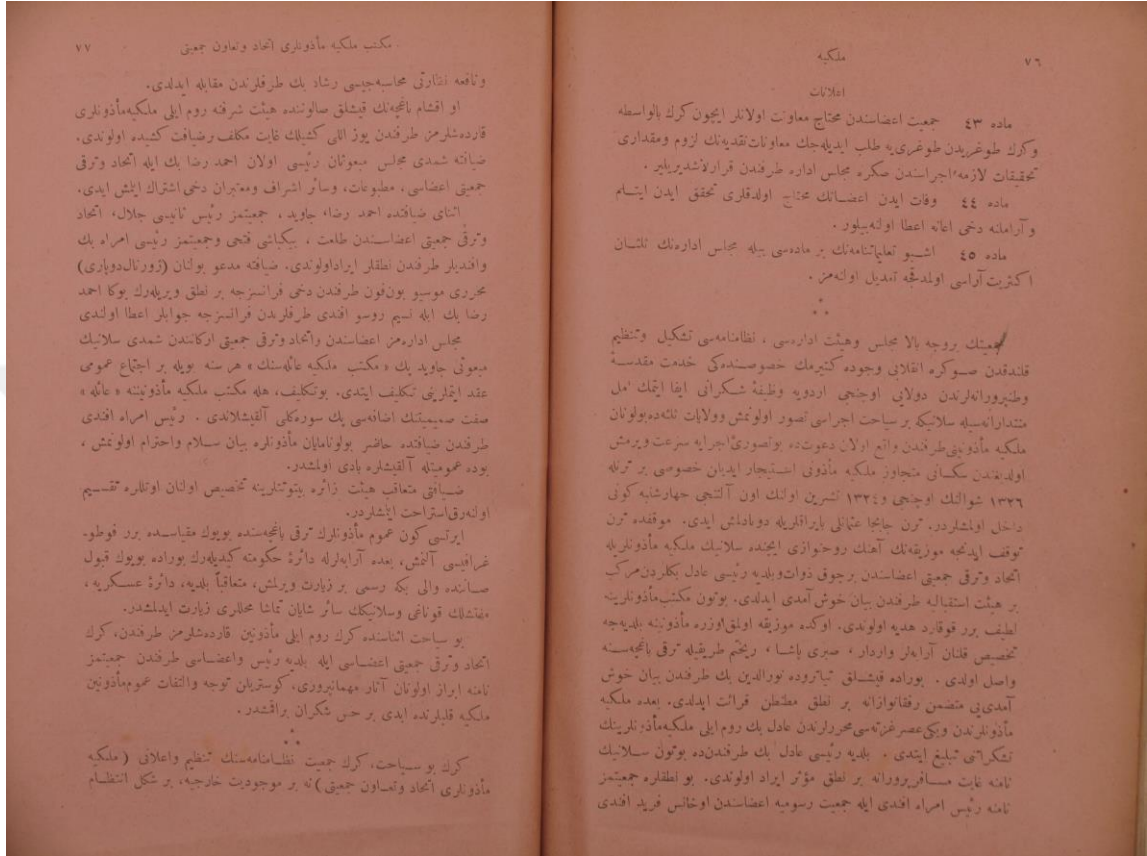

Ek9: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Talimatnamesi (Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

Ek10: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Talimatnamesi (Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)

Ek11: Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti Talimatnamesi (Beyazıt Kütüphanesi Hakkı Tarık Us Koleksiyonu)